

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ

**ОДАМИЙЛИКНИНГ
ГЎЗАЛ
ФАЗИЛАТЛАРИ**

Одилжон Салоҳиддинов

**ОДАМИЙЛИКНИНГ ГЎЗАЛ
ФАЗИЛАТЛАРИ**

Андижон, 2020й

Муаллиф:

Одилжон Салоҳиддинов

Андижон давлат тиббиёт институтининг ички касалликлар
пропедевтикаси кафедраси профессори, тиббиёт фанлари доктори.

Тақризчи:

З.С.Салоҳиддинов

Андижон давлат тиббиёт институтининг 1-УАШТ кафедраси муdiri,
тиббиёт фанлари доктори, профессор

Рисолада одамийликнинг айрим гўзал фазилатлари баён қилинган. Ундан
мактаб, коллеж, лицей, институтларнинг педагоглари ва ўқувчи-
талабалари “Маънавият” соатларида унумли фойдаланишлари мумкин.

Андижон, 2020й

Сўз боши

Ахлоқ- инсон маданиятининг таркибий ва ажралмас қисмидир. Унга одоб сақлаш қоидалари яъни муомала ва мулозимат меърлари, ҳушмуомалалик, меҳнатда ва ҳаётда ўз вақтини тартибга солабилиш, гигиена ва саломатлик қоидаларига амал қилиш, бошқалар олдида ўзини тутабдилиш, имо-ишора ва тана ҳаракати қоидаларига амал қилиш, сўраганда тўғри, равон гапира олиш, ўз фикрларини қисқа, аниқ ифодалаш ва х.к. лар киради.

Абу Али ибн Сино: “Ахлоқ – ҳар бир киши учун ўз-ўзини идора қилиш илмидур” деб таъриф берган.

Ҳадиси шарифда: “Сизлар одамларни мол дунёларингиз билан маҳкум қилаолмайсиз, балки очиқ юз ва яхши хулқларингиз билан миннатдор қилишингиз мумкин” дейилган бўлса, буюк аллома Абу Наср Фаробий: “Дарахтнинг етуклиги унинг меваси билан бўлганидек, инсоннинг барча хислатлари унинг ахлоқи билан белгиланади” деган экан.

Инсондаги гўзаллик, табиат ато этган гўзалликдан ташқари, энг яхши хулқ –атворни, энг яхши фазилатларни ўзида мужассамлаштирган одамийликдир. Одамийлик илмини ҳаётдан ўрганмоқ лозим. Хулқи зебо, маданиятли, фаҳм-фаросатли инсонларни муомала маданиятини, ўзини одамлар орасида қандай тутишини ва одоб сақлашини, сўз талаффузини, умуман кишилар билан мулоқатда одатланаётган хилма-хил гўзал муомала воситаларини ўрганиш, улардан ижобий фойдаланиш керак. Одобли инсонлар самимий ва олийжаноб бўладилар. Улар ўзларининг бутун кучлари, билимларини жамият учун бахшида этадилар.

Ушбу рисолада одамийликнинг айрим гўзал фазилатлари келтирилган.

Бир донишманддан: “Қандай қилиб Сиз одамийликнинг энг гўзал фазилатларига эришгансиз? деб сўрасалар, у :”Мен

билмаган, тушунмаган нарсамни олимдан ҳам, оддий одамдан ҳам, каттадан ҳам, кичикдан ҳам сўрадим. Бу тўғрида уялмадим, номус килмадим, ўзимни юкори тутмадим” деган экан.

Ҳар бир инсон одамийликнинг гўзал фазилатларига эришмоқчи бўлса, худди донишманд айтганидек йўл тутмоғи лозим. Яна шуни таъкидлаш лозимки, маънавий баркамоллик, интеллектуал салоҳият, дунё қараш ва савиянинг юксалиши, бир сўз билан айтганда, комиллик поғонасига фақат ва фақат китоб орқалигина эришиш мумкин. Эзгулик офтоби бўлган бу хилқат неча-неча асрлар давомида аجدодларимиз йўлини ёритиб, уларнинг маслак ва оламшумул эзгу мақсадларини амалга ошириб келган.

Дунё тамаддунига бевосита улкан ҳисса қўшган Абу Райхон Беруний, Мусо ал-Хоразмий, Ахмад Югнакий, Абу Али ибн Сино, Имом ал-Бухорий, Абу Наср Фаробий, Юсуф хос Хожиб, Ахмад Яссавий каби буюк бобокалонларимизнинг доимий хамрохлари китоб бўлгани ва бу нажот шуъласи уларни маънан комилликка кўтаргани ҳам шубҳасиз ҳақиқатдир.

Шу боис, бу каби алломаларимизнинг одоб -ахлоққа доир асарлари билан танишиб бориш мақсадга мувофиқдир. Уларда ҳақиқий инсонийлик фазилатлари баён этилган.

Муаллиф

Одамийликнинг гўзал фазилатлари

Саломлашиш одоби

Ривоят қилишларича, бир донишманднинг икки шогирди бўлган экан. Бир куни улардан бири донишмандга таъзим қилиб: “Хурматли устоз! Биз иккимиз ҳозир йўлда келаётиб, бир можарани гувоҳи бўлдик. Икки киши бир бири билан муштлашиб, ҳолдан тойган бўлсаларда, тиллари тийилмасди. Менинг наслим фалон, сеники фалон” деб бири иккинчисини ҳақоратларди. Кишиларда бир бирини менсимаслик, кибру ҳаво, меҳр оқибатнинг йўқлиги, ҳасадгўйлик туфайли шунга ўхшаш ходисалар рўй берапти, деб ўйладик. Мана шу нохушликларни тугатиб, барчани бир бирига дўст-иноқ қилиш имкони йўқмикан?” дейишибди.

Донишманд шогирдлари сўзини диққат билан тинглаб, шундай дебди: “Ҳақиқатан ҳам инсонларни бир бирига меҳр оқибатга, инсоф, ақлга чақирадиган чора борми? Сизлар менинг ақлли шогирдимсизлар. Дунёда иложсиз иш йўқ. Сизларга бир ой муддат. Шу муддат ичида ахтаринг, ўрганинг, дилни дилга улайдиган бахт кўприги нима эканлигини топинглар”.

Икки шогирд, таъзим бажо айлаб чиқиб кетишибди. Улар бир ой мобайнида китоб варақлаб, ҳикматлар дурдонасини йиғишибди. Шаҳар ва қишлоқлар кезишиб, одамлар билан суҳбатлашибдилар. Ниҳоят муддат етиб, улар донишманд ҳузурига келишибди.

“Устоз! Биз кишилар қалбидан чуқур жой оладиган бир сирли сўзни топганга ўхшаймиз. Бу сўз бизнингча “Ассалому алайкум”дир”. “Ассалому алайкум!” – ажабланибди донишманд. – Ҳа, устоз! Бу сўз бошқаларга тинчлик, осойишталик, саломатлик бўлсин, деган маънони англатаркан. Бу сўзнинг таъсирини кишилар муомаласида синаб кўрдик. Дилларга меҳр, юзларга табассум югурди. Хатто ёш болалар, жажжи қизлар ҳам ота-она, бува-бувиларига, кўшилларига, барчага бу сўзни айтишга ўрганабошладилар. Улар ўртасида дўстлик, ўзаро ҳурмат кучайди. Ўйлаймизки, бу сўз бутун дунёга тонг нуридек таралгусидир”.

Донишманд хурсанд бўлиб, дебди: “Балли доно шогирдларим, ноёб сўзни топибсизлар, энди уни янада кенг ёйлик, токи у барчага бахт келтирсин”.

Дарҳақиқат, “Ассалому алайкум” сўзи ҳикматли сўздир.

„Ассалому алайкум“-мен сизга соғлик, тинчлик тилайман.
„Ва алайкум ассалом“-сизга ҳам соғлик, тинчлик тилайман, деган маънони англатади.

Халқимиз азалдан инсонга салом беришни бурч деб билганлар.

Ҳар бир инсон ҳаётда яшар экан, ўз халқининг одоб-ахлоқ қоидаларини ўзида мужассамлаштириб бормоғи лозим. Одобли инсонни меҳрибонлари кўп бўлади, эл-юрт олдида обрўйи баланд бўлади. Одоблилик туфайли куч билан эришиш мумкин бўлмаган ғалабага ҳам эришиш мумкин.

“Ассалому алайкум” деб сўрашиш халқимизнинг энг қадимги ва энг яхши анъаналаридан бири бўлган илик муносабатларининг ифодаси сифатида ишлатилади. Ҳар бир саломлашишдан сўнг иккала томонга ҳам баробар бўлган иликлик ва ўзаро ҳурмат пайдо бўлади. Саломлашиш туфайли кишилар ўртасидаги гина-қудрат, ҳатто адоват йўқолади. Қаршингда келаётган инсон олдидан кўзни лўқ этиб ўтиб кетиш мусулмон киши учун уят. Халқимиз “Мусулмонни саломидан бил” дейди. Ахир инсонларга хотиржамлик, саломатлик тилаги, шукронаси бўлмаган инсоннинг қалбида эзгу туйғулар, ҳаётга муҳаббат бўлармикан? “Инсонга шукрона айтмаган киши худога шукрона айтмайди” дейилади ҳадисларда.

Бировга хат ёзсак, аввало саломдан бошлаймиз. Бинобарин салом-радди бало.

Саломлашишнинг ҳам шартлари бор. Ёши катталарга, аёлларга олдин салом берилади. Кейинги йилларда саломлашишда ҳам Оврупача тахлид қила бошланди. Айрим шахслар ўзларига номуносиб бўлсаларда, қўлларини паҳса қилиб “Хелло”, “Чао” каби ибораларни ишлатиб саломлаша бошлашди. Кўпчилик эса бу улуг сўзни бузиб “Ассалому алайкум” ўрнига “Сом алайкум” дейишадиган бўлишди. Агар шу кишилар “Сом” арабча сўз бўлиб, “Ўлим” маъносини англатишини, демак “Сом алайкум- сизга ўлим тилайман” деган мазмун беришини

билсалар, балки бундай салом беришга чек қўйган бўлармидилар?

Бундан ташқари, айрим ҳолларда эркакларни бир бирлари билан лабларини чўччайтириб, оғизларидан ўпишиб кўришишларини кузатамиз. Бу ҳол батамом одобсизлик белгисидир. Ўзбек урф одатларига кўра эркаклар бир бирлари билан кучоқлашиб кўришган пайтида, юзларини юзларига босадилар, аммо ўпишмайдилар.

Лекин ота-оналар ва фарзандлар, ака-ука, опа-сингиллар кўришганда юзларидан ёки пешоналаридан ўпиб кўришадилар. Яқин аёллар ҳам бир бирлари билан кучоқлашиб кўришганларида фақат юзларидан ўпишадилар. Ҳар икки ҳолларда ҳам оғзидан ўпиб кўришишлик гигиеник нуқтани назардан ҳам бизнинг урф одатимизга хос эмас.

Салом-алиқ қилиш ҳам ўзига хос санъат бўлиб, уни юксак маданият билан бажармоқ зарур. Чунки, ўта зукко халқимиз кўпинча кишининг салом бериши, кўришишидаги одобига қараб, қанчалик тарбия кўргани ёки кўрмаганлигига баҳо беради. Оддий одамга оддийроқ, амалдорга бошқача, ўта тақаллуф билан салом берилса, атрофдаги кузатиб турган кишилар салом бераётган кишини лаганбардор, хушомадгўй деб баҳолаши мумкин. Бу эса одамнинг кўпчилик орасида оладиган баҳосини пастлатади.

Саломлашганда бир бирларининг кийимига эмас, балки юзига қараб, хиёл кулиб, очиқ чеҳра билан туриш таъбирга жоиздир. Бошқа томонга қараб, қўл бериб саломлашиш ўта одобсизликдир. Кўпинча кишилар бир биридан узоқ масофада турганларида ўнг қўлини чап кўксига қўйиб, саломлашиш ишорасини қиладилар. Бу албатта, истисно ҳолатларидандир. Салом берганда “Ассалому алайкум” дея тўлиқ салом бериш керак. Унга жавобан тўла “Ваалайкум ассалом” деб овоз чиқариб, дадил жавоб бериш мақсадга мувофиқдир. Саломга мингирлаб қўйиш ёки бошини қимирлатиб қўя қолиш ҳам одоб қондасига зиддир.

Ўзбек урф одатига кўра эркаклар қариндош ёки яқин аёллар билан кўришганларида гавдаларини биров аёл томонга эгиб, ўнг елкаларини тутадилар. Аёл эркакнинг ўнг елкасида силаб, юзига суртади. Ўзига таниш бўлмаган аёл ёки қиз бола билан

кўришганда эса, ҳар икки томон ўнг қўлини чап кўксига қўйиб, салом алик қилишади.

Қўл бериб сўрашиш жуда қадимий жанговар одатларга бориб тақалади. Ҳарбийлар орасида сулҳ-салоҳ бўлганда бир бирларига қўл берганлар: „Бу мана, кўриб қўй, қўлимда қурол йўқ, дўстлик, тинчлик таклиф этаман“, деган маънони билдирган. Бу жуда кўп халқларда одат тусига кирган ва ҳозирда ҳам ўз маъносини йўқотгани йўқ. Лекин қўл билан кўришаётган пайтда бир бирларини қўлларини қаттиқ сиқиб, оғритиш ёки қўлини учинигина бериш ҳам беодобликдир. Бундан ташқари, эркаклар аёлларга, болалар катталарга аввал қўл узатмайдилар. Ёшлар ўзидан катталарга икки қўлини бериб кўришганлари маъқулроқдир.

Дастурхон атрофида, қизгин суҳбат кетаётган чоғда, кеч келиб, суҳбатини бўлиб, ҳамма билан қўл бериб кўришилиқ (агар даврага қириб келган одам бошқа юртдан ёки узоқ касалликдан сўнг, сафардан келгани бундан истисно) шарт бўлмаса керак. Бундай ҳолларда ўнг қўлини чап кўксига қўйиб саломлашиб, узр сўраб даврага қўшилгани маъқул.

Агар сиз бировга салом берсангиз, у алик олмаса – бу ҳам одобсизлик белгисидир. Иззат-икром қўлдан кетмасин деган одам саломни аликсиз қолдирмайди.

Айтишларича, пайгамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом бировни кўрганларида, деярли ҳамиша ундан олдин салом бериб улгурар эканлар. Чунки бировдан саломни кутиб ўтиришликнинг ўзи ҳам одобдан эмасдир. Шунинг учун донишмандлар: “Салом – қарзи Худо”, дейдилар. Одамлар орасида салом алик йўқолмаган мамлакатда хайру барака ҳам кўтарилмайди.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Бир сўз бор, у эрталабдан бошланур,
Одобнинг боши ҳам – ундан бошланур.
Уни одат қилган етар муродга,
Одат қилмаган-чи, қолар уятга.

2. Омон берди, элга салом қилувчи,
Саломатлик топди, алик олувчи.

Салом бўлди одам тинчига гаров,
Соғлиқ олар, салом билан қолувчи.

3. Дил меҳригиёси саломим менинг,
Юрагим кимёси саломим менинг.
Ҳақ ёки ноҳақдан кўнгил сингани,
Алар мўмиёси саломим менинг.

Сўзлаш одоби

Инсон одобини, ҳулқ-атворини кўз-кўз қиладиган хислатлардан бири – унинг сўзлаш одобидир.

Ота-боболаримиз: “Киши жамиятда яшар экан, сўзлаш одобига каттик риоя қилиши, ўйлаб гапириши, бўлар-бўлмасга сўз қотмаслиги, тилини тийиб юриши зарур. Асқ холда бошига бало орттиради, ўзига зиён-заҳмат етказади”, деган фикр билдирганлар. Шу боис, улар сўзлаш одоби ва маданияти ҳақида жуда кўплаб мақоллар ёзиб қолдирганлар.

Мана шулардан баъзилари: “Сўз-кишининг ўзаги, одоб унинг безаги”, “Таом лаззати ўзида, одам лаззати - сўзида”, “Сўзлагувчи нодон бўлса, тинглагувчи доно бўлсин”, “Айтар сўзни айт, айтмас сўздан қайт”, “Севдирган ҳам тил, бездирган ҳам тил”, “Ширин тил ош едирар, аччиқ тил тош едирар”, “Ўзи юзсиз, сўзи тузсиз” ва ҳ.к.

Кўпни кўрган кишилар: “Доно кишининг тили юрагининг ичида бўлади, агар у сўзламоқчи бўлса, юрагининг ичига назар солади, фойдали бўлса сўзлайди, фойдали бўлмаса тилини беҳуда кимирлатмайди. Нодон одамнинг юраги эса, тилининг устида бўлади, шунинг учун у тилига нима келса қайтармайди, юрагининг тубига назар солмай, бўлар-бўлмас гапларни алжийверади, натижада у бебурд бўлиб қолганини сезмайди. Шунинг учун бўлса керак, донолар: “Ўйнаб гапирсанг ҳам, ўйлаб гапир” дейишади.

Кишининг сўзи унинг қалбидан хабар беради. Қалби пок бўлса, яхши сўзлар, қалби нопок бўлса, асоссиз, беъмани ва тутуруқсиз сўзлар чиқади.

Чиройли сўз, агар у рост айтилган бўлса, айтувчига ҳам, эшитгувчига ҳам манфаатлар етказди. Агар аксинча бўлса-чи?

Бу борада донишмандлар: “Эй инсон! Сен бирон нарса ҳақида гапирмоқчи ёки хабар бермоқчи бўлсанг, аввал ўйла, шошилма, кўрган ёки билган воқеани айнан ўзини баён эт. Ўз манфаатинг йўлида шубҳали нарсаларни ростдек қилиб сўзлама, бировни бугун мақтаб, эртага ёмонлаб буқаламундек иш тутма. Оқибат натижасида сенинг сўзларинг ҳеч кимга зарар келтирмасда, ўзингга зарар келтиради, кейинчалик ҳеч ким сенинг сўзларингга эътибор бермай қўяди, одамлар ичида бурдинг кетади. Чунки сени тингловчиларнинг кўпчилигини аҳли-фаросати сеникидан юқори бўлиши мумкин. Билгинки, кўп гапириш ақлнинг озлигидан, ёлгон сўзлаш ироданинг занфлигидан далолат беради. Ўйламай, тўғри гапираяпман деб гапиравериш – сурбетликдир. Шу боис: „Тилингга эҳтиёт бўл, оғзингдан доимо маънили сўзлар чиксин“, деган эканлар.

Яна улар айтган эканларки: “Мулойим, тўғри сўз котиб тошга айланган юракни ҳам юмшатади. Кўпол ва асосиз сўз эса, юмшоқ юракни ҳам метинга айлантиради”.

Шу боис тўғри сўзлик, кам сўзлаш, айтганини амалда исботлашга одатланмоқ лозим. Тийилган яъни айтилмаган сўз туфайли кишининг кўнгил тўқ, дили – хотиржам бўлади.

Шундай экан, яхши ва ёмон, фойдали ва зарарли, керакли ва ортиқча сўзларнинг чегараси қаерда? Буни қандай билиш, ажратиш мумкин? Уларни белгиловчи меъёр нимада? деган саволларни пайдо бўлиши табиийдир.

Бу дастлаб сўзни кишига ёкиш-ёкмаслиги, бошқаларнинг бунга муносабати билан ўлчанадиган ҳодиса, Ортиқча сўз, жонга тегадиган, кишини зериктирадиган бўлади.

Ривоят қилишларича, бир подшоҳнинг жуда ҳам чиройли оти бор экан. Подшоҳ отини жуда севаркан. Кунлардан бир кун шу от касалланиб, ўлибти. Ҳазаб отига минган подшоҳ отбоқарни ўлдириш қасдида уни ҳузурига чорлабди. Подшоҳни доно вазири бор экан. Вазир орага тушиб, подшоҳни бу ниятидан қайтармоқ учун унга мурожаат қилибди.

- Подшоҳим, сабр қилинг, аввал бу ярамас отбоқарнинг қилган жинояти қандай натижалар берганини ўзига

бирма-бир айтайлик, иқрор бўлганидан сўнг ўлдирсангиз бўлади, - дебти.

Кейин отбоқарга, гўё ғазабланган бўлиб, айтибди:

- Эй ярамас отбоқар, қилган жиноятингнинг келтирган ёмон натижаларини биласанми? Билмасанг, мен бирма-бир айтиб берай,

айбингга иқрор бўлсанг, ўлимдан озод бўлиб, яна хизматингни давом эттираверасан.

Биринчидан, биламиз, подшоҳимизнинг отини яхшилаб боқдинг, унинг ўлишини эмас, ҳатто касал бўлишини истамадинг, лекин бечора от қазоси етиб, ўлиб қолди. Бало қазони қайтариб, отнинг умрини узайтиришга нега қучинг етмади? Мана шунинг учун айбдорсан, тўғрими? Эй нобакор отбоқар, айбингга иқрор бўл!

Иккинчидан, биламиз, отни сен ўлдирмадинг, умри тугаб, қазоси етиб ўлди, лекин подшоҳимиз сендан гумон қилиб, шу даражада ғазабландиларки, муборак қўлларига қилич олиб, сени ўлдирмоқчи бўлдилар. Бу ишлари билан оламга қулги бўлишларига сал қолди. Бунинг учун ҳам сен айбдорсан, айбингни бўйнингга ол!

Учинчидан, подшоҳимиз бир от деб сени ўлдирсалар эди, бутун одамзод: - Фалон подшоҳ бир хайвон деб отбоқарини ўз қўли билан ўлдирган, инсондан хайвонни ортиқ ҳисоблаган, инсоннинг кадр-қимматини ерга урган”, - деб подшоҳимизга лаънат ўқирдилар, нафрат назари билан боқардилар, шу билан подшоҳимизнинг муборак номлари булғанарди. Бунга, яна сен сабабчи бўлардинг. Кел, подшоҳимизга узр айт, ҳамма айбларингга иқрор бўл, ундан кейин подшоҳимиз нима қарорга келадилар, ўзлари биладилар. Менинг сўзларимни уқдингми, ярамас отбоқар?

Подшоҳ тадбирли вазирнинг кинояли сўзларидан таъсирланиб, қўлидаги қиличини улоқтириб, отбоқарни ўлдиришдан қўл тортибди, уни яна ўз хизматига қўйибди.

Шундай қилиб, тадбирли вазир Сўзни жой-жойида ишлатиб, ғазаб отига минган подшоҳни ноҳўя ҳаракатдан тўхтатибди, уни огоҳлантирибди, шу билан гуноҳсиз отбоқарни ўлимдан қутқарибди.

Демак, ҳар бир сўзни ўйлаб, тушуниб, тарозига солиб гапирмоқ кўп наф келтираркан.

Кўп сўзлаш – донолик белгиси эмас. У – эзмалик аломатидир. Ҳеч ким кўп сўзлаб, доно бўлган эмас. Аммо кўп эшитиб, оз сўзлаш, фикрни кучли мулоҳазаларга таянтириш кишини кусурлардан ҳоли қилади.

Киши учун жуда керакли бўлган икки аъзо бор: Бири тил, бошқаси – юрак. Тил сўз учун, кўнгил эса шу сўздан лаззатланиш учун берилган. Шу туфайли, тўғри, фойдали, рост сўзни сўзлаш учун тилни тебратмоқ керак. Эгри, яроқсиз сўзларни ташқарига чиқаргандан кўра, тилнинг ҳаракатсиз қолгани маъқул.

Агар йиғилишда сизга сўз беришса, мақсадингизни қисқа ва лўнда баён этишга ўрганинг. Хитойда шунга амал қилиш учун, музокарага чиқувчиларни бир оёқда туриб сўзлашларини сўраларкан. Шунда нотик оёғи чарчагунча ўз фикрини баён этиб улгуриши керак экан.

Сўзлаш олдидан ақлингизни пешлаб олиб: “Шуни гапирсам бўладими? Сўзларим бошқаларга маъқул бўлармикан?”, деган саволларни ўзингизга ўзингиз бир бериб кўринг. Кўрилаётган масалани асл моҳиятига тушуниб етинг. Ақлингиз етмаган масалаларга араллашиб, нотўғри фикрлар билан бировларни бошини қотирманг, вақтини олманг. Чунки сиздан кейин шу масалани тўғри таҳлил қилиб, ўзининг фойдали фикрларини билдирувчиларга вақт етмай қолади.

Улуғлар айтар эканлар, беш пайтда одамнинг тили жим бўлмаса, ундай тилнинг борлигидан кўра, соқов бўлмоғи афзалдир. Биринчи, кўп гапиришда, иккинчи, қасам ичишда, учинчи, кишини уялтириб қўядиган, беҳуда ҳазил-мутойиба пайтида, тўртинчи, кишини ёмонлаб тилга олишда, бешинчи, - ўзини бошқалардан юқори қўйиб, мақтаниш пайтида.

Шундай экан, кўп ва нотўғри сўзлаб, шоир айтганидек қуйидаги холга тушиб қолмаслик керак:

Қадрим пастга тушди, тубанлашдим мен,
Биламан, аслида бир оз шошдим мен.
Тарозига тортиб кўрмайин тошдим,
Хом.сут эмган банда, хаддан ошдим мен.

Ҳаёт сабоқларидан маълумки, мулойим ва тўғри сўзловчи кишиларнинг обрўси кундан-кунга ошиб бораверади, кўпол ва маънисиз сўзловчилардан эса одамлар кочади.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Оғзига келганини демоқ нодоннинг иши,
Олдига келганини емоқ ҳайвоннинг иши.
2. Сўз – инсон юрагининг калитидир.

Яхши сўз-жон озиғи

Атоқли олим ва адиб, буюк ахлоқ соҳиби Ҳусаин Воиз Кошифий: “Ҳар бир вақтнинг, ҳар бир ҳолатнинг, ҳар бир мақомнинг ўз одоби бор, кимки шу одобни сақласа, мардлар мақомига етади”, деган экан.

Бас, шундай экан, сўзлашишнинг ҳам ўз одоби бор.

Ўзбек халқи ўзининг бой маданияти билан бир қаторда бой тилига ҳам эга. Азалдан ота-боболаримиз ҳар бир сўзни ўз ўрнида қўллашга, айниқса, кўп маъноли сўзлар орқали мулоқот қилишга катта аҳамият берганлар. Улар нозик ички кечинмалари ва хис-хаяжонларини сўз санъати орқали жуда усталик билан ифодалай олганлар. Шунингдек, айтилаётган сўздан ташқари, унинг ортида ётган маъноларга ҳам чуқур эътибор билан қарашган.

Ривоят қилишларича, бир подшоҳ туш кўрибди, тушида оғзидан барча тишлари тўкилиб кетганмиш. Тушни таъбир қилувчини чақириб: “Тушнинг таъбири недур?”, депти. У: “Эй шоҳим, сенинг олдинда барча хеш, акрабо ва қариндошларинг ўлгусидир. Андоғким, сендан ўзга ҳеч ким қолмағувсидир”. Буни эшитган подшоҳ: “Менинг юзимга бундоқ дардлиг ва андуҳлиг сўзни айтдинг. Менинг барча қариндошларим ўлсалар, сўнгра мен қандоғ ишга ярамман ва на янглиғ рўзгор сурарман?”-деди ва унга юз таёқ урмоқ буюрди. Сўнгра бошқа бир тушни таъбир қилувчини чақириб, муддаони сўзлабди. У: “Эй шоҳим, сенинг умринг барча акраболаринг умридан узоқ бўлур”, депти. Подшоҳ депти: “Барча ақлнинг йўли бирдир ва икковининг таъбирларининг негизи бир ерга борур, аммо сўздаги ибораларнинг орасида фарқ бағоят кўпдир”. Подшоҳ сўнги

тушни таъбир қилувчининг сўзамоллиги, етти ўлчаб бир сўзлашини тақдирлаб, унга юз тилло берган экан.

Оилавий ҳаётда, жамоада, ёр-дўстлар орасида, севги-мухаббатда дилни-дилга боғлайдиган, кишиларни бир-бирларига қовуштирадиган, ўзаро муносабатни мустаҳкамлайдиган нарса – яхши сўздир. Шу бонс “Яхши сўз – жон озиғи” деб бежиз айтишмаган.

Маълумки, сўзнинг ёмони ҳам, яхшиси ҳам бир оғиздан чиқади. Баъзан бир оғиз сўз кишига куч-қувват ва бир олам завқ-шавқ бағишлайди, унинг ҳаётга бўлган ишончини янада оширади, аксинча, андишали инсон учун бир оғиз ёмон сўз уни оғир дардга, ҳатто ўлимга ҳам олиб келиши мумкин. Айтишади-ку: “Ёмон сўз тарсакидан ёмон”, деб. Тўғри сўз дилдан чиқади. Дилдан сизиб чиккан дил розлари эзгуликка, яхшиликка етаклайди.

Баъзан ҳаётда ўйламай-нетмай гапириб, чув тушириб қўяётганлигимизни сезмай қоламиз. Ножўя айтилган бир оғиз сўз кишининг қалбини яралайди, ҳеч бўлмаганда таъбини тиррик қилиши мумкин. Бошдаги яра битиши мумкин, лекин қалб ярасининг битиши қийин.

Халқимизда “Ёвлашмоқ осон, ярашмоқ қийин” деган нақл бор. Бундан “Ўзингни тий, бир-бирингни тушунмаган, англашилмовчилик ҳолларида жаҳлингга, тилингга эрк берма” деган маъно келиб чиқади. Шу бонс ҳар бир гапни ақл тарозисида ўлчаб, мулоҳаза билан гапириш маъқулроқдир. Унда сиз ўзингизни ҳам, рўпарангиздаги инсонни ҳам авайлаган бўласиз.

Ота-боболар бир туркум мақолларда кишининг юксак ахлоқ одоб эгаси, виждонли, ор-номусли, соф кўнгилли бўлишга даъват этганлар. “Дили тўғрининг тили тўғри”, “Тили тўғрининг йўли тўғри”, “Оқ кўнгилнинг юзи кўркам”, “Бирни кўриб фикр қил, мингни кўриб шукр қил” каби мақоллар шулар жумласидандир. Шундай экан, мумкин қадар кўнгил қолар иш қилишдан сақланмоқ керак. Демак, инсонлар бир иш қилишдан олдин унинг орқа-олди оқибатини ўйласалар, ёмонликдан ўзларини тийиб, яхшилиқ ила ҳаётларини безасалар, асло кам бўлмайдилар.

Ахлоқ-одоб, камтарлик, ширинзабонлик фазилатлари инсон маънавиятидаги кони хазина, қуримас булоқдир. Бу хазина инсоннинг гўзаллигига латофат қўшади, кадр-қимматини оширади. Шунинг ўзиёқ инсонни яхшиликка эришгани, деб айтиш мумкин.

Сиз иқтидорли актриса Саида Раметовани яхши биласиз. Унга: “Ҳамиша қувноқсиз. Ёшингизга нисбатан анча ёш кўринасиз, бунга сабаб нима?” деб савол беришганида, У: “Менинг қалбим гўзалликларга ва яхшиликларга бой. Бировни асло ранжитмайман. Фақат яхшилик сари интиламан. Шов-шувни ёмон кўраман. Ҳар бир муаммони ақл билан бартараф қилишга ҳаракат қиламан” деб жавоб берган экан.

Дарҳақиқат, одамларга ҳурмат кўзи билан боқмоқ ва раҳм кўзи билан қарамоқ ақллилик ва донолик белгисидир. Сабр ва чидам эса барча мушкул ишларни енгиш калитидир.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Ножинс суҳбатидан илондан қочгандай қоч!
2. Гўзал сўзлар фақат амалга оширилгандагина чиройли натижалар беради.
3. Жаҳонда гўёки султон эрур тил,
Қалбларга севинчу, ҳам жон эрур тил.
Ноўрин айтилса, дилинг ранжитиб,
Умринга заволу, зиён эрур тил.

Ширинсуҳанлик

Ривоят қилишларича, бир куни Пайгамбар алайҳиссалом саҳобаларига қараб: “Сизлар эсон-омон ухлаб турсаларингиз, нафас олсаларингиз, қўл-оёқларингиз соғ-саломат қимирласа, баданларингиздаги ҳар бир бўғим эвазига биттадан садақа вожиб бўлади”, деган эканлар. – “Бунча садақани қаердан оламиз”, - дейишибди саҳобалар. Шунда Расул Аллоҳ: “Яхши сўз ҳам садақадир”, - деган эканлар.

Бир одам билан учрашиб, икки оғиз ширин сўз билан унинг кўнглини кўтарсангиз, сиз унга катта маънавий ҳадя инъом этган бўласиз, шунда ҳамма бўғимларингизнинг саломатлиги эвазига берилган садақадан хорижсиз.

Бир хадисда Пайғамбаримиз: “Эр кишининг чиройи тилининг ширинлигидадир”, деган эканлар. Дарҳақиқат, “Тили ширин бўлганни эли ширин бўлади”, деб бежиз айтишмаган.

Маълумки, бу тил дегани, ҳамма жонзотларда ҳам бор. Лекин, сўзлашмоқ, нутқ бутун жонзотлар ичида фақат инсонга насиб этган. Инсон ҳар бир сўзни фахм, фаросат билан гапирсин деб, унга ақл берган.

Агар ақл билан ўйлаб, сўнг гапирилса, мулоҳаза билан сўзлашилса, обрў ошади, мартаба кўтарилади. Ўйламай сўзлаган сўздан, одамнинг боши балоларга қолади. Битта бетайин гап билан, неча йиллик обрў бир дақиқада йўқолади. Бефахмлик билан гапирилса, дўст душманга айланади.

Ҳазрат Луқмондан шогирдлари: “Ҳазрат, сиз сўзлаганингизда одам ҳеч бир хато топа олмайди. Бунчалар ширин ва ҳақ каломни кимдан ўргангансиз?”, деб сўрашибди.

Ҳазрат Луқмон: “Кўзи ожизлардан ўргандим. Эътибор берсангиз, кўзи ожизлар оёқ қўйишдан аввал, ҳассаси билан тимирскилаб, текшириб, кейин оёқ қўяди. Мен ҳам сўзлашдан аввал, ичимда гапириб кўраман. Гапимни кишига қандай таъсир этишини ўйлаб оламан, сўнгра тилимга чиқараман”, деб жавоб қилган эканлар.

Ширинсуханлик инсонларга адо этилган бир фазилатки, кимда-ким шу фазилатни маҳкам тутса, у катта бойликка эга бўлади.

Ҳадисларда, “Сиз биров билан учрашиб, сўзлашсангиз, сўзлаган одамнинг савлатига эмас, унинг оғзидан чиқаётган сўзларнинг мазмунига боқинг”, деган ибратли сўзлар бор.

Инсонлар билан ширинсуханликда бўлиш – ҳикматнинг бошидир.

Ота-боболаримиз: “Тўрт кунлик дунёда ширин бўлиб ўтинг”, деб бекорга айтишмаган. “Ширин бўлиб ўтиш” – бу ширинсуханлик, мулойимликдир.

Мулойим инсонларда ҳикматлар кўп бўлади. Шу боис улар узок умр кўрадилар. Ширинсухан, мулойим одамлар доимо атрофни ибрат кўзи билан кузатадилар. Ҳаёт тажрибаси – бу энг зўр воиздир.

Сиз куйидаги ривоятларга бир эътибор беринг-а?

Ривоят қилишларича, Абу Лайс жаноблари бир неча юз талабани ўқитар эканлар. Кунлардан бир куни бир талабага “Ўғлим, сиз олим бўлдингиз, сизга руҳсат, вақт ғаниматлигида сиз ҳам халққа маърифат тарқатинг”, дебдилар. Талаба устозидан фотиҳа олиб, мадрасадан чиқиб кетаётса, устоз шогирдининг номини айтиб чақирибди. Шогирд устозига ўгирилиб қараган экан, устоз бошини ушлабди, шунда шогирд тилини чиқариб, ўз йўлида давом этибди. Бошқа талабалар аччиқланиб: „Устозни беҳурмат қилди“, дейишибди. Устоз эса кулиб: „Бу шогирдим охириги имтиҳондан ўтди, дебди. Чунки мен “бошни ким ейди” десам, у “тил ейди” деб жавоб қилди. Тилимиз ярим ризкимиздир. Тил дўстни душманга, душманини дўстга айлантира олади” деган экан.

Иккинчи ривоятда айтилишича, Баҳром шоҳнинг учта ўғли бўлган экан. Баҳром шоҳ тириклигида фарзандларидан бирини тахтга ўтказиб, хотиржам бўлмоқчи бўлибди. ва уларни синамоқ учун шундай дебди. “Ўғилларим, менга дунёдаги энг кучли, ўта ширин ва энг ёқимли лаззатбахш нарсани топиб келинг”. Йигитлар ўша нарсани излаб чиқиб кетишибди. Бирини май, иккинчиси асал олиб келибди. Кенжаси эса тил кўтариб келибди. Шоҳ сукут саклаб ҳаммасини қабул қилиб олибди ва дебди: „Энди менга тигдан ўтқир, захардан кучли, энг аччиқ ва энг зиёнли нарсани олиб келинг”. Ҳамма ўғиллари таркабди. Кенжаси яна тил олиб келибди. Баҳром шоҳ кенжасини тахтга лойиқ деб топибди. Чунки тилдан кучли нарса йўқда.

Ҳар ким астойдил, ирода билан ҳаракат қилса, ўз феъл-атворини кузатиши ва тузатиши мумкин.

Халқимизда арча хушбўйлигидан мингта киради, деган гап бор. Инсон ҳам хуштабиат, хушмуомила, ширинсуҳан бўлса, кўп яшайди.

Ҳазрат Алишер Навоийнинг „Агар хикматга бўлса илтифотинг, Ки Нух умрича бўлсин ҳаётинг“ байтида назарда тутилган маъно ҳам балки юқоридаги гапимизга уйғун келар.

Биз мусулмон фарзандимиз. Мусулмон деб, шундай одамни айтишадикки, у қўлидан ҳам, тилидан ҳам бошқаларга озор бермайди.

Унутмангки, дунёда ҳисоб-китобсиз нарса йўк. Ҳар ким нима экса, шуни ўради.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Тил борки бол келтирди, тил борки бало келтиради.
2. Яхши сўз илонни чиқарармиш индан,
Ёмон сўз инсонни чиқараркан диндан.
Қаранг, бир оғизнинг ажиб хикматин,
Гоҳ шакар, гоҳ захар тўкилур ундан.

Ҳалоллик

Ўқиганим бор. Чет мамлакатлардан бирида социолог олимлар галати синов ўтказишибди. Серкатнов кўча ўртасида пул тўла ҳамёнлар тез-тез “тушириб” қолдираверилган. Сўнг маълум бўлишича, аҳолининг тўқсон фоизи бу ҳолга эътибор қилмай ўтиб кетишган. Қолган ўн фоизи эса у ёки бу сабаб билан ҳамённи тезда “ўзиники” қилиб олишга уринганлар.

Агар шу синов ҳозирда бизда ўтказилса нима бўларди? деган саволни ўртага ташлаб, бир зум ўйга чўмдим.

Аждодларимиз азал-азалдан ҳалоллик йўлини тутишган. Қора меҳнат эвазига топган бир бурда нони-ю, бир коса оби-ёвгонини ҳам зарур бўлганда бева-бечораларга илинганлар. Кўчадан биров танга топиб олса уни эгасини топишга ҳаракат қилган. “Ҳаром юкмайди” деган ақида бор экан ўшанда.

Айтишларича, бир маҳаллада Хожи ота деган киши бўлган экан. У жуда одобли, обрў-эътиборли, кичик кўнгил, нуроний оксоқол эканлар. Унинг ҳовлисида катта ариқ ўтар экан. Ёз келди дегунча ўша ариқнинг кўшниникига девор остидан ўтадиган жойига тўр сим жойлаштириб қўяркан. Пишиқчилик бошланди дегунча шу ариқдан ўрик, олма, шафтоли, нок каби мевалар оқиб келаркан. Хожи ота бомдод намозидан қайтгач, сим тўрға илиниб қолган меваларни хис-чўплардан тозалаб, ҳар бир тур меваларни алоҳида-алоҳида пакирларга соларкан. Бу меваларни ҳар бири юқоридан кимларнинг ҳовлиларидан оқиб

келишини ҳам аввалдан биларкан. Сўнг пақирдаги мевани кўтариб, ўша ариқ ўтадиган хонадонга бориб, унинг эшигини тақиллатиб, уй эгасини чақираркан. Унга: “Бу мевалар сувда бизникига оқиб борибди, ҳаммасини тозалаб олиб келдим. Мана олинг, бу сизники, мусулмончиликда бировнинг ҳаққи деган гап бор”.

Уй эгаси: “Ҳожи ота, мевани сувга тушгани элники, нега овора бўлиб олиб келдингиз. Мен розиман”.

Шунда Ҳожи ота: “Шундайку-я, лекин рози ризолик деганлар, бундан ташқари лукман ҳалол деган гап бор халқимизда”.

Шундан сўнг Ҳожи отани кўнгли таскин топиб, иккинчи пақирни кўтариб, яна бошқа хонадон томон йўл оларкан. У ерда ҳам худди юқоридагидек савол-жавоблар кечаркан.

Шу ҳол ҳар куни такрорланар экан. Шунда ҳар бир турдаги меваларнинг эгалари: “Ҳожи ота биз бир эмас, минг бор розимиз, деб неча марта айтдик, ҳар куни овора бўлиб келиб юрманг” дейишса, шунда у “Шундайку-я, лекин ўртада шайтон деган маҳлуқ бор, кеча айтган сўингиздан бугун сизни у қайтарган бўлсачи – бу менга қоронғу” – деб жавоб қиларканлар.

Ҳар куни мева эгаларини розилигини олгач, ҳовлисидаги патнисларга меваларни тўкиб, ўзининг ва кўшнилариининг фарзандларига, невараларига қараб: “Мана болаларим, буларни ҳалоллаб келдим, энди есанглар бўлаверади” дер эканлар.

Ҳикоят қилишларича, бир камбағал мешқобчи яшаган экан. Уни мешидан бошқа ҳеч вақоси йўқ бўлиб, шу мешда сув ташиб, тирикчилигини бир нав ўтказиб турар экан. Кунларнинг бирида, мешқобчи кўчадан ўтиб бораётса, бир ёш бола унинг мешини миҳ билан тешиб қочибди. Сув тўкилиб, мешқобчи шу куни тирикчилигидан қолибди ва мешини ямабди. Бу ҳол кейинги кунларда ҳам бир неча марта такрорланибди. Охири меш ямаб бўлмайдиган даражага етибди. Чорасиз қолган мешқобчи боланинг уйини топиб отасига учрабди, бўлган воқеани унга баён қилибди.

Боланинг отаси меши ҳамда, у беҳуда ўтказган кунлар ҳаққини тўлаб, мешқобчини жўнатибди. Бола тарбиялашда қачон ва қандай хотага йўл қўйдим, экан деб кўп изтироб чекибди.

Чунки бу одам ҳалол яшаган, фарзанларини ҳам пешона тери эвазига бокаётган экан. Жигарбандимга қачон ҳаром луқма егизиб қўйдим, экан дея қанча ўйланмасин, бундай ҳолни ҳеч эслай олмабди. Хотини ҳам ўйланб топа олмабди. Келаси куни хотин: “Ёдимга тушди шу боламизга хомиладорлигимда қўшнимизникига чиққан эдим. Ҳеч ким йўқ экан. У ерда ғарқ пишиб ётган анордан бирам егим келдики, сўрамай биттасини узиб егандим” дебди. “Э, ҳа кўрдингми, қаерда адашганмиз” – дебди эр. Ота қўшнисиникига чиқиб, бўлган воқеани айтиб, уларни рози қилибди. Лекин буни ўғлига айтишмабди. Буни карангки, қўшнини рози қилган заҳоти бола беихтиёр миҳни улоқтириб юборган экан.

Иккинчи бир ҳикоятда айтилишича: Бир улуғ қозиколон ўтган экан. Унинг бир покдамон, ҳалол боғбони бўлган экан. Қуллардан бир куни қозикалоннинг уйига нуфузли меҳмонлар ташриф буюрибди. Дастурхон тўкин, мевалар ранг-баранг. Меҳмонлар боғбонга таҳсинлар айтишибди. Аммо анорлар жуда нордон экан. Мезбон ҳижолат бўлиб боғбонини чақирибди ва меҳмонлар кўз ўнгида қойибди. Боғбон узрини айтибди: “Хожам, менга боғда ишлашни буюргансиз, мевалардан еб юр, демагансиз. Шунинг учун мен боғингизни парвариш қилдим, лекин мевалардан еб кўрганим йўқ”.

Боғбоннинг жавобидан меҳмонлар ҳайратга тушибдилар, ҳар бири бу боғбонни ўз боғида хизмат қилишини орзу қилибдилар.

Қози ҳам шундай ҳалол одамни қўлдан чиқаргиси келмабди, унга миннатдорчилик билдириб, уни ўзига қуёв қилиш нияти борлигини етказибди. Тўй ўтибди, хурсандчилик, тантана тугабди, лекин янгалар хайронмиш. Нима учун қуёв келинга яқинлашмаяпти? Ҳафта ва ундан кўпроқ кутишибди, лекин аҳвол ўша. Охири, гап қозига етибди. У киши боғбонни хузурига чақирибди-да, минг андиша билан дебди: “Ўғлим, ожизамизни ўзингизга муносиб кўрмадингизми, сизга беадаблик қилдимми?”.

Боғбон эҳтиром билан узр айтибди: “Эй муҳтарам хожам, сиз энди менга ота ўрнидасиз. Каримангиз томонидан заррача нуқсон содир бўлгани йўқ. Мени минг бор манъзур тутасиз, қайлигим бутқул покланиб, тозаланмагунича унга яқинлаша олмайман”.

Қози баттар ҳайрон бўлибди. Боғбон кўнглини очибди.

- Қизингиз қирқ кун парҳез қилишлари, сизнинг парваришингизда еган таомлари қувватидан буткул ҳалос бўлмоқлари керак. Чунки сизнинг маишатиңиз ҳамиша ҳам ҳалол бўлавермаганди, уйингизга жуда кўп нуфузли одамлар келишганди, совғалар, инъомлар қилишганди. Улар бу инъомларни ҳамиша ҳам рози бўлиб, чин дилдан тухфа қилмаган бўлишлари мумкин. Айрим “ҳиммат”лилар эса одатда бошқаларни норизо қилиб, тарозидан, ҳисобдан уриб қолиш ҳисобиға бойиғанлар ва шу бойликларидан дабдабали зиёфатлар берғанлар. Сизга ҳам совғалар келтирганлар. Шунинг учун менинг оилам, қайлигим ўз жисмидаги таом асоратидан ҳалос бўлгунича парҳезда бўлмоғи лозим. Бу покланиш мену қизингиздан бўлак яна бир инсон – бўлгуси фарзандимизнинг ҳалоллиги учун ҳам зарурдир”.

Қозининг ҳайратига ҳайрат қўшилибди, куёвига ҳурмати ўн чандон ошибди. Вақт соат етиб, боғбон ўғил кўрибди. Отини Абдуллох қўйибдилар. Мана шу Абдуллох ислом оламининг энг улуғ олим ва фозил кишиларидан бўлиб етишибди.

Момомнинг ҳикоя қилишича, дадамнинг дадалари яъни бобомиз ҳалол, пок инсон бўлган эканлар.

У жуда камбағал яшаган экан. Бир бойдан пул қарз олиб, бўзи (маҳси) тикиб, зўрға кун кечирар экан. Бўзини сотиб, топган икки тангасини бирини бойға, иккинчисини рўзғор учун ишлатаркан. У ҳар куни эрталаб ва кечқурун маҳалла масжиди ҳовлисини савоб учун супуриб, сидириб юрар экан. Кунлардан бирида бобомиз бомдод намозидан сўнг ҳовлиға кириб келганларида, момомиз унинг кавушиға барг ёпишиб қолганини кўриб “Кавушингизға барг ёпишиб қолибди” деса у “Бай, бай, бай бу барг масжидники” деб уни тезда олиб бориб масжидға қўйиб келган экан. Момомнинг бу ҳикоясини эшитиб, ҳайратда қолдим.

Бобомнинг ўғли яъни отам раҳматли ҳам бош ҳисобчи бўлсада, ҳалол ва камтарона яшардилар.

Ушбу сатрларни ўқиб, ҳозир ҳалоллик тўғрисида гап юритишға не ҳожат, замонни кўр, ким ҳалол яшаяпти, маошға кун кўриб бўладими? дегувчилар ҳам бордир.

Пайғамбарларимиз ҳам ризқларни ҳалол меҳнат қилиб, пешона тери тўкиб топишган. Тарихдан маълумки, Одам алайҳиссалом деҳқончилик, Нух алайҳиссалом дурадгорлик, Довуд алайҳиссалом темирчилик ва Идрис алайҳиссалом хаттотлик билан шуғулланганлар.

Тўғри, муаммоларимиз кўп, ўзбекнинг маросимлари эса бисёр. Буларни инкор этиб бўлмайди, лекин ҳалол пок одам доим поклигича қолади. Ундайлар яхши кунлар келишига ишонч билан яшайдилар, қаддини тик тутишга ҳаракат қиладилар. Чунки барчамизнинг рўпарамизда ҳақнинг буюк ва асло адашмайдиган тарозиси турибди. Биз барчамиз ана шу улғ ажрим кунига, буюк тарози қошига кунма-кун бораётган одамлармиз.

Мустақиллигимиз туфайли ҳалқимиз ўзлигини англаяпти, иймон эътиқод илдиз отаяпти. Ҳалқимизнинг қадимий урф-одатлари, ҳислатлари ҳақида гап кетганда мен ҳамиша фаришта мисол юқорида номлари зикр этилган шахсларни ҳурмат ила эслайман. Поклик, ҳалоллик, маънавий юксак баркамоллик тимсоли сифатида кўз ўнгимда намоён бўлади. Ҳалолликка йўл менимча юракдан бошланмоғи лозим

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Меҳнатдир кишига обрўю жамол,
Ҳақиқий меҳнатдан кишига камол.
Пок меҳнат нонида бошқача лаззат,
Ҳалолнинг риски ҳам, бахти ҳам ҳалол.

2. Дунё йиғишга асло оғритмагин бошингни,
Айлаб қаноат доим ичгил ҳалол ошингни.
Эл чиқиб мабодо тўплар эрсанг зару мол,
Қилмас вафо у сенга керма ковоқ кошингни!

Яхшилик қилиш

“Яратганнинг ўзи бошқаларга яхшилик истовчиларнинг юзини ёруғ, соғлигини бисёр обрў-эътиборини баланд қилишга чевар экан”

Ҳалкимизда: “Агар сен яхши бўлишни истасанг энг аввало яхшиларни кадрлагин” деган сўз бор.

Инсон инсонлик қиёфасига киргандан сўнг унда ҳаёти давомида кўплаб яхши хислатлар камол топа бошлайди. Булар эзгулик, меҳнатсеварлик, одоблилик, поклик, хавас ва х.к. Яна шундай хислатлардан бири – яхшиликдир. Дунёда яхшиликлар кўп. Одам боласи бу яхши фазилатни ўзини ураб турган муҳит ва шароитдан олиб ўсади. Яхши инсонлар кўпроқ яратиб қолайин, яшнатиб қолайин деб, жон куйдирадиган бўладилар.

Яхшилик қилиш инсон учун энг олий туйғу. У ҳар кимга ҳам насиб этавермайди. Буйруқ, хаттоки фармони олий билан ҳам бунга эришиб бўлмайди. У бозорда сотилмайди, таниш билишчилик орқали қўлга киритилмайди. У шундай ноёб, тенги йўқ, бебаҳо туйғу.

Нақшбанд хазратлари: “Бир одам билан чиқиша олмаётган бўлсангиз, бошқа ҳеч ким эмас, фақат ўзингиз айбдорсиз. Билингки феълингизда нуқсон бор. Демак яхшиликни ўзингиздан излаганингиз маъкул” деганлар. Бировларга яхшилик қилишга ориятли, виждонли, саҳоватли кишиларгина қодирдирлар.

Шу боис шоир ҳам:

Яхшилар меҳридан қониб яшадим,
Ёнида дўст бўлиб, ёниб яшадим.
Ёмонлар йўлига бош сукмадим ҳеч,
Яхшилар боғида ундим, яшнадим, деганида минг
бора ҳақдир.

Кимки эзгуликни, яхшиликни қурол қилиб олибди, демакки у инсон жаннат томон йўл топибди. Бу борада ҳадисларнинг бирида: " Ким бир мусулмон биродарининг хожатини раво қилишга интилса, Аллоҳ таоло унинг ҳар бир қадамига 70 та савоб ёзади ва 70 та гуноҳини кечиради. Агар унинг хожатини раво қила билса, онадан туғилгандек гуноҳлардан фориғ бўлади. Агар ёрдам бераётган ҳолатда вафот этса, ҳисоб- китобсиз жаннатга киради " дейилган бўлса, иккинчи бир ҳадисда : " Ким мусулмон биродарининг хожатини раво қилиш йўлида юриб, мушқулини осон айласа, Аллоҳ таоло унга 75 минг фариштани вакил қилиб кўяди. Эрталаб яхшилик қилса то кечгача, кечқурун

яхшилик қилса то тонгача унинг ҳаққига фаришталар дуо қиладилар, саловат айтиб турадилар" дейилган.

Шу боис ҳам донолар " яхшилик калити билан занглаган, моғор босган қалбнинг қулфини очса бўлади " дейишади.

Яна донолар: " Уч хил кишига яхшилик қилиб бўлмайди. Биринчиси дангасага, улар экин ўсмайдиган тошлоқ ёки шўр ерга ўхшайдилар, унга қанча яхшилик уругини экмагин, барибир кўкариб чикмайди, яъни таъсир этмайди. Иккинчиси орсиз ва ҳаёсиз кишиларга . Уларга яхшилик қилсанг буни тушиниши ёки раҳмат айтиши ўрнига , мендан кўрққанидан қиляпти деб ўйлаб янада тумшуклари кўтарилиб кўпроқ нарса талаб қиладилар. Учинчиси аҳмоқ кишиларга. Улар сен қилган яхшилигингни қадрини билмайдилар, унинг фарқига ҳам бормайдилар. Шу боис бўлса керак халқимизда : "Яхшига қилсанг яхшилик ҳам айтади ҳам қайтади , ёмонга қилсанг яхшилик на айтади, на қайтади" деган нақл бор.

Маҳдуму Аъзам Косоний ҳазратлари бир сўзни кўп такрорлар экан: " Сизларнинг ҳар бирингиздан боғ қолсин". Биродарларидан бири ундан бу хикматни маъносини сўрабди. Ҳазрат : " Бу хикматнинг маъноси шуки, кимдир дарахт экиб боғ яратади , кимдир саҳоватдан, кимдир мардликдан, кимдир яхшиликдан боғ қилади" деб жавоб берган эканлар. Одамларга ҳурмат кўзи билан боқмоқ ва раҳм кўзи билан қарамоқ - ақиллилик ва донолик белгисидир.

Шундай экан қайси жамиятда яхшилик кўпайиб, ёмонлик камайиб борса, ўша жамият ахлоқий юксакликка , фаровонликка тараққиётга тезроқ эришади. Шахсий муносабатларда хиёнат, газаб, кибр,ҳасад, қасд, мунофиқлик каби иллатлар аста -секин йўқолиб, хушхулқлик, ширинсуханлик, ҳалоллик, бағрикенглик сингари фазилатлар кўпроқ ўрин эгаллаб боради, натижада жамиятда яхшилик устувор бўлишига олиб келади.

Шу боис, биз яхшилик теварагида айланаверайлик. Бизга берилган эрк, хуррият ва кўрсатилаётган шароитларни суистъемол қилмайлик. Зотан бу дунёнинг ўз сарҳисоби бор. Ҳаётимиз акс этиб бораётган ҳар бир умр китоби фақат эзгу ишлар, яхшиликларга бой бўлсин.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Заррача яхшилик бежавоб бўлмас,
Ёмонлик ҳам билгил жазосиз қолмас.
Атрофга қарагин, ҳисоб бўляпти,
Нени қилса инсон шуни кўряпти.

Камтарлик

Камтарлик –бу эзгу ниятлик, одамийлик, ҳушмуомалалик, бағрикенглик, иззат-икромни билишлик, дўстлари ва умуман ўзгаларнинг қадрига етишлик, ҳурмат қила олишлик, маънавий поклик... демакдир.

Халқ оғзаки ижоди одобномасида камтарликнинг фойдаси, инсон учун қусур ҳисобланган манманликнинг зарарли оқибатлари ҳаётий воқеа ва ибратомуз тасвирлар воситасида тўла-тўқис аке эттирилган.

Камтарликни ўзига либос қилиб олган инсонлар ҳаётдаги энг яхши, соф виждонли кишилар бўлиб, ҳарқандай шароитда, ҳарқандай лавозимда тўғри ва ҳаққоний йўл тутадилар, тўғри сўзлаб, тўғри юрадилар, олийжаноб ва раҳм-шавкатли, ҳамма ишни саранжом, осойишта бажарадилар. Манманликка, дабдабозликка, муболага, бўрттиришларга, ёлгон-яшиққа йўл кўймайдилар.

Эътибор беринг-а, мана халқимиз камтарлик тўғрисида нима дейди:

“Йўқ нарса ҳам бор бўлур, сен камтар бўлсанг,
Бор нарса ҳам йўқ бўлур, сен манман бўлсанг”.

Ёшлиқдан камтарликнинг либосини кийган киши кейинчалик ҳам қокилмайди, тобора камол топа боради. Лукмони ҳаким шундай дейди:

“Мағрурлик ақлсизлик аломатидир. Кибрланиш, мағрурланиш инсонни ҳалокатга солади. Мағрур кишилар жамият газабига дучор бўладилар. Гарчи, мағрур, такаббур, кишилар бой, олим, мансабдор бўлсаларда, жамият ўртасида ҳеч обрўлари, кадрлари бўлмайди. Уларнинг ҳақиқий дўсти, улфати бўлмайди, борлари ҳам бошига ёмон кун тушганда аскотмайдилар. Охир оқибат улар хорляк, ёлғизликда яшашга маҳкумдилар.”

Кишилар хадеб мажнунтолнинг олдига келаверганидан Мирзатеракнинг гаши келибди. У такаббурлик билан: “ Ёнимга савлатимдан кўрқиб, унча-мунча одам кела олмайди. Сенинг олдингдан одам аримайди. Сени назар писанд қилишмайдимиз?”, - дебди. Мажнунтол унга: “Сен кибру ҳаво билан осмонга интиласан. Ме бўлсам мени ўстирган заминга боғланганман. Унга хурматда-ю таъзимда бўламан. Ёнимга кўплаб кишиларнинг келиши балким, ана шу камтарлигимдандир”, - деган экан.

Ҳалқ наздида камтарлик ҳар қандай киши учун биринчи буюк хислатдир.

Таниқли мутасаввиф олим ва шоир Садриддин Салим Бухорий бир суҳбатта қуйидаги ибратли хикояни сўзлаб берган эдилар: “Бир киши хожи Тешабобо ҳузурига келиб дебди: „Тақсир менга ҳизмат буюринг. Менинг қўлимдан ҳамма иш келади!

Тешабобо дедилар: - Сиз қўлимдан ҳамма иш келади деяпсизми? Нахотки ҳамма ишни қилиб билсангиз?! Хўш, ундай бўлса, қани, марҳамат қилиб мана шу охирдаги сомонни бир челақ сутга айлантириб беринг!

Халиги киши қизариб кетибди.

„Қўлингиздан келмайдимиз?! Ахир, бу оддий сугир қўлидан келадиган иш-ку! Ёхуд мана бу тут баргини еб, ипакка айлантириб бера қолинг! Ёки у ҳам қўлингиздан келмайдимиз?! Ахир оддий қуртнинг қуввати, салоҳияти, илми сизда йўғу яна яна ҳамма иш қўлимдан келади деяпсизми? “Эй фарзанд! Билингки, ҳамма иш Аллоҳ Таолонинг қўлидан келади. Биз бандаларга тақсимлаб берган ваифалар бор. Ўшаларнигина Аллоҳ изни билан қилишимиз мумкин! Аллоҳ камтар бандаларини яхши кўради. Буни унутманг!” деган экан Тешабобо.

Ушбу танбеҳдан сўнг халиги киши сидқидилдан тавба этиб, тўғри йўлга кирган экан.

Хожа Аҳмад Яссавий ўз ҳаётларида жуда камтарин бўлган эканлар, ўзини ўзгалардан устун қўймаган экан. У ер юзида

пайгамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломдек яшашни нокамтарлик билиб, ботиний яшашга аҳд қилиб, тириклай ер остига кирганлар.

Ер ости хужрада яшаб бошлаган шоирни зиёрат қилиш учун узоқ яқиндан одамлар келишаркан, лекин Аҳмад Яссавий улар қошига онда-сонда чиқар ва ўз ўғитларини айтар эканлар. Улар ўз ўғит ва хикматларида камтарлик, ростлик, покликни баланд қўйган эканлар, кўнгил ва тил бирлигини қадрлаган эканлар.

Мир Алишер Навоий камтарликни юксак баҳолаган бўлса, Шайх Баҳоуддин Накшбанд камтарликни ҳамма нарсадан юқори қўйиб, кўнгилни ранжитишни кабоҳат, деб билган эканлар. Баҳоуддин Накшбанднинг камтарлигини уни яшаш мазмунидан ҳам кўриш мумкин. Баҳоуддинни уйи, оиласи йўқ бўлган экан. Бир бурда нон, бир қултум сувга қаноат қилган эканлар. Хизматкор сақламаган экан.

Шарқ донишмандларидан бири: “Ҳар кишининг бўйнида иккита занжир бўлур. Бирининг учи етти қат замин қарида. Кимки камтарликка, тўғрилиқка эътиборли бўлса, юқоридаги занжир тортилур. Бундай одам халқ ичида улуг ва азиз бўлур. Кимда ким такаббурликни одат қилса, пастки занжир тортилур ва ундай инсон эл орасида хор ва беъэтибор бўлур” деган эканлар.

Зеро, ҳалол, камтарона меҳнат билангина инсон эл ҳурматини қозониши мумкин.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Гарчи шунча мағрур турса ҳам,
Пиёлага эгилар чойнак.
Шундай экан манманлик нечун,
Кибр-у ҳаво нимага керак?

Камтарин бўл хатто бир кадам
Ўтма гурур остонасидан.
Пиёланинг инсон шунинг-чун
Ўпар доим пешонасидан.

2. Тавозе-камтарликда майин тупроқ каби бўл,
Бағрикенглик-меҳрда улкан денгиз каби бўл.

Кечиримлилик

Пайгамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом бир-бирлари билан аразлашган, қариндош-уруғчилик ришталарини узган, кечиримсиз инсонларнинг дуолари қабул бўлмаслигини билдирганлар. Уч кундан ортиқ аразлашишни таъқиқлаганлар. Одамийликнинг энг улуг хислатларидан бири кечиримлиликдир.

Кечиримли бўлиш ўзимизга қила олган энг катта яхшиликдир. Кечиримли бўлишнинг энг яхши йўли -асабийлашиш ўрнига қаршингиздаги инсонга раҳмингиз келсин. Ёмонлик қилган инсонларга ёмонлик биркунмас бир кун ўзларига албатта қайтади. Биз кечиримли бўлайлик. Биз тил билан, дил билан кечириб юборсак, эҳтимол, қаршимизда турган бир одамни аяган бўлармиз. Эҳтимол, уни яна шу айбларини қилмаслигига туртки бўлган ёки унинг ишончини қозонган бўлармиз. Биз бир биримизни кечириб юриб, қаршимизда турган одамнинг дардига ширин тилимиз билан малҳам бўлармиз.

Бир доно инсон: “Иш жараёнимда менга ёмонликни раво кўрган кимсаларга аввалгидек яхши муомалада бўлавердим, уларга Аллоҳдан инсоф сўрадим. Кексаларнинг: “Агар кўнглинга ҳеч бир жароҳат етмаслигини хоҳласанг бундай инсонлар билан бахшлашмагин, мунозара қилмагин. Агар обрўманд бўлмоқни хоҳласанг вазминликка одат қилгин” деган сўзларига амал қилдим. Кейинчалик бу инсонлар ўз-ўзидан обрў – эътибордан четта қолиб кетдилар” деган экан.

Бир оғиз ширин сўз, яхши муомала кечиримлилик замирида катта тарбиявий куч мавжуд экан. Ҳалкимизда шу боис: “Ёмонни ёмонлик билан яхшилаб бўлмайди“ деган гап борку.

Кечиримлилик – итоатга яқинроқ туради, лекин айрим кимсалар шуни тўғри тушунмоқлари лозимки, итоатли инсон деганда ҳақ-ҳуқуқлари чекланган инсонни эмас, балки ҳурмат–иззатни жойига қўядиган инсонни тушунмоқ керак.

Кечирмасдан адоват ва кек сақлаб юриш инсон саломатлиги учун зарарли бўлиб, юрак-қон томир ва иммун тизими бузилишига олиб келади. Кечира олмаслик оқибатида пайдо бўладиган депрессия, хавотир, безовталиқ, жиззакилик организмда инфекциялар кўпайиб кетишига сабаб бўлади.

Кечиримли бўлиш анча қийин саналсада, руҳ кучига эга бўлганларгина кечиришни амалга ошира оладилар.

Авф этиш икки турга бўлинади: Беихтиёр кечириб юбориш яъни инсон кечиради, аммо уни хафа қилган одамга муносабати салбий ҳолда қолаверади. Бу турдаги кечиришнинг соғлиққа фойдаси кам.

Иккинчи турида ич-ичидан кечириб юборади. Буниси жисмоний ва руҳий саломатлик учун жуда фойдали ва бу руҳи кучли инсонларга ҳос.

Қалбдаги нафратга, хафагарчиликка барҳам берувчи нарса фақат кечириб юборишдир.

Демак, юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, кечиримли бўлишга ҳаракат қилиш инсон саломатлиги учун фойдали.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Меҳр, табассумнинг қатраси шифо,
Сендан ўрганишсин нимадир вафо.
Ярагин эл-юртнинг корига ҳар вақт,
Кечиримли бўл, кўрсатгин шафкат.

Ростгўйлик

Инсон фазилатини оширувчи ёқимли хулқлардан бири ростгўйлик, тўғрилиқдир. Тўғри ўсган дарахтга ҳамма хавас билан бокса, тўғри одам ҳам халқ ўртасида обрў-эътиборда бўларкан. Ростгўй инсоннинг кўнгли пок бўларкан. Кўнгли пок инсон эса тўғри сўзларкан, камтар ва ҳалол бўларкан, фиск-фасод билан шуғулланмасдан, доимо шукрона айтиб яшаркан. Савол туғилади: „Сиз неча йил умр кечираяпсиз? Ҳаётингизнинг қанча қисми одамлар билан мулоқотда ўтди, яна қанча пайт овқатланиб, ухлаб яшадингиз? Неча марта ёлғон гапирдингиз, неча марта ўз-ўзингизни, ота-онангизни, умуман сиз билан суҳбатда бўлган, сиздан бирор бир саволнинг жавобини сўраган одамларни алдадингиз? - Бирор марта ростгўй бўлишнинг фойдалари ва ёлғончиликнинг зарарларини ҳис қилдингизми? Ёлғон гапириб бу» алдовингиз фош бўлганида мулзам бўлиб қолмаганмисиз? Агар шу саволларимизга «мен бирор марта ҳам

ёлгон гапирмаганман, мен фақатгина дўстларим ўртасини ислох қилиш учун уларни алдаганман, мен фақат бир инсон ҳаётини сақлаш учун ёлгончилик қилганман» дея жавоб бера олсангиз, демак, бахтли одам экансиз, демак, мўмин экансиз, демак, тўғри тарбия олган экансиз».

Тўғрилиқ одамдаги барча ишларнинг тартиб ва маромда кетишини таъминлайди. Тўғрилиқ издан чиқдимми, демак ҳамма ишларнинг тартиби бузилди. Ҳаётда одамнинг узоқ яшаши эмас, тўғри яшамоғи муҳимдир. Соатнинг ҳам югуриб кетиши эмас, тўғри юриши муҳимдир. „ Ўққа қара, тўғри бўлгани учун юзи доим гулгун. Камон эгри бўлгани учун, каноп билан боғлаб, банди қилинган» дейди донолар.

Халифа Хорун ар-Рашид янги сарой қурдиртиради. Унинг истаги бўйича сарой ўртасига тўғри бир устун қўйиш истаги туғилади. Устунбоп ёғочни узоқ излашиб, уни бир кишлоқдан олиб келиб, ўрнатишади. Хорун ар-Рашид шу ёғочни бир кўриб келай, деб амалдорлар билан саройга келади. Амалдорлар ичида бита донишманд киши ҳам боракан. У устунга яқинлашиб, энгашиб, нимадир деб пичирлабди, сўнг янада энгашиб, устунга қулогини тутибди.

Халифа ундан буни нима қилганини сўрабди. Донишманд: „Мен устундан ўзинг бир ёғоч бўлсангда, Халифа жаноблари сени кўргани келди. Бундай иззат-икромга эга бўлишинг сабаби недур? деб сўраган эдим, у :„Мен эгри бўлмадим, тўппа-тўғри ўсдим. Тўғрилигим туфайли шундай иззатга муносиб бўлдим. Эгри бўлганимда мени майда-майда қилиб, сўнг ёқиб юборардилар. Тўғри ўсганим учун мени экиб, ўстирган инсонга ҳам бойлик келтирдим» деяпти дебди.

Шуни унитмаслик керакки, тўғрилиқ эзгуликка, эзгулик эса жаннатга олиб боради. Ёлгон эса ёмонликка, ёмонлик эса дўзахга олиб боради» дейди машойихлар. Ростгўй одамга яхши баҳо, ёлгончи одамга ёмон баҳо берадилар. Баъзи шахслар тўғрилиқни одат қилмайдилар, ёлгондан сақланмайдилар.

Ростгўй одам чин сўзи билан бориб-бориб Аллоҳ ҳузурда сиддик (сўзида содиқ) деб ёзиб қўйилади. Ёлгончи ҳам ёлгон сўзидан бориб-бориб унинг ҳузурда қазоб (ёлгончи) деб ёзиб қўйилади.

Ёлгончи инсон қанчалик пул, мол-дунё топишга интилмасин, барибир ноаниқ, мужмал ҳаёт кечиради, бири икки бўлмайди. Чунки биринчи сўзлаган ёлгонини беркитиш учун иккинчи ёлгонга, буни ҳам беркитишга ҳаракат қилиб, учинчи ёлгонга эҳтиёж сезади. Шунда кўп хатоларга дуч келади. Бу хатолар уни ҳароб қилишни ўйламай кейин пушаймон бўлади. Чунки уни бақрайиб ёлгон гапираётганини атрофдагилар гўёки сезмайдилар, деб ўйлайдилар. Лекин улар тўғри ўлчайдиган тарозилар ҳам борлигини унутадилар. Шундай тоифа инсонлар борки, ёлгон тополмаган вақтларидагина рост гапирадилар. Бу ёлгончиларни юзлари қулиб турсада, лекин қалблари қорадур. Одобли инсонлар уларни ёлгон сўзлаётганликларини сезганларида ҳам андишани ўйлаб, уни гапини тасдиқлаб қўйадилар. Шунда у: „Уларни роса лақиллатиб, ўз гапимга ишонтирдим» деб ўйлайдилар. Лекин улар адашадилар, чунки уларнинг бу қилиқлари бир кунмас бир кун ҳасрат олиб келишини билмайдилар. Бундайларни ҳаётда кўряпмиз. Ёлгончиларнинг ширин сўзлари бир тузоқ эканини унутмаслик керак.

Яна шунини айтиш керакки, ёлгон гапирадиган инсонлар кўпинча „Чақимчи» бўлади дейишади. Чақимчилик туфайли тарқалган ёмон гап-сўзлар жамоадаги муҳитни бузади, натижада бу жамоада иш чаппасидан кетаверади.

Мир Алишер Навоий бобомиз: Чақимчининг ҳоҳ каттаси, ҳоҳ кичиги бўлсин – уларни дўзах ўтининг тутантириғи деб билинглари» деган экан.

Ҳазрати Али розиаллоху анхунинг хузурига бир киши келиб: „Эй амирал мўминин! Мени хурмо боғим бор, ҳеч ҳосил бермаяпти, шунга чора топиб беринг»дебди. Шунда Халифа бир мактуб ёзиб бериб, уни хумга солиб, боғга кўмиб қўйишни буюрибди. Боғбон буни бажарибди. Буни қарангки, шу йили боғбон мўлжалидан мўл ҳосил олибди. Боғбон бу мўъжизадан хайрон қолиб, хумга солинган мактуб билан қизиқиб, уни очиб ўкибди. Унда шундай ёзув бор экан: „Эй, ер! Сен ҳосил бер. Агар ҳосил бермасанг, сенга ёлгончи, чақимчиларнинг жасадини кўмаман» дейилган экан. Кўрдингизми! Ёлгончи, чақимчилардан ер ҳам ҳазар қилиб, у ҳосилга кириб кетган экан.

XX- асрнинг энг буюк адиби, доғистонлик шоир Расул Хамзатов „Эй Аллоҳим! Менга шундай ҳақиқат туйғусини бергинки, эгрини-эгри, тўгрини-тўгри дейин. Негаки ёлгон- бу ювинди, ифлослик, шармандалик. Ҳақиқат-бу гўзаллик, поклик, мусаффолик. Ёлгон-кўрқоқлик, ҳақиқат-мардлик. Ё у томон бўл, ё бу томон бўл, ўртада йўл йўқ»деган экан.

Амир Темури бобомиз ҳам адоват эмас, адолат енгади, ёлгоннинг умри киска, бир кунмас бир кун у фош бўлади, куч адолатдадир» деган экан.

Шундай экан, биз ёлгондан йироқ бўлайлик. Чақимчи сўзларни тингловчилар фаҳм-фаросат била иш кўрсинлар. Хаммамиз адолатли бўлиб, тўгри гапириб, тўгри юрайлик, рост сўзлайлик. Шунда жамоа, оила тинч бўлади. Тинчлик бор жойда эса мувафакқиятлар бисёр бўлади.

Ҳаётда ростгўй, тўгри инсонларнинг шиори., Ўзингдан ожизларга раҳим билан, ўзинг билан тенгларга инсоф билан, ўзингдан устунга ақл билан бок» бўлиши керак.

«Ростгўйликда хавфу хатар кўрсанглар ҳам рост сўзланглар. Шунда нажот топасизлар. Гарчи фойда кўриб турган бўлсангиз ҳам ёлгондан сақланинглар» дейди донолар.

Сиз, куйидаги ривоятга бир эътибор беринг-а.

Қадим замонларда, узоқ томонда бир одил подшоҳнинг уч ўғли бўлиб,шоҳ қаригач тож-тахтни ўғилларидан биттасига қолдирмоқчи бўлибди ва уларнинг барчасига гул уруғларини берибди: кимда-ким энг чиройли гул ўстирса, ўша валиахд бўлади, деб 6 ой муҳлат берибди. 6 ойдан сўнг 2 та катта ўғил бир-биридан чиройли гуллар олиб келибди, кенжа ўғил эса ҳеч нарсасиз , бўм-бўш келибди. Нега? Сабаби барча уруғлар шоҳ фармони билан козурилиб қўйилган экан. Доимо ҳақиқатгўй кичик ўғил тахтга ўтирибди.

Кўрдингизми? Тўғрилиқ сўзидаги битта «Т» харфини тушириб қолдирсангиз , «Ўғрилиқ» деган сўз келиб чиқади. Ҳаётда ҳам шундай бўлади.

Хулоса қилиб айтамикки, ҳеч қачон ёлгон гапирманг, шунда ҳеч қачон юзингиз шувут бўлмайди, азизлар.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Рост ёнида афсус ёлгон учрайвераркан,
Бир яхшига бир ёмон дучлайвераркан.

Саховатпешалик

Ҳотами Тойи хақида эшитганмисиз? Кўпинча, саховатли, кўли очик кишиларга нисбатан ана шу исмнинг сал қисқарган шакли - "Ҳотамтой" ибораси ишлатилади. Ҳар бир сўзнинг ўзига яраша тарихи бўлганидек, бу атама ҳам ўз-ўзидан пайдо бўлмаган, албатта. Мурувватпешалиги билан шуҳрат қозонган Ҳотами Тойидан қолган ном бора-бора сифатга айланиб кетган.

Манбаларда номи афсоналарга йўгрилиб кетган бу шахснинг асл исми Абу Сафона Ҳотам ибн Абдуллоҳ бинни Са`д бўлган. У арабларнинг Той қабиласи бошлиғи бўлган. Ма`лумотларга кўра, бизгача унинг шеърлари ҳам етиб келган.

Шарқ адабиётида Ҳотам сахийликнинг энг олий тимсоли саналади. Шарқнинг кўплаб мутафаккирлари Ҳотам номини ҳурмат билан ёдга оладилар. Алишар Навоийнинг "Ҳайрат ул аброр" дostonида ҳам у ҳақда ибратли хикоят келтирилади.

Эмишки, Ҳотамдан "Ўзингиздан кўра ҳиммати баланд одамни кўрганмисиз?" деб сўрашганида, у оддий бир ўтинчи чолни айтади. "Бир пайтлар бутун саҳро аҳлини чақириб катта зиёфат бергандим. Юзта туя, минглаб кўй-кўзиларни сўйиб, қозонлар осилди, авжи зиёфат пайтида кўнглим танҳоликни тусаб, саҳрога чиқдим. Қарасам бир чол бели букилиб, ўтин орқалаб кетяпти. "Эй, бенаво, Ҳотам бутун саҳро аҳлини чорлаб катта базм бераётир, сен ҳам елкангдаги тиканни ташла, бориб, кайф-сафо қилсанг-чи?" Шунда чол менга қараб:.. Эй таъмагир инсон, сен меҳнат билан топилган нон лаззатини билмайсан. Машаққат чекиб топилган бир-икки дирам пул, Ҳотам берган хазинадан ҳам кўра аълороқдир", деганди. Унинг ҳиммати меникидан кура юқори эди.

Ривоятга кўра, Ҳотам умрини одамларга яхшилик қилишга бағишлайди. Бутун бойлигини хайр-эҳсон йўлида харжласа-да, унинг давлати борган сари ортиб бораверган.

Айтишларича, унинг касрида етмиш икки дарвоза бўлиб, ҳожатталаб киши уларнинг барчасига бирма-бир кириб ўтса-да, ҳеч биридан курук чиқмас экан. Ҳотам дунёдан ўтгач, унинг ўрнини эгиз биродари эгалламоқчи бўлади. Онаси бунга эътироз билдиради:

- Ўғлим, Ҳотам битта эди. У энди қайтиб келмайди. Сен эса, ҳеч қачон Ҳотамчалик сахий бўлолмайсан.

Ўғли онаизорнинг гапига қулоқ солмайди ва Хотамнинг хужрасига бориб ўлтиради-да, эл аро ўзини иккинчи Хотам деб эълон қилади. Унинг матонатини синаб кўрмоқчи бўлган онаси, фақир тиланчи кийимида ҳалиги эшикларнинг биридан садақа сўраб келади. Хотамнинг укаси уни танимайди ва унга катта инъом-эхсон бериб кузатади. Кейин иккинчи, учинчи... хуллас етмиш иккита дарвозадан кириб садақа сўрайверади. "Иккинчи Хотам" эса, акасинг одатига амал қилиб, уни сийлаб кузатаверади.

Онаси барча дарвозалардан бир-бир кириб чиққач, яна қайтиб биринчи дарвозага қайтади. Буни кўрган ўғил газабдан хайқириб юборади:

- Инсофинг борми, етмиш икки эшигимдан кириб, кўни-кўнжингни тўлдириб чиқдинг. Етар энди!

Онаси шунда ўзини танитиб, эғнидаги рўдаполарни ечиб ташлаб, дебди: „Ўғлим, агар аканг бўлганида, бунақа қилмасди. Чунки, унинг хотамтойлиги чақалоқлигидан маълум эди. Ҳар гал мен иккинги эмизатганимдаёқ буни пайқаганман. Аканг то сени эмизмагунимча, сутимни эммасди. Сен эса, бир сийнамни сўраётиб, иккинчисини ҳам чангаллаб олардинг”.

... Хотамдан сўрашибди: "Бунча хайру саҳоватни, очикқўлликни кимдан ўргандингиз?" У жавоб берибди: "Ғиштдан. Чунки, ғиштни қўлма-қўл узатаётганда, қўлингдагини узатсанг, ўрнига бошқаси келиб тушади. Худди шунинг каби, сен борингни бировга берсанг, ўрнини Яратганнинг ўзи тўлдиради."

Хотамтой инсоннинг ҳар бир иши савобга лойиқ

Дарвоқе, савоб-нима, дегани? У авлоддан авлодга мерос бўлиб келаётган, олийжаноб инсонларга хос ноёб туйғу ва фазилатдир. Ҳар биримиз ёруғ дунёга келиб, эс-хушимизни таний бошлаганимизданок ота-оналаримиз: "Болам, ундок қилма,

бундок қил, савоб бўлади деб насиҳат қилишларининг боиси шунда эмасми? Савоб-бу қўлингдан келганича бошқаларга яхшилик қилиш, ҳеч кими йўқ, кимнидир кириб келишига зоринтизор, кўзлари тўрт бўлиб эшик пойлаб ўтирган ёлғиз бир ғарибни йўқлаб, кўнглини овлаш, бошига мусибат тушган дилафгорни йўқлаб, ҳамдардлик билдириш, ота-она ва яқинларимизга меҳр-оқибат кўрсатиш, одамларга ғамхўр ва эътиборли бўлиш, демакдир.

Савоб-бу бир сўз билан айтганда, ўзлингдан кечиб қўпнинг бахт-саодати, тинчи, хотиржамлиги ҳақида ўйлаш, қайғуриш дегани.

Шундай савоб ишлардан яна бири вужуди шабададан тебраниб турган, ҳазон япроқдек омонатгина турган бир беморни йўқлаб, икки оғиз ширин сўз айтишдир. Инсонки оғирми, енгилми касал бўлиши мумкин. Унинг руҳияти соғлом киши руҳиятидан фарқ қилиб, инжиқ, асабий, кўнгли жуда нозик бўлиб қолади. Чунки ҳалқ ибораси билан айтганда “дард келганда, дармон қочади”, киши толиқади, баъзи ҳолларда умидсизликка тушиб қолади. Хаста киши учун шифокорнинг эътибори нечоғли қадрдон бўлмасин, у барибир ўзининг яқин кишиларини, дўст улфатларини, ҳамкасб қадрдонларини қўмсар, уларнинг меҳрибонликларига жуда муҳтож бўлар экан. Шу боис унинг ёнида бўлиб, икки-уч оғиз ширин сўз айтиб, кўнглини кўтариш, яхши гаплар билан овутиш, дардига малҳам бўлиш зарур. Ҳалқимиздаги “Беморнинг кўнглини кўтариш, унга ярим соғлик бахш этишдир” деган хикмат ростдир.

Ҳаётдан мисол келтирай. Бемор зиёли, 62 ёшда, кексалик гаштини сурадиган пайти, вилоятимиз туманларининг бирида истикомат қилади, олтита фарзанди бор. Уларни уйлаб, чиқарган. Укалари, сингиллари яхши лавозимларда. Турмуш ўртоғи меҳнатга яроқли. Охирги пайтларда у касал бўлиб, тез-тез туман шифохоналарида даволаниб турган. Лекин яхши натижа чиқавермагач, шаҳарга олиб бориб даволатишларини укаларидан илтимос қилган. У шаҳар шифохонасида 3-4 кун даволангач, аҳволи яхшилана борди, кайфияти кўтарилди, ҳаётга умид кўзи билан қарай бошлади. Лекин ундан шу кунлар давомида бирон кимса хабар олмади. Буни эътиборга олиб, бўлимдаги

шифокорларнинг барчасига, ҳамшираларга унинг олдига тез-тез кириб, кўнглини кўтариб туришларини сўрадим. Ўзим ҳам уни олдига тез-тез кириб турдим. Лекин шунга қарамай, унинг кайфияти чўка бошлади, ҳеч ким билан гаплашгиси келмай қолди. Уни ёлғиз қолдиришларини илтимос қилди. Шифохонада даволанаётганига 10 кун бўлгач, бир беморни кўргани келган танишини учратиб қолибди. Кечки пайт экан. Навбатчи шифокорга айтиб, уни рухсат бермаганлигига қарамай, танишидан ўз уйига олиб бориб қўйишлигини илтимос қилибди.

Ана сизга меҳр, ана оқибат. Шунини унутмаслик керакки, одамнинг одамга меҳрибонлиги, дўстлиги, қавму-қариндошига, самимийлиги, ҳамдардлиги, бемор ёнига бориб, ҳол-аҳвол сўраганда аниқ рўёбга чиқади.

Савоб-бу дилдан қилинадиган иш. У асло миннат қилинмайди. Миннат қилинса, худбинликка айланади.

Куни-кеча автобусда олдинги ўриндиқда ўтирган аёлнинг: “Қаёққа кетаяпсиз овсин” деган саволига иккинчиси захархандалик билан: “Қуриб кеткур, қудам касалхонада ётувди. Эртами-индин чиқиб қолар экан... Шунга бирров бориб келмасам, кўрганда сасиб юради”... деб қолди.

Беморни кўргани борган одам самимий, чин юракдан ҳол сўрамас экан, дил оғритишни, сунъий мулозаматларни нима хожати бор!

Беморни йўқлаш удуми ёлғиз хаста учунгина аҳамиятли бўлмай, балки бориб кўрувчи соғлом киши учун ҳам муҳимдир. Негаки ҳар ким ўз саломатлигининг қадрига кўпроқ бемор ёнига борганда етади.

Бундан ташқари, донолар фикрича бемор кўргани борганларга уларнинг бориб келгунларича бошларига нури хидоят ёғилиб турармиш. Шунинг учун эл дуосини олиш, қўлларидан келганча бошқаларга яхшилик, эзгулик, меҳрибонлик қилиш ориятли инсон бурчидир.

Шунини эсда тутмоқ лозимки, инсондан экилган кўчат, қазилган ариқ, яхшиликлар қолади. Донолар: “Арзимасдай туйилган эътибор билан чўккан кўнгилларни тоғдай кўтармоқ мумкин”, дейдилар.

Ҳа, меҳр-мурувват олами одамга ҳаётдай зарур. Инсон меҳр билан тирик. Одамларга маънавий, моддий ғамхўрлик ва эътиборли бўлиш одамийликни юксак белгиловчи инсоний бурчидир. Чунки бу фазилат инсон умрига умр қўшади. Ана шу инсоний бурчни эринмасдан адо этаётганлар битмас туганмас савобга эга бўлаверадилар.

Машойихлар: "Савобнинг химмати улуг" дейдилар. Хикматона бу иборада ҳар бир мўминнинг икки дунё саодати ўз ифодасини топгандек. Бойси, савоб кетидан қувганнинг дили равшан, юзи ёруғдир. Бекорга: "Одам билан тирикдир одам, одамсиз на даркор олам" дейишмайдику.

Болалигимизда ҳовлидан-ҳовлига ўтадиган бир нечта дарчалар бўларди. Момоларимиз тайёрлаган таомлардан қўшниларга "Ҳамсоя товоқ" қилиб чиқарилиб туриларди. Бир-бирининг аҳволдан ҳамиша хабардор бўлишарди. Хуллас, бир майизни қирқ киши баҳам қўрарди. Бу ҳамжиҳатлик иноқлик, бир-бирига муҳаббатли бўлиш, дўстлик рамзи эмасми? Боболаримиз одамийлик, инсонийликни авайлаб асраганлар. Нега биз аждодларимиздан ўрганмаймиз, улардан ўрнак олмаймиз?

Замон ўзгарди. Мустақил бўлдик. Қадриятларимиз билан боғлиқ бўлган таълим-тарбия, одоб-ахлоқ қайта тикланыпти. Йўқолиб кетган кўпчилик урф-одатлар, миллий қадриятлар кенг қулоч ёзмақда. Шундай экан қаерда, қайси соҳада бўлмайдик бир-биримизга мададкор бўлиб, кўнгилни кўтарайлик, оқибатли, меҳрли бўлайлик, тинч диёримизда кўпроқ савобли ишларга бел боғлайлик.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Кимда гар саҳийлик одати йўқдур,
Яхшилик кутмоқнинг хожати йўқдур.
2. Саҳоватда, химматда оқар дарё каби бўл,
Шафқат ва марҳаматда қулган қуёш каби бўл

Шукроналик

Маълумки, кишининг ҳаёти сон- саноксиз сабоқлардан иборат бўлиб, бу сабоқлар фойдали ва зарарли, ибратли ёки беҳуда бўлиши мумкин экан. Ҳамма гап шунда эканки, ҳаёт сабоқлари қандай бўлмасин, уларнинг ҳар биридан тўғри хулоса чиқариб, фазилатларини ривожлантириб, зарарли ва беҳудаларини такрор қилмаслик керак экан.

Аллоҳ, инсонга дунё, бериб, уни синовдан ўтказаркан, қандай амаллар қилишини кузатаркан . Агар у ҳаддидан ошса яъни бурч ва маъсулиятни унутиб, бировларни дилини огритса, бойликка ружу қўйса, шунга яраша жавобини берар экан. Уни иши ўнгидан келмас экан, фарзандлари меҳрсиз бўлар экан, уйдан барака қочар экан, омади чопмаскан, ҳар ишда ишқал чиқарар экан. Бундан ташқари, Аллоҳ бандасига синаш учун яна қувонч, ғам ва ташвиш ҳам бериб кўрар экан.

Шунинг учун Аллоҳ берган шу қувончли ёки ташвишли кунларга ҳам шукрона қилиб яшашга ўрганиши лозим экан.

Ҳар кун, ҳар лаҳза биздан шукрона сўрар экан. Шукроналикда катта ҳикмат ва барака, ҳамжихатлик ва ҳамкорлик бор экан. Инсон қалби

Аллоҳни мўъжизаси, дейилади. Уни тафтиш қилиб, яхши фикр шукр ила охорлаб турилмаса, киши бошига сезилмас офатлар ёғилаверар экан.

Кўнгли пок инсон камтар, ҳалол бўлар экан, фиску-фасод билан шугилланмас экан, доимо шукрона айтиб яшар экан. Лекин ҳаётда бошқалардан ўзини устун ҳисоблаб, ўзгаларга нисбатан беписанд бўлган шахсларни ҳам кўп учратар экансан.

Ривоят қилишларича, бир киши қоронғу йўлда кетаётган экан, йиқилиб тушибди,,„Аллоҳга шукр“ деб, ўрнидан турибди.. Иккинчи марта яна йиқилиб тушибди...Аллоҳга шукр деб, ўрнидан турибди.... Йўлини давом этаётса, ортидан кимдир чироқ ёкиб, йўлини ёритиб келаётган экан . У шайтон экан.. Уни кўриб халиги киши кўркиб кетибди ва хайрон бўлиб сўрабди: ... Нега мени йўлимни ёритяпсан ? . Ахир сени ишинг ёвузликку? .

Шайтон; “Бир марта чалдим, Аллоҳга шукр дедимг, „Аллоҳим барча гуноҳларингни кечирди... Иккинчи марта чалдим, Аллоҳга шукр дедимг, барча қариндошларингни гуноҳлари кечирилди.. Учинчи марта йиқилсанг, яна шукрона келтирасан..Унда бутун дунё одамларини гуноҳи ювилиб кетади.. Шунга йиқилиб тушмагин деб, йўлингни ёритяпман,” деган экан.

Шу ўринда, газетада ўқиган бир воқеа ёдимга тушди. Нуфузли идорада ишлайдиган бир инсон ҳаётни жуда жўшқинлик билан севаркан. Ҳар куни бажарган энг яхши ишларини ён дафтарига ёзиб борар ва ҳар тонгда туриб, шукрона келтиришни қанда қилмас экан. Базида иши кўпайган пайтлари бу одат эсидан чиқа бошлабди. Уни доимо ёдда сақлаш учун , кастюмининг чўнтагига тош солиб қўйишга одатланибди. Шундан сўнг, ҳар чўнтагига кўлини тикқанида бармоқлари шу тошга урилар ва у шукрона келтириб қўяр экан.

Бир куни чет элдан келган дўстини шаҳар айлангириб юрганида, шу тошлар беҳосдан ерга тушиб кетибди. Дўсти :” У нима?” деган экан, “Нажот тошлари”, дея хазиллашибди. Ўша дўсти ўз юртига жўнаб кетибди ва орадан олти ой ўтгач, унинг электрон почтасига хат ёзибди:”Дўстим, ўғлим бедаво дардга йўликди. Докторлар нажот йўқ, дейишяпди. Илтимос, нажоткор тошларингдан юбор”.

Хатни ўқигач, у ўйланиб қолибди. Ахир, унинг чўнтагидаги тошлар оддий тошлар-ку. Лекин буни дўстига қандай айтади?. Бергиси келмаганидан шундай деяпти, деб ўйласа-чи?. Охири ўйлай-ўйлай дўстига тош юборишга қарор қилибди ва дарёдан тўртта оддий тош олиб, дўстига жўнатибди. Орадан уч ой вақт ўтгач, ўша дўстидан яна хат келибди:”Дўстим, ўғлим тузалиб кетди. Тошлар учун сенга катта раҳмат. Хозир сенинг тошларинг оиламизнинг энг яқин хамроҳига айланган”.

Кўрдингизми, ишонч инсонга қанчалик катта куч беради. Ичимизда жуда катта илоҳий қудрат яширинган экан. Фақат биз уни юзага чиқаришни билишимиз лозим экан.

Донолар: „Ҳар бир қадамим, ҳар бир нафасим, йўқотишлар ва топишлар, азоблар ва бахт, кўз ёшлар ва табассум, Яратган менга ато этган ҳар бир неъмат учун шукр” дейишади. Ҳаёт ўз тақдирдан нолимайдиганларга марҳамат кўрсатади.

Қуйидаги хикояга бир эътибор беринг-а! Қария 80 ёшга етганида кулоғи эшитмай қолибди. Шифокорлар унга жарроҳлик йўли билан даволаш мумкинлигини айтишибди. Қария рози бўлибди. Докторлар жарроҳлик амалиётини ўтказишибди. Сўнг жарроҳлик амалиёти учун кетган пулнинг ҳисоб –китобини унга кўрсатишибди. Чол қогозга қараб туриб, йиглаб юборибди. Докторларни унга раҳми келиб, овутишга уринишибди. Чол: „ Мен пул учун йигламаяпман. Бу кўз ёшларини сабаби бошқа. Яратган эгам менга 80 йил эшитиш неъматини берди, аммо эвазига тўлов қогозини бермади. Бу неъмат қадрига йиллар давомида шуқр қилмаганимга йиглаяпман” дебди. Докторлар қариянинг бу ҳақиқатидан лол қолишибди.

Инсонлар доимо шуқрона, сабр-қаноатни ўзларига ошно этиб, яхшиликни излаб яшаса, яхши ниятларига албатта етарканлар. Ҳаёт ўз тақдиридан нолимайдиган , шуқр келтирадиганларга марҳамат кўрсатади.

Шуни унутмаслик керакки, биргина табассумдан дўстлик бошланади, биргина сўз билан урушлар тўхташи мумкин, биргина нигоҳ муносабатларни сақлаб қолиши мумкин, биргина инсон туфайли ҳаётингиз бутунлай ўзгариб кетиши мумкин.

Шу боис инсон шуқрона, сабр ва қаноатни узига ошно этиб яхшиликни излаб яшаса яхши ниятларга албатта етар экан.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Суянчиғинг бўлсин одоб, интизом
Олмагин ҳечкимдан қасос интиқом
Тузимли дунёда тузмагин дўстим
Ўзгалар кўнглини бузмагин дўстим.

Сабр-тоқатлилиқ

Инсоннинг энг яхши фазилатларидан бири -бу сабр-тоқатлилиқдир. Сабр-мўмин-муслмон кишининг руҳий таянчи ва ҳидоятга бошловчи омилидир. Сабр осудалиқ,хотиржамлик туйғуси бўлиб, киши нафсини ҳар қандай таъмалардан эҳтиёт қилувчи жараёндр. Қаноат йўли- иззат йўлидир, қаноатли киши

сабрли, чидамли бўлиши билан бир қаторда, хасад, хирс, хорлик каби иллатлардан узоқда бўлади. Халкимизнинг “Сабр -таги сариқ олтин” дегани бежиз эмас. Сабр инсонни инсонийлик кадрини сақлаш билан бирга, унга қувват бағишлайди. Сабрли, қаноатли киши ҳаётнинг аччиқ-чучугига бардош беради. Садоқат билан оила тутади. Сабрли кишида инсоф, диёнат мавжуд бўлади. У ўз кучи билан ҳаёт кечиради. Халол меҳнат қилиб, ҳеч кимдан бирон нарса таъма қилмайди. Бойликларга учмайди. Ҳаётда учрайдиган барча қийинчиликларга бардош беради. Турли-туман сўзларга, қайғу-аламларга сабр-тоқат билан чидаб, савоб ишларни кўп қилади. Инсоннинг бошидан қандай воқеа ва ходисалар ўтмаган, дейсиз. Сабр тоқатли инсонлар шахсий, оилавий сирларини керак бўлса бир умрга пинхона сақлайди. Сабр-тоқатли инсонлар адолатли бўлади. У бошқаларни камчиликлари устидан кулмайди, аксинча унга яқиндан ёрдам беради.

Сабр инсонга ҳар ерда керак бўлувчи, кимлигини билдирувчи нарса ҳамдир. Масалан, бирор жойда навбатга турибсиз, сиз сабр билан ўтирибсиз. Лекин тоқат етишмайдиган кимса андишасизлик билан бировни туртиб бўлсада, кириб кетади ёки ким биландир бақир-чақир қилади. Бундайлар ҳаётда ҳам, оилада ҳам сабрсизлиги туфайли бахтини йўкотади.

Шу ўринда газеталарнинг бирида ўқиган бир мақолани эътиборингизга хавола этаман:

Бир яхши инсон савдо билан шуғулланар, оиласи эса тўкинчиликда яшар экан. Фалакнинг гардиши билан бир куни шу кишининг иши касодга учрабди. Тушкунликка тушган савдогар бор аламини ичкиликдан ола бошлабди. Оилада уч нафар фарзанди бор экан. Ичкилик туфайли уйдаги бор мол- мулкни сота бошлабди. Шу инсоннинг рафикаси сабрли аёл экан. Рўзгорни тебратиш керак, эр эса ишламаябди, ичкиликка ружу қўйиб бўлган. Шу тарзда кунлар ўтибди, уйда эса сотгани ҳечнима қолмабди. Савдогар эса хотинини уриб, ароқ топиб келишини айтибди. Аёл нима қиларини билмабди. У оила шаънини, фарзандларини ўйлаб, ҳаммасига чидаб, махалласидаги уйларни тозалаб, кирларини ювиб, эртадан кечга қадар, халол йўл билан пул ишлаб, рўзгорни тебрата бошлабди.

Эрига эса кун ора талабини бажариб, ароқ олиб кела бошлабди. Ароқ олиб келмаган кунлари эса, эр аёлни калтаклайдиган бўлиб олибди. Оилада уч нафар фарзандни тўйдириш керак, эр эса ишламас, ароғи тугаб қолса, аёлни калтаклар ва ароқ топиб келишга мажбур қилар экан.

Кунларнинг бирида аёл:” Менинг қилаётган ишим-эримга ароқ олиб келаётганим, гуноҳку. Эрим бу иши билан дўзахга тушадикун, нима қилишим керак?” деб ўйлаб қолибди ва маслаҳат олмоқлик учун масжид имомини олдига бориб, бўлган воқеани айтиб берибди. Имом аёлни диққат билан тинглаб, нега бундай эр билан сабр-тоқат қилиб яшайсиз? дебди.

Шунда аёл:” Мен бу ҳақда жуда кўп ўйладим. Мени уч нафар фарзандим бор, уларни эса отасиз яшашларини хоҳламайман, мен эримни дўзахга тушишидан қандай қилиб асраб олай, йўл кўрсатинг, деб олдингизга келдим, дебди. Имом эса аёлга бир неча дақиқа сукут билан қараб тургач:” Сизга жавобимни номозни адо этиб чиққанимдан сўнг айтаман” дебди. Намоз адо этилгач, имом йиғилган намоз ахлига қараб, сизлар мендан дуо қилишимни сўрардинглар, аслида дуо берадиган одам, мана шу аёл, деган экан.

Кўрдингизми азизлар шунча қийинчиликларга қарамасдан, аёл сабр-тоқат билан оилани асраб қолмоқда. Кўпинча арзимас нарса-буюмларни деб ё рўзғорда сал етишмовчилик бўлса, ёш келинлар ота уйига аразлаб кетади ёки ажрашади. Бу ҳам сабрсизликдир. Диний китоблар-у, муқаддас ҳадисларда ҳам мусибатга ёмон кунларга сабр қилганларга Аллоҳнинг мукофоти борлиги уқтирилади. Пайғамбаримиз (С.А.В.) нинг ҳам бошига турли мусибат, ғам-ташвиш тушган. Лекин у киши яратгандан чиройли сабр сўраш билан барини енгиб ўтган.

Ҳаётда ҳамма нарса биз учун ибрат. Майсалар баҳор келишини сабр ила кутиб, аста бош кўтаради. Қушлар иссиқ кунлар бошланиши билан олис юртдан сабр ила учиб келади. Дарахтлар доим сабр билан бир жойда кўкаради, гуллади, мева беради.

Сабрли инсон бошқаларнинг камчилигидан кулмайди, аксинча, уларга ёрдамга шошилади. Сабр -тоқат қанчалик оғир бўлмасин, кейинроқ шодлик келтиради. Шу боис ҳам, сабр билан зафар бир бири билан қадрдон дўст бўлиб келган, дейишади доно халқимиз.

Инсон ҳаётда ҳар қандай вазиятда ҳам сабрни дўст тутиб, ироданинг измидан чиқмай, андишанинг қўлларидан маҳкам тутса, эзгу ниятига етади. Демак, шу синовларни кулиб қаршилаган одамни мукофатлар кутаётгани аниқ.

Сабр! Бу сўзда қанчадан-қанча хикмат мужассам. Бу сўзда не-не дардлар, изтироблар бор! Мана шу тўрт харфдан иборат сўзнинг ҳамма учун қанчалар кераклигини биламиз. Жонимиздан ўтиб кетган кийинчиликларга, албатта, ёруғ кунлар келишига бўлган умид сабаб чидаймиз. Сабр биз учун бутун умр керак. Сабр -оғир вазиятларда нафсни тутишга ёрдам беради. Сабр-моддий ва маънавий талабларни амалга оширишда шошилишга ва қўполликнинг олдини олишга ёрдам беради. Сабр- ғазабни қўзғайдиган нарсалар содир бўлганда ўзини тутиб олишга ёрдам беради. Сабр- таъмагирлик қўзғайдиган вазиятларда ўзини ўнглаб олишда асқатади. Сабр- ер юзида ғалаба топиш сабабчисидир. Сабр- жаннатга эришиш ва дўзоҳдан қутилишдир. Сабр- Аллоҳ таоло билан бирга бўлишдир. Сабр – мардлик ва яхши оқибатнинг аломатидир.

Ҳар бир инсон қалбига сабр гулини эксин, токи бу гуллар ҳаётимизни янада гўзал қилсин. Юртимиз тинч бўлсин, элимиз фаровон яшасин! Сабр-тоқат доимо ҳамроҳимиз бўлсин.

1. ДОНОЛАР АЙТАДИ:

2. Сабр ва чидам – барча мушкул ишларнинг ечиш калитидир.

3. Муҳтожлик соатларини унутгин, аммо улар ўргатганлариниунутма.

Ота-онани қадрлаш

Ҳаётда шундай мавзулар борки, улар ўткинчи эмас, улар эскирмайди, улар доимо кўз ўнгимизда туради. Ҳар бир инсон ҳаётда улғайиб, турмуш куриб, фарзанд кўришни орзу қилади.

Фарзанднинг ҳаётига сабаб бўладиган биринчи қувват – она жисмидаги қондир, она сути унинг юрак қонидир. Чақалоқ шу қондан озикланиб, ҳаётини сақлайди. Онанинг қадди-қомати бир дарахт бўлса, фарзанд шу дарахтнинг мевасидир.

Онанинг фарзанди учун меҳри беқиёс. Онанинг эркалаб, суйганидан, меҳр-муҳаббатидан тош қалблар ҳам эрийди.

„Бир парча гўдак бошида тунни кунга улаган, чакалоқ бир касал бўлса, минг изтироб чеккан, боласи бир кулса, минг бор қувонган, бир кадам босса, устидан ширинликлар сочиб, ўзини учгандек хис қилган, фарзанди кўчага чиқса, хавотири ошган, ортидан дуолар йўллаган ҳам онадир” дейди донолар.

Она фарзандига бор меҳрини беради, барча қийинчиликларга, хатто ўзини фидо қилишга ҳам тайёрдир. Ҳаётдан мисол келтирай:

Немис фашистлари асирлар ўртасида куйидагича тажриба ўтказишган экан: Қиш фаслида қалин музни ёриб, унга яланғоч холда ҳар хил ёшдаги эркак ва аёлларни муздек сувга бўйнигача ботириб, қўлларини кўтаргани холда, уларни томир уришини тўхтагунча санаб, неча дақиқадан сўнг вафот этишини ёзиб боришган. Навбат бир аёлга келибди, унинг ёнида ёш боласи ҳам бор экан. Аёлни боласидан ажратиб, уни сувга туширишибди, бола йиғлаб қолибди. Буни қарангки, муздек сувга туширилган ҳар хил ёшдаги эркаклар вафот этган дақиқалар ўтиб борсада, аёлнинг томир уриши давом этаркан. Бунга текширувчилар хайрон бўлишган. Шунда улар бунинг сабабини аёлни боласи қисматига илҳақ бўлиб, унга бўлган меҳри туфайли жони таслим бўлмаяпти, деган хулосага келишган.

Чет элларнинг бирида бир хомиладор аёлни ултратовуш текширувидан ўтгазишганида, хомилада 6-та юрак нуқсони борлиги аниқланган. Шунда шифокорлар онага болани дунёга келтириш ўта хавфли, у туғилибоқ вафот этиши мумкин, сизнинг ҳаётингиз ҳам хавф остида бўлади, хомиладан воз кечинг, дейишибди. Аёл, мен туғилажак боламни бир кўриб ўлсам ҳам розиман, деб хомилани олдиришга кўнмабди. Фарзандига ҳаёт ҳада этишга чоғланган аёлни ҳар қандай жудоликка тайёр туришини кўрдингизми?

Аёлни туғдиришда 30-та шифокор қатнашибди. Тугруқ жараёни жуда оғир кечибди, она бир ўлиб, бир тирилибди. Чакалоқни туғилишидаёқ шифокорлар унда 3-та мураккаб жарроҳлик амалиётини бажаришибди. Орадан маълум вақт ўтиб, яна 3-та жарроҳлик амалиёти ўтказилибди. Буни қарангки, онанинг меҳри, сабр ва матонати туфайли чакалоқ ўлмай, соғая

бошлабди ва ҳозирда у яхши вояга етаяпти экан. Дарҳақиқат, онанинг меҳри, салоҳияти, қудрати чегара билмайди.

Отанинг ҳам фарзандига муҳаббати чексиз, чунки у фарзандини ўз суратидан кўчирилган нусха деб англайди. Ота ўзи истаган фазлу-камolini фарзандига беришга, уни ўзидан кўра ҳам мукамал қилиб тарбиялашга ғайрат қилади. Шу боис халқимизда „Отанг қадрин билсанг, одам қадрини биласан” деган мақол ҳукм суради. Ота фарзанди ҳақида инсонлардан „Тарбия қилган отанга раҳмат” деган сўзни эшитишни хоҳлайди, наслини давом этаётганидан қувонади.

Ҳозирда фарзандлар ота-оналарнинг шу меҳрларига қандай жавоб қайтараяптилар?

Ҳадиси шарифда, оилада фарзанд бурчи тўғрисида тўхталиб, фарзандлар буюк зотлар: ота ва она хизматида бўлишлари, уларнинг розилиги асосида ўз ҳаёти ва фаолиятларини йўналтиришлари кераклиги баён қилинган.

Мустақил Республикамиз Конституциясининг 68-моддасида: „Вояга етган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота- оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар” дейилган.

Ҳаётда кўрмоқдамизки, кўпгина оқил ва оқила фарзандлар юқоридагиларга амал қилиб, бир дақиқа бўлса ҳам ота- оналари меҳрини эсдан чиқармай, улар кўзларига нур, белларига тиргак бўлиб, авайлаб, асраб, оқ ювиб, оқ тараб юрибдилар, уларни тез-тез йўқлаб турадилар. Кичкина ишга қўл урганларида ҳам ота- онани воқиб қилиб, уларнинг ризоликларини олиб, айтган сўзларига амал қилиб, ҳамма вақт уларни миннатдор қилишга интиломқдалар. Бундай фарзандларга тасанно айтасан киши.

Вилоят туманларининг бирида, фалокат туфайли бир ёш қизалоқни оёқлари ишламай қолибди. Она уни кўнглини кўтариб, ҳар куни: „Қизим, сен оёққа албатта турасан, Аллоҳ сенга шифо беради” деб унга нажот бағишларкан. Буни қарангки, 23-йил деганда у оёққа турибди, ўзини-ўзи эплайдиган ҳолга кирибди. Шунда бу қиз ногирон бўлсада: „Меҳрибон онам туғилганимдан шу кунгача мени деб кўчага ҳам чиқмади, олдимдан бир кадам силжимади. Энди навбат меники. Онам учун бор меҳримни, эътибор ва вақтимни аямайман” дебди. Бундай фарзандларга ҳар қанча тасаннолар айтсанг арзийди.

Шу билан бирга, гуруч курмаксиз бўлмаганидек, ҳаётда шундай фарзандлар учрамоқдаки, улар она муҳаббатини, ота фидойилигини доим ҳам етарли баҳолай олмайдилар, улардан узоқ вақт хабар олмайдилар, уларнинг ғаниматлигини ўйламайдилар.

Айримлар ўсиб, улгайиб, ота – она ҳурматини ҳар замонда бериб турадиган озгина пули, ўзлари олиб бормай, кимлардандир бериб юборадиган майда чуйдаси билан ўлчайдилар.

Билингни, ота-оналарнинг кадр-қийматлари на бойлик, на зебу-забар билан ўлчанмайди. Фарзандлар умр бўйи ўз ота-оналари хузурида қарздордирлар. Ота-онага фарзандининг дийдори, уни кўриб туриши, мол -дунёдан устун туради.

Ўқиганим бор. Бир бева аёлнинг иккита ўгли бузғунчи оқимларга қўшилиб бедарак йўқолади. Шунда она: „Майли эди, уйимдаги бор нарсаларни сотса ҳам, ишламасдан юрсалар ҳам майли, фақат улар ёнларимда бўлса, уларни дийдорини кўриб турсам, бас эди, нафақам билан уларни боқардим“ деган экан.

Саволлар туғилади. Ота-она чизган чизигидан чиққан, уларнинг юзларига тик қараган, ҳаётда уларга кўл ва хаттоки айрим холларда тиг кўтарган фарзанд, фарзандми? Ёшлари бир жойга етиб қолган чоғларида, уларнинг кийимларини гардини покламаган, уйининг тўрисида ўтказиб, уларнинг деганларини бажо келтирмаган, дуоларини олмаган фарзанд, фарзандми? „Ота рози, худо рози“ деган ақидани, „Жаннат оналар оёғи остида“ деган хикматни вужуд-вужудига сингдирмаган, уларнинг хизматларида бўлмаган фарзанд, фарзандми? Хотини вафот этган отани ёки турмуш ўртоғидан барвақт бева қолган, фарзандини деб турмушга чиқмай, уни ўстирган онани кимлардандир гапларига кириб, „Меҳрибонлик уйи“ га жойлаган, фарзанд, фарзандми? Уларни ота ёки она демай, бобой, кампир деб мурожаат қиладиганларничи?

Қадимда ота-она юзига фарзанднинг тик қараб гап қайтариши қатъий таъқиқланган. Барча ота-оналарининг қарғишини эмас, олқишини олишга интиланлар. Шу ўринда дуонинг яшнатишини, қарғишнинг қажшатишини эсламоқ лозим. Билингни, ота-она тамонидан лаънатланган ўғил ёки қиз эл-юрт олдида хор бўлади, бошини кўтариб юраолмайди, ишлари

юришмайди, маҳалла-кўй, қариндош-уруғлар олдида обрўси тўкилади.

Бир донодан: „Дунёдаги энг буюк бахт нима? деб сўраганларида, у: „Фарзанд учун унинг ота-онасининг ҳаётлиги” деб жавоб берган экан. Ота-она кўз юмганларидан сўнг кабрига неча сўмлик тош қўйиб, хайру-эхсонлар қилгандан кўра, улар тириклигида бир пиёла сув тутиб, кўнгилларини овлаш афзалроқдир.

Шундай экан, ота-оналари тирик бўлган фарзандлар, бунга шукрона келтириб, агар алоҳида яшасалар, уларни тез-тез йўқлаб, хоки-пойларини кўзларига суртмоқлари, олтинга баробар сўзларини ёнларида туриб тинглашлари, кўзларига яхшироқ қарашлари, хатти-харакатлари, турмуш тарзи, тили билан уларнинг нозик дилларига заррача озорлик етказмаслик йўлларини ахтаришлари керак. Ота-онаси билан бирга яшайдиган фарзандлар эса, эрталаб ота-она холидан хабар олиб, кейин бошқа ишларини қилишлари керак. Билингки, тонг кимлар учундир отмаслиги, бошқа бировлар учун ташвишлар келтириши мумкин.

Рўзгорчи дерсиз? Рўзгорнинг ғори қачон тўлган? Ҳаёт ташвишлари ҳеч қачон тугамайди, лекин ота-оналар бу фоний дунёда меҳмонда турибдилар. Кейин минг тавалло-ю, тавба-тазарру билан уларни ортига қайтариб бўлмайди.

Шаҳримизнинг катта бир ташкилот раҳбари ота-оналарини зиёрати учун бормоқчи бўлган ходимларига хоҳлаган кунлари иш вақтидан маълум вақт ажратибди. Қандай олийжаноблик. Бундай савобли ташаббус харқанча тасаннога лойиқдир.

Ота-она тириклигида уларни хушнуд этиш, вафотидан сўнг эса тирикликларида айтган насиҳатлари ва маслаҳатларига амал қилиш, уларнинг яхши хислатларини ёдлаш, барча фарзандлар учун ҳам фарз, ҳам қарзидир.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Таниқлигинг, шарафинг отангдандир, меҳрибонлик, мушфиқлик онангдандир.
2. Отанг қадрини билсанг, одам қадрини биласан.
3. Ота-онанинг юзига қараб ўтиришнинг ўзи-катта ибодатдир.

Силайн раҳим

Ҳаёт бир мактаб. Инсон хохлайдими, хохламайдими узун ва машаққатли ҳаёт йўлидаги баланд ва паст йўллари босиб ўтиши керак. Бунда яхши ва ёмон кунлар, ҳушчақчоқ ва ташвишли онлар учрайди. Бундай ҳолларда инсон ўзини қандай тутишлиги, нималарга эътибор қаратиши лозимлиги тўғрисида баён қилинган кексалар ўғитлари қўл келади.

Жигарлар (бир қориндан тушганлар) муаммоси ҳар доим долзарб масала бўлиб келган. Бу борада кўп ва ҳўб ёзилган. Лекин шундай бўлсада, бу мавзуга яна қайтиш фойдадан холи эмас, деб ўйлайман.

Ҳар нарсанинг ибтидоси ҳам, интиқоси ҳам бор. Қодир табибнинг ҳеч ўзгармас қонуни – тугилмоқ ва бир куни ўтмоқ ҳам бор. Ажал ҳеч кимни : шохни ҳам, гадони ҳам, эркагу- аёлни ҳам, гўдагу-кексани ҳам аямайди, вақти қазоси етганда ҳамма ҳам бандаликни бажо келтиради, ундан ҳеч ким қутила олмайди. Бу тақдиру азалнинг ҳукми.

Ота ёки она вафот этар олдидан оиланинг тўнғич фарзандига: „ Сен каттасан, укаларингнинг бошларини қовуштириб тур, мендан кейин аҳил-иноқ яшанглар” , деб сўнги ўкинч билан унга насиҳат қилади.

Шу ўринда бир воқеа тавсилотини айтиб ўтишни жоиз деб билдим.

Тошкент вилоятининг туманларидан бирида бир инсон вафот этибди. Уни учта ўғли бор экан. Ҳамма жаноза намозига саф тортибди. Тобутни олиб чиқишибди. Имом тобут олдига келиб:„Отанинг қарзларини гарданига оладиган катта ўғил олдинга чиқсин” дебди.

Марҳумнинг иккита ўғли олдинга чиқишиб:„ Катта акамиз Тошкентда яшайдилар. Биз кишлоқда отамиз билан бирга яшаймиз. Отамизнинг олди-бердиси бўлса, биз қафилмиз ,тақсир” дейишибди.

Имом амирона оҳангда яна сўзини такрорлабди:„Катта ўғил олдинга чиқсин!”. Катта ўғил имомнинг олдига келибди. Имом баланд овозда:„Кўпчилик, отанинг қарзларини гарданига оладиган катта ўғил олдинга чиқсин! деганимда, бу икки ёш

йигитлар айтганидек, бировларнинг олди-бердисини тушинишади. Унақа қарзни узиш кийин эмас, берган қарзларини айрим шахслар кечиб ҳам юборишади. Мен бошқа қарзлар хақида ҳам гапиряпман. Катта ўғилни олдимга чакиришимдан мақсад шуки, марҳум ота адо қилаолмаган вазифалар энди тўнғич ўғилнинг гарданига тушади. Укалари уйланмаган бўлса, уйлантириш, уларни ўқитиш, қизлар қолган бўлса, уларни турмушга чиқариш, укалари, сингилларидан отанинг ўрнида вақти-вақти билан хабар олиб туриш, уларнинг қийналиб қолишларига йўл қўймаслик унинг зиммасига тушади. Катта ўғил укалари ва сингилларига ота ўрнида бўлади. Шу боис, марҳумнинг ёнига катта ўғилни чакириб: „Отангизнинг қарзларини гарданингизга оласизми?“ деб сўраяпман. Катта ўғил: „Ха, гарданимга оламан“ дегандан кейингина жанозани ўқийман. Хозир вафот этган инсоннинг руҳи ёнимда турибди, у ўғилни жавобини кутаяпти. Руҳлар ўлмайди, улар кўриб, эшитиб турадилар. Ўғилнинг „Ха“ деган жавобидан сўнггина марҳумнинг руҳи тинч бўлади, охири сафарига хотиржам кетади“ деган экан. Кўрдингизми, катта фарзанд бурчларини.

Юқоридаги ҳолатда айтилганидек, ҳаётда ота-онадан кейин, ука ва сингилларни бир-бирига қовуштириб, худди ота-онадек қатъиятли, ҳаммага баробар эътиборли ва жонсарақ яшашлик катта фарзанд зиммасига тушаркан. Ота-онадан сўнг онлага бош бўлиб қоладиган фарзандга осон бўлмайди. Лекин унинг бажараётган ҳар бир амалларидан аввал Аллоҳ рози бўлади, қолаверса ота-она руҳлари рози бўлади. Бу эса шу катта фарзандга ҳаётида пайдар-пай яхшиликлар келтираверади.

Оилада ўғил фарзандлар ота-оналари каби опа ва сингилларига ҳам меҳрибон бўлиб, бот-бот улардан хабар олиб туришлари лозим. Уларни қўллаб-қувватлаш, ардоқлаш Аллоҳ ризолиги йўлида қилинган хайрли иш ҳисобланади.

Ҳадисларнинг бирида: „Опа ёки сингилни излаб чиққан ака ёки ука то уларнинг манзилларига еткунча жаннат боғларида юргандек бўлади“ дейилади. Яна айтадиларки: „Бугдой нон муқаддас. Уни увол қилиш, устидан босиб ўтиш мумкин эмас. Аммо агар ака сингилсини, ука опасини кўриш учун шу

бугдойзорни кесиб ўтиш керак бўлса, бунга рухсат этилар экан”. Бу сўзларни кадрига етмок лозим.

Қуръони Каримда айтилишича, энг катта гуноҳ Аллоҳга ширк келтириш бўлса, иккинчиси ота-онага „Оқ бўлишлик”, учинчи катта гуноҳ „Қатъу раҳм” дейилади. Бу жигарлар билан алоқани узиб, меҳр –оқибати бўлмаган инсонлар гуноҳидир. Жигарлар ҳурмати ота-онадек азиз инсонлар билан бир мақомда тураркан.

Жаноби Расулulloҳ (с.а.в.) марҳамат қилиб:„То бир-биримизни, жигаримизни севмагунимизча жаннатга кира олмаймиз. Намоз ўқиймиз, рўза тутамиз, Ҳажга борамиз, закот берамиз. Аммо уларни Аллоҳ хузурида қабул бўлишлиги меҳр – оқибатга боғлиқ. Қалбида жигарларига нисбатан меҳр-оқибати йўқнинг хатто Лайлагул Қадр кечасида қилган ибодатини ҳам Аллоҳ қабул этмайди” деган эканлар.

Мусо алайҳиссалом Тур тоғида Аллоҳ билан сўзлашгани келиб, Яратган Эгамдан сўраган эканлар :-Ё Раббим, жигарларини ризо қилганларга нима мукофотинг бор?. Шунда Аллоҳ:„Умрини узок қилиб, икболини кенг қиламан” дебди. – Эй Аллоҳим, жигарлар билан алоқани узиб қўйган бандаларинга қандай ажримлар бор? деб яна сўрабдилар. Шунда Аллоҳ: „Ундайларнинг умри, ризки кам бўлади” деган эканлар.

Бир йигит Расулulloҳдан сўрабди:„Ё Расулulloҳ, ота-онам дунёдан ўтса, улар руҳларини нима билан шод этиб тураман?”. Шунда Расулulloҳ: „Ака-укаларинг, опа-сингилларинг холидан хабар олиб туришлик, ўзбошимчалик қилмай, улар билан маслаҳат ила иш кўришлик билан”деб жавоб берган эканлар.

Аллоҳнинг розилигини олиш, охиратини обод бўлишлигини хоҳлаган инсон ўзи яхши кўрганини жигарларига ҳам раво кўради.

Донолар:„Бу дунё -синовли дунё, ундан қанд еган ҳам, панд еган ҳам ўтади. Аллоҳ сизга бойлик бериб синайди. Сизни мурувватингизни, сахийлигингизни имтиҳон қилади. Агар сиз „Худо берди” деб осмонга кўтарилиб кетмасангиз, жигарларингизга мурувватли бўлсангиз, шунда Аллоҳ Таоло ²⁵ бойликларни сизга давомли қилиб беради. Лекин, аксинча сизда ²⁶ кибр пайдо бўлиб, босар-тусарингизни билмай қолсангиз, бемехр

бўлсангиз, ўзибилармончилик килсангиз, катталар билан бамаслаҳат иш кўрмасангиз, Парвардигор оламан деса бир кунда, бир дақиқада олиб кўяди” дейишади. Дарҳақиқат, биз бу имтиҳондан йиқилганларни ҳам ҳаётда учратаяпмиз.

Донолар: „Сиз аввало жигарларингизга мурувватли ва саҳий бўлинг. Улардан ошсангиз, бошқаларга мурувват қилинг. Шунда бу ҳаракатингиз Аллоҳга хуш келади. Мурувват олган жигарларингиз дуолари сизга янада кўп бойлик келтиради” деганлар.

Халқимизда: „Бир қориндан тушган, бир кўрпада катта бўлган, битта нонни бўлиб ейишган” деган гаплар юради. Вақти-вақти билан оға-инилар, опа-сингиллар бир-бирларини йўқлаб: „Қалай юрибсиз, ишларингиз қалай, жиянларим яхшими?” деб хол – аҳвол сўраб қўйишликнинг ўзи: „Менинг сўрайдиганларим бор” дея шу инсонга маънавий озуқа бўлади, меҳр-муҳаббат уйғонади.

Халқимиз севган маънавият тарғиботчиси Турсуной Содикова бу борада ўзининг бир мақоласида: „Шуни билингларки, оға-ини, опа-сингилларнинг ҳар бирининг вужудида она юрагининг бир парчаси бор. Жигарлар бир-бирларини йўқлаб уйларига борганларида, улар жигари вужудидаги онасининг розилигини олгани боради. Ҳар сафар оға-ини, опа-сингиллар бир-бирларига яқинлашганларида улардан ота-онасининг хиди сезилади. Шундай пайтларда вафот этган ота-она руҳлари зиёрат қилувчиларни кучоқласа керак ва улардаги яйраш фарзандларига ўтса ажаб эрмас. Келинлар, куёвлар, эшитиб қўйинглар. Ота-онамиздан қолган энг қиммат мерос-бир қориндан тушганларимиз. Агар рўзгорингизни яхши бўлишлигини ҳоҳласангиз, жуфтингизни жигарларидан узоқлаштирманг! Ораларига совуқчилик солманг! Аксинча, вазиятни ямаб, андавалаб юриб, йўқ муносабатларни бор қилинг! Агар умр йўлдошингизни узоқ яшашини истасангиз, унинг жигарлари томон итаринг, жигарини топса, у онасини топади, отасига яқин боради. Уларнинг руҳи ҳам мадақкор, ҳам муолажадир.

Билингки, ҳамма бола-чака деб уришиб юради. Ҳеч кимнинг ортиқча пули йўқ. Жигарларни бир-бирларига ёрдам

беришлари мажбурий деган жойи ҳам йўқ. Имкони бўла туриб, ўз жигарларига ёрдам бермаганларни суд ҳам қилмайдилар. Аммо қонида Худо суйган саҳийлиги бор инсон агар кодир бўлса биринчи навбатда ўз жигарларига, улар сўрамасалар ҳам мурувват қилаверадилар. Аслида оғизни очиб турган болаларининг ризкидан қийиб, жигарининг камига сарфлаш катта фидойилиқдир. Лекин мурувватли инсон бирни берса, Аллоҳ унга ўнни беради. Бу ҳолатларни ҳам ҳаётда кўп кўрмоқдамиз. Яна шунини эслатиб ўтмоқчиманки, мурувват қабул қилувчи жигар бунинг учун Аллоҳга шукрлар айтиб, мурувват қилгучига чин дилдан дуо қилсин, миннатдорчилик билдирсин. Яна у: „Эй Худо, мени ҳам кодир қил, бир кун мен ҳам қутилмаганда жигарларимни бир қувонтирай, деб дилдан яхши ният қилиб юрса, у ҳам шу ниятига албатта етади. Шунда жигарлари ҳам бу ишдан яйрайдилар, меҳрлари янада ошадилар. Ношукурчилик Аллоҳга ёқмайди, ҳар бир инсон ҳасад билан эмас, ҳавас билан яшамоғи керак“ деган эди.

Агар жигар жигарини излаб борса, унга етмиш минта фаришта қўшиларкан ва улар томонидан: „Қадамнинг кутлуқ бўлсин. Жойининг Аллоҳ жаннатдан тайёрлаб қўйсин“ деган бир нидо бўларкан.

Жаноби Расулуллоҳ (С.А.В.) саҳобаларга қарата : „Жаннатий одамлардан сизларга хабар берайми“ дебди. Шунда саҳобалар: „Ё, Расулуллоҳ, хабар беринг“ дейишибди. Шунда Расулуллоҳ: „Пайғамбарлар, Сиддиқийлар жаннатийдирлар. Аллоҳ ризолигида жигарларини зиёрат қилгани борганлар ҳам жаннатийдирлар“ деган экан. Ана жигарларга меҳр оқибатни баҳоси.

Аллоҳ Таоло: „Кимки қон-қардошлик муносабатларини мустаҳкамласа, мен уни раҳматимга муяссар этгайман ва кимки бу муносабатларни узса, мен ундан раҳматимни дариг туггайдирман“ деган экан.

Кўрдингизми? Жигар, бир қориндан тушганларнинг азизлигини! Шу боис, акаси ё укаси, опаси ё синглиси борлар Аллоҳга шукрона келтириб, бир-бирларини излашлари, бир-бирларидан ўз меҳр – мурувватларини аямасликлари керак! Рисоладаги жигарлар бир-бирларини доимо қўллашлари, бир-

бирларини - яхши кунларида, тўй-хашамларида бош-кош бўлишлари, ёнларида камарбаста бўлишлари керак. Бойлик, амал учун ўртоқ, дўст тутинган муғомбир, иккиюзламачи инсонлар гапларига кириб, жигарлар билан алоқани узишлик- энг ёмон гуноҳ эканлигини билмоқ лозим.

Биз осий бандалар ҳар бир кечираётган кунимиз ҳар доим шундай такрорланмаслигини, ҳар бир жигар бир-бирига ғанимат эканлигини айрим холларда унитиб кўямиз.

Пайғамбаримиз Расулulloҳ (с.а.в): „ Ким ризқи мўл бўлишини, ажали орқага сурилишини истаса, жигарлик алоқаларини узмасин” дея марҳамат қилганлар.

Шу ўринда Мусо алайхиссалом давридан қолган бир ривоятни келтирмоқчиман.

Бой-бадавлат бир йигит ҳаётда ўзи орзу қилган ҳаёт тарзига эришади. Унда ҳамма нарса мавжуд. У баъзан бойлигини бир қисмини ночор, етим-есирларга улашиб тураркан. Ортиқча бойликдан закот бериш лозимлигини ҳеч ҳам унутмаскан. Аммо кўшни қишлоққа келин бўлиб тушган ёлғиз, ночорроқ ҳаёт кечирувчи синглиси хақида ҳеч ўйламаскан. У ўзи қилаётган хайрли ишларни ҳар жойда ҳаммага сўзлаб, мақтаниб юраркан.

Ўз ҳаётидан мамнун бу йигит бир кун Мусо алайхиссаломга мурожаат этиб, дебди: „Аллоҳдан сўраб беринг мен яна қанча умр кечирарканман”.

Унга Мусо алайхиссалом шундай жавоб қилибди: „ Сени уч кунлик умринг қолибди , уч кундан сўнг ҳаётдан кўз юмасан.

Йигит безовта бўлиб, ўзини у ёққа урибди, бу ёққа урибди. „ Наҳотки мен ҳаётдан кетсам , наҳотки умрим тугаган бўлса, ахир мен жуда кўп хайрли ишларни қилдим, савобли амалларни бажардим, буни мукофоти шуми?”.

У нима қилишини билмас , жисми-жони безовта, руҳи тушган ҳолатда экан, вақт эса ўтиб борар, агар башорат тўғри бўлса, унинг қазо вақтига уч кун қолган экан, холос.

Шунда бирдан туғилган жигаргўшаси, кўшни қишлоққа турмушга чиққан синглиси кўз ўнгидан ўтибди. Унда шу синглисини кўриш , уни хузурига бориш истаги пайдо бўлибди. У билан видолашиш мақсадида уни уйига ташриф буюрибди.

Синглиси акасини кўриб, боши осмонга етибди, хурсандлигидан кўзига ёш келибди.

Йигит синглисига қарата: „Сингилжон, қанча вақт ўтибди, сендан хабар ололмадим, хафа бўлма, мени кечир” дебди ва синглисига катта инъомлар берибди, жиянларини йўқлабди.

Синглисини уйдан қайтаркан, йигитни безовталиги биров босилибди, лекин юрагидаги кўрқув, вахима уни тарк этмасмиш. Вақт ўтиб бораверибди: уч кун, беш кун, ўн кун, лекин йигит ўлмасмиш. У ҳайрон бўлар, ўз қазосини кутиб, ҳаяжонланар экан. Шунда у ўлим хабарини келтирган Мусо алайхиссаломга рўпара бўлибди ва сўрабди: „Мен ўлмадимку, бу ҳолатни сир-синоати нимада, тушинтириб беринг?”. Пайғамбар жавоб берибди: „Эй банда, сен билмайсанми? Аллоҳ раҳмдил. У ҳар нарсага қодир. Сен ёлғиз синглингни йўқлаган, унга ёрдам берган, кўнглини кўтарган кунингни эслайсанми?. Ўша кун синглинг сени ташрифидан қувонган, боши осмонга етган ва сени кузатиш чоғида Аллоҳга йиғлаб мурожаат қилиб: „Эй Аллоҳим, ўзинг қодирсан, акамни умрини зиёда қил, уни паноҳингда асра, бахтимга акам соғ бўлсин”, дея илтижо қилган эди. Ёлғизликда, ночорликда қилинган дуо, чин юракдан айтилган тилак, опа-сингилларни ўз жигарлари (ака-укалари) ҳақида қилган дуолари ижобат бўлғусидир” деган экан.

Бу йигитни бир умр қилган хайрли ишлари, савобли тадбирлари бир даража бўлса, синглисига қилган бир марталик, ҳа, бир марталик муруввати даражаси юқори бўлиб, уни ўлимдан олиб қолган бўлса ажаб эмас.

Фақат ота-онани эмас, балки ака-ука, опа-сингилларни (яъни жигарларни) бир-бирларини ризо қилишлари, уларнинг дуосини олишлари ҳам инсонни ўсиши, улғайиши, камол топишида, обрў-эътиборга эга бўлишида хизмат қилувчи амаллардан эканлигини унутмайлик!

Дарҳақиқат, қайси оилада жигарлар алоқалари мустаҳкам бўлса, шу оилада вафот этган ота-оналар руҳи авлодларнинг силаи раҳми билан боғланганларидан қувонади, агар аксинча бўлса, улар руҳи азоб чекишини бир ўйлаб кўрайлик. Қон-қариндошлик ришталарини узган инсон фақат ўзига жабр қилмай, унинг қасри бутун қавмга ҳам урар экан.

Юқоридаги хадис, ривоятлар, донолар фикрлари ҳам ақлимиз, ҳам қалбимизга таъсир қилиб, ишимиз ва турмушимизни, фъел атворимиз ва одобимизни, адашиб ёки билиб туриб йўл кўйган камчиликларимизни тиник кўзгуда кўрсатгандек қилиб кўйди, деб ўйлайман. Буларни маъноларини чакиб, уларга амал қилсак, ҳар биримиз ўз одамийлик бурчимизни адо этган бўламиз.

Бугунги кунларимизда битта-битталаб қайтадан кашф этилаётган маънавий булоқларнинг шифобахш оби-замзамлари фарзандларимизни хидоят йўлига бошламоқда, кўнгилларга яхшилик уруғларини сочмоқда. Ҳар ким ёшлиқдан халқ одобномасига қулоқ солса, кексаларнинг ва оқил мураббийларнинг юқоридаги каби панд-насиҳатларига амал қилсалар, оқибати хайрли бўлади.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Бир ғариб кўнглини қилаолсанг шод,
Яхшидир ер юзин қилгандан обод.
Лутфингла бир дилни қул қилаолсанг,
Афзалдир юз қулни қилмоқдан озод.

Устозни улуғлаш

Устоз ва шогирд бурчлари, фазилатлари ҳақида кўп мақолалар, ривоятлар битилган. Устозни улуғлаб кўплаб мутафаккирлар пурмаъно фикрлар айтганлар. Уларда ўзларининг чуқур самимияти, жўшқин эҳтироси, энг яхши орзулари ва бегараз ниятларини акс эттирганлар.

Буюк мутафаккир шоир Алишер Навоий, устози Абдурахмон Жомий яшайдиган маҳаллага яқин келганда отдан тушиб, у яшайдиган маҳалла аҳли билан қуюқ саломлашиб, хол-аҳвол сўраб, шу кўйи отига минмай Жомий уйигача пиёда борар экан. Шунда бир темирчи сўрабди: “Амирим нечук устоз уйига етмай туриб, отдан тушиб оласиз. Ахир сиз вазир аъзамсиз-ку. Сизга бундоқ юриш ярамайди”. Навоий жилмайиб шундай дебди: “Йўк биродар, мен ҳозир устозим яшайдиган маҳаллага келдим.

Демак, бу ерда яшовчи ҳар бир фукаро устозимнинг тобуткашлари ҳисобланади. Шундоқ бўлгач, нечук мен улар, яъни сиз мухтарамлар олдида ҳурматсизлик қилишим керак. Устозимни қандай авайлаб, эъзозласам сизларни ҳам шундоқ кўргумдир”.

Буюк Жаҳонгир Амир Темур ўз қабрини устози, пири Саид Баракани пойига қўйилишини васият қилган. Бу васият адо этилган. Бунинг маъноси чуқурлигини сўз билан таърифлаш қийин.

Устозлар бу ҳурматларга ўзларининг камтарлик, меҳрибонлик, эзгулик, ростгўзлик, ҳалоллик, фидойилик каби хислатлари билан эришганлар.

Бу борада яна бир қанча ҳаётий мисолларга назар ташласак бўлади: Имом Аъзам (Абу Ханифа ан-Нуъмон Ибн Собит)нинг номлари, илмлари у киши тўғрисидаги ривоятлар асрлардан асрларга ўтиб келади. Имом Аъзам дарёи илм мақомига эришган пайтларида ҳам ўзларини бечора, шикаста нафслик билан бир гўшага чекиниб, оломон назаридан пинхонликни одат қилганлар. Шунда тушларига Муҳаммад алайҳиссалом кирадилар. Сарвари олам у кишини ҳаракатга даъват этадилар: “Ё Абу Ханифа, сени Аллоҳ таоло менинг суннатларимни зоҳир қилмоқ ва равнақ бермоқ учун яратгандур. Сен гўшанишинлик қасдни қилмагин”. Шундан сўнг Имоми Аъзам одамларга таълим бера бошлаган эканлар.

Имом устозларини ота-оналари билан тенг қўйганлар. У киши бирор марта устозларининг уйлари томонга оёқ узатиб ўлтирмаган эканлар, ҳолбуки, устозларининг ховлилари етти маҳалла нарида экан.

Имом Аъзам шогирдларига бениҳоя мушфик, ғамхўр ва меҳрибон бўлган экан. Айтишларича, иттифоқо бир шогирдлари баланд жойдан йиқилиб, каттик азоб чекиб, фарёд солади. Устоз масжиддан ялангоёқ чиқиб, унинг ховлисига етиб боради ва “Агар имкони бўлса, унинг озорини ўзимга олар эдим”, деб бошида йиглаб ўтиради.

Шогирдлар у киши ҳақида шундай хотирлайдилар: “Устоз сўзламоқда ҳаммадан иболи, иродаси комил, тиниқ сўз ва

ширинсухан эдилар. Таъмадан узоқ юрардилар, кечирувчилардан эдилар”.

Устозларнинг сабрлилигини, матонатлилигини педагог устозлар мисолида ҳам кўриш мумкин. Маълум бир даврларда ўқитувчининг обрўси тушиб кетди. Айрим раҳбарлар таълим тарбия ишларига иккинчи даражали масала деб қарай бошлаган эдилар. Ёшларга таълим тарбия беришга ўзини бағишлаган ўқитувчилар ана шундай қийинчилик даврларида ҳам матонат билан ишладилар. Андижонлик педагог устоз Мамажон Абдурасулов шу даврларда ўзининг маҳорат мактабини ярата олди. Педагоглар Одилжон Акбаров, Майрамхон Ёқубовалар устоз номини юксак кўтариб ишладилар. Улар фидокорона меҳнатлари эвазига ҳукуматимизнинг катта мукофотларига сазовор бўлдилар.

Шогирд хурматига сазовор бўлиш учун устоз шогирдга нисбатан талабчан бўлмоғи жоиздир. Ёшларда мутахассисликка, ижодий изланишга қизиқиш уйғотиш учун уларда авваламбор устозга муҳаббат туйғусини уйғота билиш керак. Лекин бу нарса ҳаммининг ҳам қўлидан келавермайди. Педагог доимий равишда ўз устида ишламас экан, маҳоратини кундан-кунга оширмас экан, обрў-эътибор қозона олмайди. Ўқитувчиларимизнинг авторитар услубдан фойдаланган ҳолда дарс ўтиши, жаҳолатга берилиши ҳали ҳам учраб туради. Бу эса ёшларимизнинг фаол фикрлашларига таъсир кўрсатиши мумкин.

Ўқитувчи ўқувчи муносабати сифатида қуйидаги мисолни келтираман: Бундан 30 йил муқаддам мен Қўйбишев тиббиёт институтида малака оширишда бўлганимда шу институтнинг микробиология кафедраси мудир, профессор бир воқеани сўзлаб берган эди. Шу кафедранинг ёш педагогларидан бири профессор хонасига ҳаяжонланган ҳолда кириб, у ўқиётган гуруҳдаги бир талабани дарсга тайёргарликсиз келишидан, интизомсизлигидан шикоят қилиб, уни бошқа гуруҳга ўтказишларини, агар иложи бўлмаса у бу гуруҳни бошқа педагогга алмаштиришини қатъий оҳангда айтган.

Профессор уни диққат билан тинглагач, сиз гуруҳ олдига кириб тураверинг, мен ҳозир сизнинг дарсингизга кирман, деб талабанинг исми фамилиясини сўраб олибди. Профессор бироз

Ўтгач, шу гурухга кириб талабалар билан танишади. Шу кунги дарснинг мавзуси танглайдаги бодомсимон без яллиғланганда уни қандай микроблар чақирганлигини суртма тайёрлаш усули билан аниқлаш экан. Профессор “Ҳозир мени томоғим оғриётган эди, дейди у ўша талабага мурожаат қилиб, томоғимдаги безнинг ҳолатини кўриб, ундан суртма олиб, лабораторияда касалликни қайси турдаги микроб чақирганлигини аниқлаб берсангиз деб, уни ўз хонасига чорлабди. Шунда бошқа талабалар профессор ниҳотки шу қолоқ талабадан ўзини текширишини сўрапти, уни қолоқлигини билмайди-да, деб қулишибди.

Профессор хонасида талаба жуда қийинчилик билан, хаяжонланган ҳолда томоғининг безидан суртма олиб, уни лабораторияга олиб борибди. Таҳлил қилишни билмаганлиги туфайли кафедра лаборантларидан кўмак олибди. Уйга бориб, китобни бир неча бор варақлабди. Таҳлил 2-3 кундан кейин тайёр бўлар экан. У масъулиятни сезиб ҳар кун эрталаб, дарсдан сўнг шу лабораторияда бўлибди, ниҳоят у профессорга таҳлил натижасини айтибди. Профессор унга, тўғри аниқлабсиз, яшанг энди ўзингиз менга керакли муолажаларни айтинг, деб талабани ёлғиз қолдириб, бошқа хонага чиқиб кетибди. Бир оздан сўнг у талабанинг ёзган муолажаларини ўқиб кўриб, “яхши мен бу тавсияларни албатта бажараман. Сиз менинг олдимга тез-тез кириб, хабар олиб туринг”, деб уни қузатиб қўйибди.

Шу кунлар мобайнида талаба шу касалликка оид бир неча қўлланмаларни ўқиб чиқибди. Бир неча кундан сўнг профессор яхши бўлиб қолганини айтиб, талабага миннатдорчилик билдирибди ва: “Сизда шифокорликка қизиқиш жуда кучли экан, мен сиздан хурсандман. Сиз бизнинг кафедра тўғарагига қатнашинг. Сизнинг келажагингиз порлоқ бўлади”, деб қизиқтирибди. Қолоқ талаба профессорнинг ширин сўзларидан мамнун бўлиб, унинг сўзини қайтара олмабди ва тўғаракка ёзилибди. Талабанинг бу фанга қизиқуви кун сайин ошаверибди, ўзлаштириши яшиланибди, яхши ўқийдиган талабалар қаторидан ўрин олибди. Институтни битиргач, шу кафедрада лаборантликдан тиббиёт фанлари доктори, профессор даражасига кўтарилибди.

Мана кўрдингизми, инсоннинг шаъни, кадр-қимматини кўтариш, унга ишониш натижасида бир инсон шаклланиб, етук даражага эришибди.

Халқимизда у менга дарс берди, деган тушунча бор. Бу дегани фақатгина аудиторияда, синфда ўтиладиган машғулот эмас. Дарс кенг маънодаги тушунча бўлиб, унинг таркибига таълим-тарбия, панд-насихатлар, устоз-шогирдлик муносабатлари, донишмандларнинг давра суҳбатлари, жуда катта ҳаётий тажрибалар сабоги киради. Зеро, дарс иборасининг этимологияси ҳам бу фикрни тасдиқлайди: Д-доимий ҳаракат, А-азият, Р-риёзат, С-саёҳат маъноларини билдиради. Демак, толиби илмлар бу йўлда азият, риёзат чекиб ҳаракат қилмоқлари, вақти-вақти билан эса саёҳатга чиқиб турмоқликлари лозим.

Айрим ҳолларда, калтабин шогирдлар шошилиб ўзларини тез орада устоз даражасига етдим, деб ўйлайдилар.

Эмишки, бир йигит устозининг ҳамма кураш усулларини ўрганиб бўлдим, энди ўзимни “устоз” деб эълон қилсам бўлади деган экан. Кураш тушиш бўйича унинг олдида тушадигани топилмай қолибди-да. Бироқ бу хабарни эшитган устози у билан кураш тушиш учун енг шимариб келса, шогирди ҳайрон бўлибди. Сўнг, устозимни ҳам енгсам, кейин хурмат қозонаман деган ўйда майдонга чиқибди. Устози уни оддий усул билан чирпирак қилиб юборибди. Шунда устозига тан берган шогирд сўрабди: “Устоз, сиз менга қирқта усулнинг ҳаммасини ўргатган эдингиз, нега бу усулни ўргатмадингиз” деса, устози: “мен бу қирқ биринчи усулни сенга ўхшаган маҳмадонларга сабоқ учун олиб қўйганман”, деган экан.

Иккинчиси бир мисол: Ибн Синонинг обрў-эътиборини кўролмаган шогирдларидан бири устозини заҳарлаб ўлдириш ва шу йўл билан мамлакат амири олдида эътибор топиш мақсадида заҳарли дори тайёрлайди, уни Ибн Синога беради. Шогирдининг разил ниятини синчковлик билан сезиб қолган устоз аллақачон у дорини рад этувчи бошқа бир дорини тайёрлайди. Аммо шогирдига ҳеч нарса демайди ва бир хизматкорга шу шогирдининг дарвозаси олдида бир арава қум олиб бориб ташланглар деб буюради. Ноқобил шогирд ҳар куни бу қумда қимматбаҳо бир нарса бордир, деб уни элатади. Шу давр ичида

ўйлайвериб, чанг еб, озиб-тўзиб кетади, сочлари оқаради. Охири устози олдига келиб сўрайди: “Устоз, мен бу қилғилиқнинг боисини тушунмадим”.

Ибн Сино жавоб қилади: “Мен оталик қилиб сени вояга етказдим. Устозлик қилиб эгри йўлингни тўғриладим. Хунар ўргатдим, меҳримни бердим. Сен бўлса камтарликни унутиб, манманлик, шон-шаҳратга берилиб, устозинг жонига қасд қилмоқчи бўлдинг. Мени сени урмадим, сўкмадим. Аммо чанг ва ўй-ғам чангалига гирифтор этдимки, бу оғир дарддир”.

Тарихдан маълумки, неча асрлардан буён хақиқий устоз ҳамиша улуғланиб келган.

Ривоят қилишларича, қиёмат куни ўз умрини илм ўрганиш ва ўргатишга бағишлаган бир кишини Тангри Таолонинг ҳузурига келтирадилар. Тангри Таоло бу одамни жаннатга, Муҳаммад алайҳиссалом ҳузурига олиб боришга амр этади. Қарасаларки, жаннатда пайғамбар Ҳавзи Кавсарнинг лабидан туриб умматларига косада сув ичириб турибдилар. Пайғамбаримиз бу одамни кўриб, косада сув эмас, балки муборак қўллари билан Ҳавзи Кавсар сувидан ичирадилар. Атрофидаги одамлар бу ҳолни кўриб: “Ё Расулуллоҳ, бу одамга қўлларингиз билан сув ичиришингизнинг боиси нимада?”, деб сўрабдилар. Шунда Пайғамбар алайҳиссалом: “Дунёда ҳамма одамлар тижорат қилиб, дунё топмоққа машғул бўлиб юрган пайтларида, бу одам дунёнинг муҳаббатидан воз кечиб, илм ўрганди ва ўрганган илмини шогирдларига ўргатди. Шу боис бу одамга Кавсар сувидан ўз қўлим билан ичирдим” деб, жавоб берган эканлар.

Юртимиз истиқлол нашидасидан баҳраманд бўлганидан сўнг талайгина муваффақиятлар қўлга киритилди, республикада оламшумул ўзгаришлар рўй берди. Маънавият соҳасида ҳам сезиларли даражада ўзгаришлар бўлаяпти. Барча илм-фан ахиллари бой маданий меросимизни ўрганишда, ўтмиш мутаффақирлари, устозларимиз асарларини чоп этиб, халққа етказишда, миллий қадратларимизни тиклашда катта ва хайрли ишларни амалга оширмоқдалар.

Бу йиллар давомида Ал-Бухорий, Имом-Ат-Термизий, Аҳмад ал-Фарғоний, Баҳовуддин Нақшбанд, Хўжа Аҳмад Яссавий, Нажмиддин Кубро, Маҳмуд ал-Замахшарий, Хўжа Аҳрор Валий,

Абдухолик Гиждувоний каби буюк аждодларимизнинг, Абдулла Қодирий, Абдурауф Фитрат, Абдулхамид Чўлпон, Махмудхўжа Бехбудий, Усмон Носир каби миллий мустақиллик фидойиларининг номлари юзага чиқарилди.

Янги тикланиб келаётган мафқуранинг асосий мақсади жамият аъзоларини маънавий жиҳатдан юксалтириш, ҳар томонлама етук ва баркамол инсонни тарбиялаш, ёшларга ахлоқий фазилатларни сингдиришдан иборатдир.

Халқимизнинг меҳнатсеварлиги, гайрат-шижоати янги мафқурага муносабати канчалик ошса, истиклолнинг иктисодий, сиёсий, маданий бошқа асослари шунчалик тез қарор топади, ривожланади ва мустаҳкамланади. Пировар натижасида илм-фаннинг раванқ топишига, халқимизнинг моддий фаровонлигини ошишига қулай шароитлар яратилади. Бу эса, ўз навбатида мустақил республикамизнинг халқаро мавқеи, обрў-этиборининг янада ошишига сабаб бўлади.

Ўрта Осиё халқларининг фаҳри бўлган Абу Али Ибн Сино инсоннинг маънавий камолатга интилиши унинг биринчи бурчи эканлигини уқтириб: “Маънавий камолотга эришишдан қочадиганлар – одамларнинг энг кўрқоғидир”, деб ёзган экан.

Маънавий камолат деб, биз кишининг борлиқ ва кишилиқ ҳақидаги билимларини мукаммал ўзлаштиришини ва уларни ўз шахсига сингдиришини тушунамиз. Инсон олим бўламан деб, илм чўққисига интилишидан аввал, биринчи галда одамийлик илмини, инсонийлик фанини ўзлаштириши лозим. У одамийликка хос мулоҳазалари билан, дунёдаги тирик мавжудотларнинг гултожи бўлган. Шунинг учун донолар «Олим бўлиш осон, одам бўлиш қийин» деганлар.

Маълумки, инсон ким бўлишидан, миллати, турар жойи, келиб чиқишидан қатъий назар унинг барча муваффақиятлари меҳнат, устоз ва билим туфайли амалга ошади. Устоз туфайли шогирдлар ҳаётда ўз ўрнини топадилар, мақсадга эришадилар. Шу боис шогирдлар қуйидаги мисраларни доимо ёдда тутмоқлари лозим.

Азиз дўстим, хурматда бўл, устозингдан ўзганда ҳам,
Илминг ошиб, иқбол кулиб, ҳарчанд сенга бокқанда ҳам.
Бўлма мағрур унвонга сен, “Алломасиз” десалар ҳам,

Камтар бўлди алломалар, минг қоядан ошганда ҳам.

Дур-гавҳардан ортик эрур, оқил шоғирд устоз учун,

Ким тош отса устозига, бўлгай бадном ўлганда ҳам,

Сўнмагай устоз нури, ою-йиллар ўтганда ҳам.

Бу хикматли сўзларга амал қилмоқ учун, устоз-шоғирд занжири мустаҳкам бўлиши керак.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Устоз – буюк зот. Улар ҳурматини кимки жойига қўя олмаса завол топади, жойига қўя олганлар эса камол топади.

Ватанпарварлик

Мустақиллигимизнинг илк кунларидаёқ юртимизда маънавият ва маърифатга алоҳида эътибор қаратилганидан кўзланган асосий мақсад – ўзликни англаш, тарихий хотира ёрдамида келажакнинг нурафшон йўллариغا чиқиб олиш, одамлар қалбида Ватан, миллат, мустақиллик тамойилларини қарор топтириш, мустаҳкамлаш эди.

Ўзбекнинг боласи Ватанни ҳали бешиқдалигидаёқ сева бошлайди, уни ўз хонадониди, маҳалласида, мактабиди кўради.

Эътибор берган бўлсангиз, аскарликка кетаётган йигит ўз онаси тутган нонни бир тишлаб кетади. У қайтганида ўша нон уни азиз Ватан бўлиб кутиб олади. Ўзбек қизини турмушга чиқаётган пайтида йиғлаш одатини биласиз. Бу кўз ёшлар севган йигитига узатилаётган, яхши хонадонга келин бўлаётган қизнинг ота-онасига, қизлик уйига – илк Ватанига бўлган меҳр-садоқат рамзидир.

Она ер, она Ватан одамларга ҳар доим куч-қувват бағишлаб келган. Ҳар бир халқнинг чинакам фарзандлари Ватан учун жон фидо қилишни ўзлари учун катта бахт деб билганлар. Киши учун Ватандан азиз ҳеч нарса бўлмайди. Ватандан жудо бўлмоқ оғир бахтсизликлар. Такдир тақозоси билан Ватанидан узоққа кетган кишилар бир умр она ерларини қумсаб ўтганлар.

Андижонда туғилиб, ўсган буюк ҳукмдор, шоир ва мутаффакир Заҳириддин Мухаммад Бобур Хиндистонда подшо бўлса ҳам, Ватандан жудоликни бебахтлик деб ҳисоблаган. Машҳур маърифатпарвар шоир Зокиржон Холмуҳаммад ўғли

Фуркат, улуғ мутаффакир, табиатшунос олим Абу Райхон Берунийлар умрларининг кўп қисмини она юртидан олисда ўтказганлар. Аммо улар қадрдон она юртлари бўлмиш Қўқон ва Хоразмни ҳаминша қўмсаганлар, уни ҳеч қачон ёддан чиқармаганлар.

Саудия Арабистонидан бўлмиш бир ватандошимиз 1990 йилда юртимизга ташриф буюрган чоғларида: “Ота-оналаримиз такдир тақозоси билан хижрат ихтиёр қилганларида акаларим 3-5 ёшда, мен эса 1 ёшда эканман, деб ҳикоя қилади. Албатта, ҳаммамизнинг саводимиз араб тилида чиққан, бироқ, мана орадан 60 йилдан кўпроқ давр ўтган бўлсада, ўзбек тилимизни унутганимиз йўқ. Падари бузрукворимиз, волидан меҳрибонимизнинг урф-одатларимизни сақланглар, тилимизни унутманглар, ўз она тилини унутган Ватанни унутади, Ватанни унутган одамнинг эса иймони бўлмайди, деб қилган васиятлари доим қулогимизда. Биз бунни ўз фарзандларимизга ҳам сингдирганмиз, ўз она Ватанимиз – Туркистон шаънига доғ туширмаймиз”.

Муборак ҳаж сафарида бўлган бир дўстимизни ҳикоя қилишча, Мадина шаҳрилик бир ватандошимиз: “Акажон, онам бир неча кундан буён бетоб, оғир ётибдилар, Сизларнинг келганларининг эшитиб: “Ўғлим, ҳамюртларимиздан бир сўраб кўринг, она Ватанимиз тупроғидан олиб келганлари бўлса, бир кафтгина бериб юборишсин. Кўзларимга суртсам, сўнгра вафот этсам, армоним қолмайди, деб илтижо қилдилар” дебди.

Кўрдингизми, она Ватан қанчалик азизу-муқаррамдир. Она диёрнинг бир сиқим тупроғи ўзга ўлканинг барча бойликларидан афзалдир.

Мана бу масаланинг мазмунига ҳам бир эътибор беринг-а:

“Бир жойга илдиз отиб туравермасдан сен ҳам мундоқ менга ўхшаб бир жойдан иккинчи жойга кўчиб юрсанг бўлмайдимми, қолаверса кишилар назар эътиборидан ҳам четроқдасан”, дебди Қумғок Янтоққа.

- Кишилар назаридан узоқроқ бўлсам ҳам шу заминга чуқур илдиз отиб яшаётганимдан мамнунман. Сенга ўхшаб, хиёл шамол турса, қаёққа юмалашни билмай титраб-қакшабдан тангри сақласин, - деб жавоб берибди Янтоқ.

Шу пайт бироз шабода эсибди, Қумгоқ учиб кетиб сойга кулабди ва сув юзида оқиб кетибди.

Ўзининг шахсий тақдирини халқ тақдири билан, Ватан тақдири билан боғлиқ эканлигини бевосита англаб етиш – инсоннинг юксак ахлоқий фазилатидир.

Ҳақиқий ватанпарвар атрофида юз бераётган воқеаларга лоқайд қарамайди, камчиликлар ва нуқсонларга чидаб тура олмайди. Халқ учун, Ватан учун доимий қайғуриш, ташвишланиш, ўзининг фидокорона меҳнати билан ўрناк кўрсатиш, намуна бўлиш, Ватан тақдирига беларво қарамасликнинг далолатидир.

Маънавиятни бойитувчи ва унга қувват берувчи куч Ватан севгисидир. Ориятли киши фақат Ватанни севиш билан кифояланмайди, балки унинг бойлигига бойлик, шуҳратига шуҳрат қўшади. У она диёрнинг бир ҳовуч тупроғини ҳам ғанимларга раво кўрмайди. Зеро, Ватанга муҳаббат туйғуси бўлмаган инсонни на ақлли, на одобли, на маънавий гўзал дейиш кийин.

Донолар :“Эй болам, сенинг Ватанинг битта – барчамизга азиз, бетакрор – мана шу Ўзбекистон. Ота-боболаринг хоки шу ерда ётибди. Шу муқаддас замин сени дунёга келтирган. Сен уни обод этишинг, ҳимоя қилишинг шарт. Нафақат сенинг ҳаётинг, балки сенга умид кўзи тикиб турган ота-онанг, опасингилларинг, ёш гўдаклар, нуруний қарияларимизнинг ҳаёти ҳам ана шу бурчингга нечоғли адо этишингга боғлиқ” деган эканлар.

Ўзбекистоннинг ўғил-қизлари ҳаётга кўз очган фурсатидан тортиб, то узоқ яшаш йўлини босиб ўтгунча шу тушунчани кўнгилда жо этиб, иш тутсалар беармон яшаган бўладилар.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Ғарибликни энди ҳавас қилмайман,
Дўстлар дийдори-ла бўлиш кўп хушдир.
2. Ватандан айрилиқ ўти – жаҳаннам ўтидан кучли.
3. Ватандан айрилиқ- ўлимдан ёмон.

Меҳмондўстлик

Миллий кадриятларни, урф-одатларни эъозлаш ҳар бир халқнинг муқаддас бурчидир. Йирик жамоат арбоби, буюк қирғиз шоири Чингиз Айтматов шундай ёзади: “Люксембург кўчаларида “Биз қандай бўлсак, шундай қолишни истаймиз” деган улкан шиорларни кўрамиз. Бу шиор ҳар бир люксембурглик учун: “Кўшнларига кўр-кўрона эргашмангиз, она тилингизни, маданиятингизни, санъатингизни, адабиётингизни кўз-қорачиғидай сақлангиз, ўз ўтмишингизни – томирингизни унутмангиз” – деган огохлантириш белгиси экан”.

Ҳар бир халқ тарихида минг йиллардан бери ўрин олиб келаётган анъаналар мавжуд. Шулардан бири меҳмондўстликдир. Бир-бирини йўқлаш, дўстлик, биродарлик ипларини боғлаш ва мустаҳкамлаш, шодликка шериклашишни халқ бир ибора билан “меҳмондўстлик” деб атаган.

Барча халқларда меҳмон эъозланган, улуғ ҳисобланган. Меҳмонга ҳам, мезбонга ҳам қарата айтилган. “Меҳмон отангдан улуғ”, деган халқ хикмати бежиз эмас.

Қуйидаги ривоятга эътибор беринг-а!

Қадим замонда бир хон яшаган экан. Бойлиги чексиз экан. Бир куни у мулозимлари билан овга чиқади. Ўрмон оралаб ўтиб, давондан ошиб тушадилар. Қўққисдан улар қаршисидан чиройли сайғоқ чиқиб қолади ва отлардан кўрқиб қочади. Хон камондан ўқ узиб, сайғоқнинг орқа оёғини ярадор қилади. Хон мулозимлари ҳайқиришиб, сайғоқни жар ёқасига сиқиб бораверадилар. Ярадор сайғоқ иложсиз қолгач, олисда турган ўтовни кўриб қолади ва у ерга чопиб бориб, очик турган эшикдан киради-да, дастурхон устидан сакраб ўтади-ю, тўрига бориб йиқилиб, холдан тойганча оғир-оғир нафас ола бошлайди.

“Сайғоқни чиқариб юбор! – деб қичқиради отда турган хон уй эгасига қараб. – Мен уни чошгоҳдан бери қувиб юрибман. Бу – менинг ўлжам”.

“Тўғри, бу сенинг ўлжанг – дейди уй соҳиби, аммо у менинг уйимнинг тўрисида ётибди. Кўриб турибсан, дастурхоним ёзиғлик. Ҳеч ким дастурхонни хатлаб ўтолмайди. Хатто ашаддий душманлар ҳам дастурхон устида ярашадилар, гина қудратни

унутадилар. Муқаддас анъанамиз шундай. Сен хон бўлсанг ҳам боболаримиздан қолган удумни бузишга ҳаққинг йўқ”.

Хон ҳеч нарса дея олмай, от жilовини буриб жўнаб қолган экан. Бу ибратли ривоят. Бунинг тагида қатта маъно ётади.

Халқлар ўртасида меҳмонга бориш меҳмон кутиш удумлари турли-тумандир.

Меҳмондўстлик-ўзбек халқининг олий фазилати. Бизнинг меҳмондўстлик қондаларимиздан сабоқ олса арзигуликдир. Уларни яхши билиш, маъноларини уқиб олиш фойдадан ҳоли эмас, албатта.

Меҳмонга хос бўлган одоблардан бири шундаки, қимқи меҳмонга таклиф этса, иложи борича рад қилмай бориш керак. Чақирилмаган жойга бормаган маъқул. Меҳмонга уй соҳибининг руҳсатисиз, айтилмаган ёки нотаниш одам бошлаб келинмайди. Меҳмон одоби меҳмонга борилган уйнинг остонасидан бошланади. Бунда эшик қўнғироғи устма-уст босилмайди, таклифни кутмасдан ичкарига қирилмайди, овозни баралла қўйиб қичкириб чақирилмайди.

Уйга кирганда юқорига ўтишга уринмай, уй эгаси қаерни кўрсатса, ўша ерга ўтириш зарур. Қираётганда ва ўтираётганда таъзиму тавозени унутмаслик керак. Ўзлари хохламай турган икки одамнинг орасига суқилиб ўтирилмайди. Меҳмондорчиликда улуг одамлар ўтирган бўлса, овқатга улардан олдин қўл узатилмайди.

Мезбон уйига меҳмон келса, “хуш келибсиз” дея очиқ чехра билан кутиб олади. Чунки меҳмон келиши хонадон учун бамисоли байрам. Халқимиз меҳмондўстликни яхшилик рамзи деб билгани учун уни лутф ила кутиб олиб, иззат-хурматини жойига қўйишни доимий одат тусига айлантирган.

Меҳмоннинг олдига қираётганда, чиқаётганда ёки таом ейилаётганда очиқ юзли, ширин сўзли ва хушфеъл бўлиш лозим. Меҳмонлар олдида ўз яқинларига қаттиқ гапирилмайди, уларга танбех ва таъна сўзларни айтишдан тийилади. Шу боисдан бўлса керак, “Меҳмон келса мушугингни ҳам “пишт” дема”, дейди доно халқимиз.

Уйига тез-тез меҳмон келиб турадиган оиланинг маҳалла-қўй ўртасида обрўйи ортади. Уларнинг фарзандларида ҳам

хушфеъллик, хушмуомалалик каби яхши сифатлар шаклланади. Меҳмон тўсатдан келганда ўзлари оч ўтирса ҳам меҳмон олдига чой дамлаб, уйда бор масалликдан бирор таом тайёрлаш ўзбек халқининг одати бўлган.

Шундай қилиб, меҳмонга ҳам мезбонга ҳам бўлган талабларни ўзига жо айлаб, унга амал қилиш ориятли инсон учун муҳимдир.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Уйга меҳмон келса кулиб чиқ дарров,
Шоду хуррамликка тўлиб чиқ дарров.
Бошингда чарх уриб турсада гамлар,
Меҳмонга бошқача бўлиб чиқ дарров.
2. Мард киши ҳар ишни ҳаёда қилар,
Меҳмонга кулгисин зиёда қилар.
Мансабда бўлса ҳам, отнинг устида,
Шу қуни ўзини пиёда қилар.
3. Нур ёғар ҳар хонага келганда меҳмон яхшилар,
Хуш чиройли кутса кимки яхши мезбон яхшилар.
Келгувчи ким бўлмасин хеш-ақробоми, ёт, бўлак,
Чеҳранг очиб қарши ол қилмай паришон, яхшилар.
4. Меҳмон келса эшикдан, rischi келар тешикдан
5. Меҳмон келса чоптирар, бор йўғини топтирар.

Дўстларга ҳурмат

Ҳар бир инсон ўсиб-улғайиб борар экан, шодлик ва қувончларини бирга баҳам кўрадиган, ташвиш ва муаммоларни бартараф этишда ҳамкор бўладиган дўстга эҳтиёж сезади. Дўстлик беғараз ва беминнат бўлиши керак. Инсон ўз дўсти учун ҳар қандай фидойиликка тайёр турмоғи лозим.

Дўстлик куч-қудрати энг оғир пайтларда, машаққатли онларда яққол кўзга ташланган. Улуғ Ватан уруши йилларида қанчадан-қанча йнгитлар қайси-қайси миллатга мансуб бўлишликларидан катъий назар, қуролдош дўстларига ўз

жонларини тикиб, ўқ ёмғирларидан олиб чиққанлар. Қанчадан-қанча асирликдаги тутқунлар бошларига ўлим келиб турган бўлсада, дўстларини сотмаганлар. Шу боисдан ҳалкимиз орасида: “Дўстинг учун захар ют”, - деган нақл юрса керак.

Чинакам ва яхши дўстга эга бўлишни ким орзу қилмайди дейсиз. Ҳақиқий дўст сенга меҳр қўйган, сенга яхшилик қиладиган, ғалабангдан қувонадиган, мағлубиятингдан ҳафа бўладиган бўлади. У сени ҳаммадан ҳам яхши тушунади, сенга ишонади. Бундай дўстликда доимо иур ёғилиб туради, ундан яхшилик уруглари униб чиқади.

Дўст бўлиш осон, лекин уни сақлай билиш қийин. Дўстликни сақлаш, эъозлашнинг ўзига хос азоблари, фидойиликлари бор. Буни дўстликни узок йиллар сақлаб келаётган одамлар яхши биладилар. Шунга кўра улар: “Комил, акилли, тўғри фикрли ва одоб-ахлоқи жойида бўлган кишилар билан дўстлашинг. Бундай кишилар, беморлигингизда даво, саломатлигингизда зийнат, кулфат-машаққатларингизда таянч ва диққат бўлган соатларингизда улфат бўладилар. Фаровон турмушингизда ҳам, ёмон ахволга тушганингизда ҳам булар ажралмайдилар”, - деб таъкидлайдилар.

Баъзан ҳаётда: “Таниш-билишлар кўпу, дўстлар кам, ҳозирги кунда садоқатли дўст топиш қийин”, - каби сўзлар қулоққа чалиниб қолади.

Дарҳақиқат шундай.

Омадинг келганда, ишинг юришиб турганда, маблағинг, амалинг борида сенга дўстлар кўп бўлаверади. Буларни содиги қайсию, сотқини қайси эканлигини билмай қоласан. Фақат амалдан кетганингда, маблағинг камайганда сараги саракка, пучаги пучакка ажралади. Бу ҳақда донишмандлар:

- Биродарлар, сизлар душманларингиздан ҳавфсираманг, улар сизларга зарар етказмайдилар, чунки уларни душман эканликларини биласиз, шунинг учун ҳар бир ишингизда эҳтиёткорона ҳаракат қиласиз. Сизларга зарар етказадиган кишилар ўз дўстларингиздир. Қандай дўстларингиз? Албатта, чин, самимий дўстларингиз эмас, рижкор мунофик, иккиюзламачи, тилёғламачи дўстларингиздир. Сизлар кўпинча самимий дўстларингизни сузига эмас, балки шу тилёғламачи

дўстларингизни сўзларига лаққа тушасизу, улардан кўрган зарарингизни ҳеч бир душманингиздан кўрмайсиз. Бундай иккиюзламачи дўстларингиз ўз манфаатлари йўлида ҳар қандай ғаразлик ишлардан ҳазар қилмайдилар. Агар сиз амалдорроқ бўлсангиз, улар сизга ёлгондан муҳаббат ва ихлос қўйиб, ўзларини яқин қилиб кўрсатиб, катта йиғинларда сизни мактаб, кўкларга кўтарадилар. Ўз муддаоларини ҳосил қилгандан кейин эса, ошноликдан юз ўгирадилар. Бундай мунофиқларнинг ёлгондан макташлари, ихлос кўрсатишлари, қилиқларидан, сўзларидан дарров билинса ҳам, баъзи уста мунофиқларнинг самимий дўст эмасликлари кейинроқ, лекин албатта билинади. Чунки булар қилган ишларини кўриб турувчи кўзлар ва эшитиб турувчи кулоқлар бордир”, - деган эканлар.

Афсуски, дўст танлашни ўргатувчи фан йўқдир. Лекин “дўстни дўстидан тани”, “дўстни бирор нарса сўраб сина”, “дўст ачитиб гапирар, душман кулдириб”, - деган мақолларни доимо ёдда тутиб, юқорида зикр этилган донишмандлар насихатларига кулоқ солсак, чин, самимий дўст топа оламиз.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Кўнгил деган мамлакатга шох бўл аввал,
Ҳеч бўлмаса битта дўстга тоғ бўл аввал,
Хоҳ шох бўл, хоҳ гадо бўл, хоҳ буюк бўлгин,
Аввал охир шу элингда суюк бўлгин.
2. Дўстларинг кўп бўлса, қадринг ҳеч кам бўлмагай,
Ёғса ҳам ғам сели мисоли, кўзларинг нам
бўлмагай,
Нокасу-номардга ҳол айтиб, бошинг ғам бўлмагай,
Қатралар бирликда дарё, якка хўплам бўлмагай,
Кун кўрар ҳар ким вале, дўстсиз муқаррам
бўлмагай.
3. Хамма нарсанинг янғиси, аммо дўстнинг эскиси яхши.

Қалбни тозалайдиган фазилят

Ҳар нарсанинг ибтидоси ҳам, интиҳоси ҳам бор. Қодир табибнинг ҳеч ўзгармас қонуни – туғилмоқ ва бир куни ўтмоқ ҳам бор. Ажал ҳеч кимни – шохни ҳам, гадони ҳам, эркагу-аёлни

хам, гўдагу-кексани ҳам аямайди, вақти қазоси етганда ҳамма ҳам баландликни бажо келтиради, ундан ҳеч ким қутила олмайди. Бу тақдири азалнинг ҳукми. Тақдирнинг тақозосига сабр қилиб марҳум қабристонга дафн этилади. Расм-удумимиз шундай.

Ота-боболаримиз инсон вафот этгандан сўнг унинг рухларини ёд айлаб, қабрларини тавоб айлаб эслаганлар. Мозорга гуллар экилган, қабрлар атрофи тоза, покиза тутилган. Қабристондаги гул-гиёҳларга марҳум озор топмасин деб тегилмаган. У ер гоят мўътабар жой, зиёратга сифатида эъзозланиб келинган.

Ҳалқимиз мазорга таҳоратсиз киришни, чикинди ташлашни, таҳорат ушатишни, қабр дўнги устига ўтиришни гуноҳ ҳисобланганлар. Ёшларни қабристонларга олиб бориб, у ерни зиёрат қилиб туриш кераклигини уқтирганлар.

Донолар: “Ғам андух қийнаганда дарё бўйига, бахтинг тошиб, завқинг ошиб кетса қабристонга бор” деб насиҳат қилганлар. Чунки ғамгин одам дарё бўйига борса, соф ҳаво, сув тафти ва жилваси билан дилидаги андух ёзилади. Бойлиги ошиб кетиб, босар-тусарини билмай қолган бандаси қабристонга борса ховридан тушади, манманликдан қайтади.

Ривоят қилишларича: Мавлоно Алишер Навоий яшаган замонда авом ҳалқ бебош бўлган, улар шариат қонунларидан қўрқмас эканлар. Навоий вазир бўлгандан сўнг жамики сайлутомошалар мазор бошига ўтказилсин деган фармони олий чиқарибдилар. Зеро, бундан мақсад шуки, ҳалойиқ мазорга боргач, ўтган ота-она, қавму-қариндошларининг қабрларини кўради, уларнинг атрофини супуради, тозалайди, обод қилади, гул ва кўчатлар экади. Ана шу юмушларни қилаётганида инчунун ўзича охири келиб бизларнинг ҳам ётар еримиз шу жой бўларкан-да деб ўйлайди ва шу тариқа инсофга келади.

Дарҳақиқат, ушбу фармон Алишер Навоий ўйлаган мақсадга мунофиқ натижа бера бошлабди. Қабристонларга одамлар боравериш, у ерларни обод қилибдилар.

Ўша пайт Хирот шаҳрида учта ўткир угри бўлган экан. Энг катта ўғрибоши икки йил бурун қазо қилган экан. Бу угрилар баҳор байрами кечаси бир бойнинг ховлисини босишга маслаҳат

килганлар. Улардан бири бундок дебди: - “Оғайнилар, сайил мазор устида бўлади. Сайилга борайлик, томоша қилайлик, ўғрилиққа сўнгги кеча ҳам борурмиз”. Бу маслаҳат шерикларига ҳам маъқул тушибди. Эрталаб учала ўғри оломонга қўшилиб мазорга борибдилар. Қарасалар, одамлар эрта озондан келиб ҳар бири ўз қавму-қариндошларининг қабрларини зиёрат қилиб, супуриб, гул - кўчатлар экиб юрибдилар. Ҳалиги ўғрилар бир-бирларига қараб, тўғри ўша ўғрибоши қабри устига борибдилар. Қарайдиларки, қабр чўкиб, ундан шўра, қамиш ўсиб чиқибди. Бир вақтлар бирга нон туз еганмиз деб, улар қабрнинг атрофини тозалаб, устига тупроқ ташлаб, шўра-қамишларни ўриб ташлабдилар. Шунда гўё қабрдан: “Эй инсон, фоний дунёга алдамчи ишратларга кўп берилиб кетма, ўзингни билмай қолар даражага тушма, ҳаммасини одамлар қатори меъёрда тутгин. Менинг ҳолимни кўр ким эдим, нима бўлдим. Ҳамма ҳам бир сиким тупроққа айланар экан. Агар одамий-одам бўлай десанг кўзингни катта очиб, яхшиликни, мусулмончиликни ва умрингни интихосини ўйла” деган садо келгандек бўлибди. Шунда ўғриларнинг каттароғи хўрсиниб дебди: - “Эй оғайнилар, ўғрилик билан ном чиқарган бу ўғрибошининг охир оқибати шу бўлса, эртага биз билан сиз ҳам ўламузу, бундан гўрмизини тепкилаб ўтадилар. Келинлар, энди ўғрилиқни ташлаб, қолган умримизни ҳалол ишлаб ўтказайлик, тавба қилайлик, шояд бизларнинг гуноҳимиз кечирилса. Шу бўлибдию, ўғрилар ўзларини меҳнатга урибдилар. Ана ўшандан бошлаб ҳалқ орасида “Ҳаддингдан ошсанг мазорга боргин” деган нақл қолган экан.

Бобокалонимиз Амир Темур: “Азиз авлиёлар, саҳобалар макбараларни, қутлуг қадамжойларни зиёрат этмокни ҳам фарз, ҳам қарз билур эдим. Қайда бўлмай зиёратгоҳлар олдида отдан тушиб, таҳорат олгач, яланг оёқ билан зиёратни ўринлатдим. Арқону давлат, барча мулозимларим ҳам зиёратгоҳларни ана шундай тавоф этмокни одат қилишди” деб ёзади.

Инсон яхшилик учун яратилган, яхшилик билан яшайди ва яхшилик билан хотирланади.

Дунё ўткинчи. Дўппини бир бор айлантиргунча неча йиллар ўтиб кетади. Ўзлигини англаб етган, қалбига қулоқ солган ҳар

бир инсон марҳумларни хотирлаб, қабрларини тавоф этиб турса, мен бу фойий дунёда нима иш қилдим, яна қандай ишлар қилишга қурбим ва вақтим етади деган саволни берса, унинг қалби тозаланади, ёмон йўллардан, фикрлардан қайтади, инсофга келади, шу билан бирга одамийликнинг гўзал фазилатини бажарган бўлади.

Шу ўринда, „Қува тонги“ газетаси муҳаррири, шоира Зухра Алиеванинг қуйидаги шеърини хавола этишни лозим топдим:

Фурсат келар бир лаҳзада, япроқ бўлиб қоларман,
Балки бир хас, рангсиз тупроқ бўлиб қоларман.
Кимга қувонч, кимларгадир бир оҳ бўлиб қоларман,
Атиргулнинг кипригига бир томчи ёш илингай,
Мен гулмидим, шабнаммидим, ўшал кунда билингай.

Сочин юлиб фарёд солар тўйимга келмаганлар,
Дўст аталиб, бир он йўқлаб уйимга келмаганлар,
Қўшиқ айтар етти ухлаб уйимга келмаганлар,
Ёлғиз жоним минг аламнинг пайконида тилингай,
Мен шоҳмидим, гадомидим ўшал кунда билингай.

Қизгалдоққа қўйлақ бўлар бағримдан оққан қонлар,
Товонларим босиб кетар пастлаб ётган тиконлар,
Хилватларда базм қураб узун тилли илонлар,
Рухим чечак солар тунда, тиконларга илингай,
Мен шабнаммидим, шоҳмидим, гадомидим,
Мен тошмидим, зуҳромидим ўшал кунда билингай,
Мен боғмидим, саҳромидим ўшал кунда билингай.

Дўстларимей дарё бўлиб тўлиб тошиб келарсиз,
Тиконларнинг бағрин эзиб, япроқ босиб келарсиз,
Бош кўтарган илонларни босиб, босиб келарсиз,
Бир меҳрнинг ёғдусидан зулмат юзи тилингай,
Мен тошмидим, зуҳромидим ўшал кунда билингай.

Фурсат келар бир лаҳзада, япроқ бўлиб қоларман,
Балки бир хас, рангсиз тупроқ бўлиб қоларман.
Кимга қувонч, кимларгадир бир оҳ бўлиб қоларман,

Атиргулнинг кипригига бир томчи ёш илингай,
Мен гулмидим, шабнаммидим, ўшал қунда билингай.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

Бу дунё молига хирс қўйма, эй дил,
Тўқу –бут бўлдингми, шу ўзи кафил.
Кабрга ким молин орқалаб кетган,
Сендан ҳам кимгадир қолар бу сабил.

Озодалик

Ҳар ким яхши, фаровон турмуш кечиришни хоҳлайди. Бу истак ҳаракат билан уйғунлашсагина мақсадга эришиш мумкин.

Улуғлик соатлари бўлмиш эрта тонгни кўз олдингизга келтиринг. Қуёш гўё ўз элчиси – тонгни шафакни ер юзига юбориб: “Ердагиларга бориб айт, огоҳ бўлишсин, мен чиқиб келаяпман”, - дегандай бўларкан.

Ҳа, қуёш – улуғ мўжиза, унинг беминнат илтифотидан баҳра топмаган ҳеч нарса йўқ. Унинг истикболига пешвоз чиқиб кутиб олиш – миллатимиз одати.

Бобо-момоларимиз: “Болаларим, эрта туриш керак, ҳар тонг ўзини яхши кутиб олган одамга бир олам насиба олиб келади. Кимки уйғоқ бўлса, ўшанга кўпроқ тегади”, дер эдилар. Ўзлари эрта уйғониб, оиланинг ҳар бир аъзосини кундалик ишларга ундашган.

Яна момолардан бири фарзандларига қараб: „Фарзандларим! Доимо эрта туриб, уйимиз эшигини очиб қўйинглар, чунки ҳар куни сахарда Хизр бува келиб, эшиги очик хонадонларга ризқ сочади. Унинг назари тушган уйда барака бўлади”дебди. Шунда ўғилларидан бири: „Момо! Ундай бўлса, қишлоғимизда ҳамма сахарда эшигини очиб қўядику, лекин ҳамманинг уйи баракали эмаску?”дебди. Момо: „Эй боламеъ! Моҳиятига эътибор бермапсанда. Хизр бува очик эшикдан секин ичкарига қарайди. Агар хонадон озода, тартибли бўлса, барака бериб кетади. Агар уй ивирсиган, қаровсиз бўлса, хўрсиниб кетади. Шунини унутма,

хонадонини покиза тутган уй эгалари ўз мулкининг кадрига етади” деган экан.

Озодалик – ҳар куни уйқудан уйғонган ҳар бир келиннинг биринчи навбатдаги юмиши ҳисобланган.

Шунга амал қилган барча хонадон соҳибалари тонг сахарлаб туришиб, ҳавлию-эшик олдиларига сувлар сепишиб, чиннидай қилиб супурардилар ва қуёш чиқишини кутардилар.

Минг афсуски, ҳозирда барча хонадон соҳибалари бунга амал қилаяпти, дея олмаймиз. Тонг сахарда туриб юзини ювган киши бир олам тетиклик, яхши кайфият олади, руҳи тонгдай покиза бўлади. Инсон гафлатдан бош кўтариб, ўзлигини англайди, инсоний юмушларга киришади, ишлайди, кўради, яратади. Унинг улуғ ишлари шу тонгдан бошланади.

Шу боис сахармардондан кеч қолмаган инсонларни олқишлаш керак. Бу бизнинг азалий удумларимиздандир.

Шундай экан, ҳар бир оилада барча оила аъзолари, хоҳ катта, хоҳ кичик бўлсин шу одатга ўргансалар, шу оилада ҳамиша мусаффолик, равшанлик, дилхушлик ҳукм суради. Бу муҳитда тарбия кўрган киши ҳамма жойда шундай иш тутишга одатланади. Бунга барча ёшлар ҳам амал қилсалар, ўрнакли иш бўларди.

Авваллари уйнинг бир жойга йнгилиб қолган чикиндига – нохушлик белгиси деб қаралган. Кексалар: „Тозаланмаган жойларга жинлар уй қуриб олади”, деган эртақнамо хикоятлар билан фарзандлар қулоғига бу масалани қўйиб келишган. Буларнинг барчаси инсонларнинг ҳамиша покиза муҳитда камол топиши учун замин бўлувчи асосий омиллардан ҳисобланган.

Аёл ақли, фаросатли бўлса, уй жойни тоза, озода сақлаб, гўзал фаришталар ин қурган маконга айлантириб олиши мумкин. Эркак кишини оиладан бездирадиган ҳолатлардан бири- аёлнинг бесаранжом уй тутиши, кўчада қўғирчоғ-у, уйда ивирсиклиги. Савол тугилади? Уй юмушларининг ўзи мунтазам бажариб турилса, овқатдан сўнг дастурхон йиғиштиришга, фойдаланилган идиш-товокларни ювишга 10-15 дақиқа кифоя қилади. 2 –хонали уйни ярим соатда сарамжонлаб қўйиш мумкин.

Шу ўринда² бир ривоят келтиришни жоиз билдим. Шайтондан сўрабдилар: „Қандай одамларни яхши кўрасан?” .

У : „Мен олти тоифа одамларни яхши кўраман. Биринчиси – уйқудан эрта турмаган одамни, иккинчиси – ҳоҳ уйда, ҳоҳ меҳмондорчиликда бўлсин, косада овқатини қолдиргани, учинчиси – пиёладаги чойни тагида қолдирган одамни, тўртинчиси – еяётган нонини тугатмай, тўрғамини қолдириб кетган одамни, бешинчиси – кийимининг енгини киймай, ёпиниб юрган одамни, олтинчиси – идишларни ювиқсиз қолдирган одамни”, деб жавоб берган экан.

„Нима учун бундай одамларни яхши кўрасан?, деб яна сўрабдилар. У : „Биринчидан, эрта турган одам менинг измимга кирмайди, кеч турганини мен ҳар куйга солишим осон. Кийимининг енгини киймай юрган кимсани енгига кириб олиб, уни ҳам ҳар куйга соламан. Ювилмай қолган идишлар – менинг тувагимдир, уни макруҳ қилиб, завқланаман. Идишларни тоза ювмай, қатрон қилмасдан, фарқига бормай ишлатаверадилар. Косадаги овқатни, пиёладаги чойни, нонни тўрғамини қолдирган одамларнинг ризқи қирқилади”, деган экан. Лекин минг афсуски, ҳозирги кунда айрим инсонлар буларга аҳамият бермайдилар.

Ҳар бир хайрли ишда ота-боболаримиз асрлар давомида яратган, ўзларининг ҳаёт синовларидан ўтказган умр боқий анъаналаримиздан, урф –одатларимиздан фойдаланишни йўлга қўйишимиз муҳим. Бу сиз ҳар қанча гапирмайлик, ёзмайлик, ижобий натижаларга эришиш қийин.

Ҳар бир хайрли ишда ота-боболаримиз асрлар давомида яратган, ўзларининг ҳаёт синовларидан ўтказган умрбоқий анъаналаримиздан, урф-одатларимиздан фойдаланишни йўлга қўйишимиз муҳимдир. Бусиз ҳар қанча гапирмайлик, ёзмайлик, ижобий натижаларга эришиш қийин.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Тонгда ухлашлик ризқни қияди.
2. Сахарда уйқудан туришга одатланган киши қашшоқ бўлмайди.

Нонни эъзозлаш

Табиатнинг буюк неъматларидан бири - нондир. Нон азиз ва муътабар. У ҳаётимизнинг нафақат мазмуни, балки безаги ва кўркидир. Дастурхон солиндими, албатта биринчи навбатда нон қўйилади, уйга келган меҳмонни нонсиз қузатилмайди. Ўғли йигит бўлиб армияга кетар экан, оналар нон тишлатиб, уни уйнинг энг тўрисиغا иладилар. Момоларимиз гўдаклар чўчиб уйгонмасин дея, уларнинг бош тарафларига нон қўйиб қўядилар.

Дарҳақиқат нон – бу узоқ умр, тўқлик ва бахт, инсонлар ризки, фароғати, Ватан муҳаббати ва тинчлик рамзидир. Халқимизда “Нон – имондан азиз”, “Нонга ҳурмат – элга ҳурмат”, “Нон мўллиги – эл тўқлиги” деган нақллар нонни мукаддаслигидан далолат беради.

Қўли гул нонвойларимиз ана шу тарифига қалам ожиз, бир умр кўнгилга урмайдиган бу азиз неъматнинг хилма-хил турларини ўйлаб топганлар. Улар бутун санъат, меҳрларини бериб эл оғзига тушадиган ширмонлар, седанали патирлар, сутли кулчалар, серкунжут оби нонлар тайёрлайдилар ва эл дуосини оладилар. Ҳозирда чет эл сайёҳларининг ҳайратга солган нонларни Самарқанд нонвойлари тайёрлаётдилар. Бу нонлар ўзбек халқининг юзи, шон-шухратларидир.

Шу боис, ота-оналаримиз, бобо-момоларимиз ҳар куни эрталаб дастурхонда нонни кўрганларида унинг улуғлиги ва азизлиги шарафига тавоф айлаб, шукроналар келтирадилар.

Доно халқимиз нонни улуғлаб, уни дастурхонга тесқари қўймайди, унинг устига бошқа нарсаларни ҳам қўймайдилар. Нон устидан хатлаб ўтилмайди. Мабодо нон қўлдан ерга тушиб кетса, дарҳол уни олиб, уч марта ўпиб, пешоналарига сурадилар, нон ушоғини дастурхон устида кўрсалар бармоғини хўллаб, ушоғига босиб олиб, еб қўядилар. Шулар орқали нонни эъзозлаш, хор ва исроф этмасликка бошқаларни ундайдилар.

Ҳеч нарса ноннинг ўрнини боса олмайди. Буни асрий ҳаётий мисоллар тасдиқлайди.

Нонни азизлашимизнинг яна бир боиси бор. Бу неъмат қорин тўйдирадиган овқат бўлибгина қолмай, у дори-дармон вазифасини ҳам ўтайди. Гап шундаки, нон таркибида инсон учун

жуда зарур бўлган оксил моддалари, углеводлар, витаминлар, калий, кальций, магний, темир ва бошқа минераллар, бирмунча микроэлементлар борки, инсон буларни қабул қилмай яшашни кийин.

Табобат илмининг бобокалонлари Абу Бақр ар Розий, Абу Али ибн Синолар ноннинг шифобахш хусусиятларига катта аҳамият берганлар. Абу Али ибн Сино иссиқ миждозли шахсларга, семиз одамларга суви қочган нонни олиб, ивителиб ейишни тавсия этган.

Абу Бақр ар Розий еганини қусиб юборадиган, ошқозонида ачишиш пайдо бўлганда, беморларга нонни асалга ботириб ейишни тавсия қилган.

Бу алломалар нонни сутга тўграб еб юрган шахсларда ҳазм аъзоларининг фаолияти яхши, ранг-рўйлари тиниқ ва чиройли бўлишини айтганлар.

Ўша алломаларнинг айтишича, яна нонни сутга ботириб ейиш пешоб йўлларидаги ачишишга барҳам берар экан.

Қаттиқ шамоллаганда, гриппга дучор бўлганда пиёз тўграб, қалампир солинган қаттиққа нонни ботириб ейилса, инсон терлайди, ўраниб ётиб, бир ухлаб турса, киши ўзини тетик сезади.

Халқ табобатида кепакдан тайёрланган нонни канд касаллигида парҳез қилиб буюрилади.

Милқлар қочиб, тишлар бўшаша бошласа, қаттиқ нонни чайнаш тавсия этилади.

Беморнинг ичи кетганида қаттиқ нон талқонини қаттиққа аралаштириб истеъмол этиш тайинланади.

Бундан ташқари, яна кўплаб касалликларда нон даводир. Шунинг учун бобо-момоларимиз ноннинг ушогини ҳам кўзларига суртганлар, зинҳор-зинҳор увол бўлишига йўл кўймаганлар ва бу одатни ўз фарзандларига доимо уқтирганлар.

Биз ҳам ёшлигимизда кулча нонларни ариқда оқизиб, сўнг тутиб олиб ердик. Агар кўчада тасодифан нон парчасини кўриб қолсак, олиб ўпиб, кўзга, пешонага суртиб, тоза жойга олиб кўярдик, нонни керагича, исроф қилмай ишлатардик.

Хўш, ўша ор-номусга тенглагулик, ҳаётимизни усиз тасаввур қила олмайдиган нонларимизнинг қадри ҳозирда қандай?

Маънавий тарбиянинг оқсоқлиги туфайлими, ҳаётда «увол» деган тушунчани камроқ қўллаймиз. Айрим хонадон эгалари «тўқликка-шўхлик» қабилида иш тутиб, ноннинг нақадар азизлигини, у олий қадрият эканлигини унутиб қўйаяптилар.

Тўй-базмларда дастурхонда янги синдирилган юмшоқ нон бўлаклари тургани холда, ҳар бир келган меҳмон учун яна бутун нон қайта-қайта синдирилаяпти.

Ота-оналар ўз фарзандларига бу буюк неъмат дастурхонимизга келгунига қадар қандай меҳнат сарф қилинаётганини, уни беўрин сарфлаш увол эканлигини уқтиришлари керак.

Хонадонларда дастурхонда ортган нонни тўғраб, офтобда ёки духовкада қуритиб, халтачаларга солиб қўйилиши керак. Уни турли масалликларга қўшиб, ақл-идрокинғиз, пазандалик маҳоратингиз билан ажойиб, ноёб таомлар тайёрлашингиз мумкин. Бу билан уйингизга қут-барака киради, нон исрофгарчилигига чек қўйган бўласиз.

Бу борада ҳар биримиз тежамкор бўлишимиз, бу олий неъматдан оқилона фойдаланишимиз улуғвор фазилатни вужудга келтиради.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Нон ҳам, ушоғи ҳам нон.
2. Нон боласи – нонушоқ.
3. Нон қон бўлса, қон-жон

Кийиниш одоби

Маълумки, кийиниш – бу маънавиятнинг бир қирраси. Охириги пайтларда йигит-қизларимизнинг кийиниш эркинлиги, маъсулияти ва маданияти ҳақида кўп гапирилмоқда. Чунки қуңдан-қуңга айрим ёшларимизнинг кийимлари ярим ялонғоч, доқадай майин, тор, йиртик, хуллаас-аянчли тус олаётганлигини гувоҳи бўлаяпмиз.

Агар инсон ўз уйида юрган бўлса, унинг қандай кийиниши ўзининг шахсий иши, кўча-кўйда қандай кийиниб юриши эса – бу ижтимоий, маънавий масаладир.

Шахс либоси орқали атрофдагиларга ўзи ҳақида маълумот таркатади. Бунга баъзилар эътибор бермасалар ҳам керак. Қиз-аёлнинг баданларини ёпиб юриши бир маънони, очик-сочик юриши эса бошқа бир маънони англатади.

Ўзбек миллатида ўзига хос “Ҳаё” тушунчаси бор. “Ҳаё – бу одамийликнинг ўзаги” дейишган. Шу ўринда бир ривоятни эслатиб ўтишни жоиз деб биламан.

Бир ўзбек аёлини маълум айби учун қатл қилмоқчи бўладилар. Уни олиб кетмоқчи бўлиб кирганларида, у миршаблардан игна-ип сўрайди. Миршабнинг “нима учун?” деган саволига, кўйлагининг бир жойи йиртилганини ва уни тикиб олмақчилигини айтади. Шунда миршаб: “Сени қатлга олиб кетаяпмизу, уни тикишингдан не фойда” деган саволига, у аёл: “Мен ўзбек аёлиман, ўлимга кетаётган бўлсам ҳам танамни бирор жойини ёт кимсаларга кўрсатмай, ҳаёни йўқотмаган ҳолда ўлишим керак” деб жавоб берган экан.

Кўрдингизми аждодларимиз авваллари ҳаёни, одоб-ахлоқимизни қандай эъзозлашган.

Қизларимизнинг очик-сочик кийиниб юришлари на фақат маънавият масаласи, балки миллат генофонига таъсири бор масала ҳамдир.

Жинслараро муносабатларни ўрганувчи мутахассислар (сексопатологлар) фикрича, қизларимизнинг бундай кийиниб юришлари уларга нигоҳ солган йигитларимизнинг жисмоний саломатликларига, таъсирчанликларига зарар етказар экан. Натижада янги турмуш қурган айрим оилаларда нохуш ҳоллар юзага келиб, уларнинг турмушлари эрта бузилиб кетиш ҳоллари кузатилади экан.

Шу боис, неча асрлар давомида ҳар қандай тайзиклар остида бўлса ҳам асраб келинган миллий қадриятларимиз, ахлоқ-одобимиз, шарму-ҳаёимизни софлиги учун курашишга барчамиз: ота-оналар ҳам, ёшу-қарилар ҳам, устоз, тарбиячилар ҳам, маҳалла фаоллари ҳам маъсулмиз. Ҳаммамиз ўз бурчимизни

тўғри англаган ҳолда ҳаракат қилмоғимиз лозим. Бу масалага лоқайдлик қилиб бўлмайди.

Ахир кўчага отланаётган фарзандини қай алфозда остона хатлаб чиқаётганлигини ота-она кўрмайдими? Агар у ўқувчи, талаба бўлса устоз-тарбиячиларчи?

Янглишиб, кўр-кўрона бировларга тақлид қилиб, очик-сочик кийинган ёшларимизга дўстона фикрлар айтсак бўлмайди? Кўпчилик ёшларимиз ақли, фаросатли, дўстларига гапи ўтадиганлари кўп.

Яқинда институтимизнинг педиатрия факультетининг 4-курс талабалари билан ёшларни кийиниш маданияти тўғрисидаги фикрларини сўраганимда, бир талаба қизимиз: “Биз ота-онамиз берган пулга уларни уялтирувчи кийим сотиб олиб кийсак, бу одобдан эмас. Наҳотки айрим қизларимизнинг ярим ялонгоч, шортик-майкаларда юришлари маданийлик ёки замонавийлик бўлса. Биз кўчада кетаётганимизда одамлар орқамиздан “Бу фалончинини кизи-ку” дейишади. Либос – бу ўткинчи обрў воситаси. Унга ружу қўйиб бўлмайди?” деган сўзларни айтди. Мен бизнинг институтимизда мана шундай ақли қизларимиз борлигидан ва улар кўпчиликни ташкил қилганидан фахрландим.

Ҳуллас, ота-оналар, катталар, устозлар, тарбиячилар, маҳалладаги маслаҳатчилар, ёшлар вакиллари – барча-барчамиз бу масалага эътиборни кучайтириб, ёшларнинг кийиниш маданияти борасида тез-тез давра суҳбатлари ўтказиб, улар онгига миллий кийиниш маданиятимизни қадрлашимиз, авайлаб-асрашимиз ҳар биримизнинг фарзандлик бурчимиз эканлигини чуқурроқ сингдиришимиз зарур.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Кийиниш эркинлиги – бу олий қадрият, бироқ ахлоқ доирасидан четга чиқадиган ҳар қандай эркинлик – ахлоқсизликдир.

2. Ҳаё – бу одамийликнинг ўзаги.

Табиатни асраш

Одамнинг саломатлиги ташки муҳит билан чамбарчас боғланган. Абу Райхон Беруний одамлар тузилишларининг турлича бўлишлари фақат насабгагина боғлиқ бўлмай, балки одам яшайдиган жойлардаги тупроқ, сув, хаво ва ерга ҳам боғликлигини таъкидлаган.

Зилол сувлар, ям-яшил дарахтлар одамлар саломатлигига кони фойда эканлиги ҳаммага аён.

Сув азалдан кадрланган, эъозланган. Барчани сувга эҳтиёжи бор.

Кунлар исиб, бадан қизиши биланоқ киши ўзини сувга отади. Шунда у ўзини енгил ва хушёр сезади. Сув баданини кирдан пок қилибгина қолмай, балки терини кўзини очади. Сув таъсиридан бош мия хушёр тортади, чуқур нафас олинади, юрак дадил уради, мушакларнинг таноби тортилади.

Сув бамисоли гавҳар. Кейинги пайтларда “сувни бошланишидан ичган асал ютади, охиридан ичган захар ютади” деган мақол пайдо бўлиб қолган. Нега? Чунки кўп холларда ариққа ташланган аҳлат, мағзава, темир терсақлар, шиша парчалари ва овқат қолдикларининг бир-бирларига қалашиб, ириб-чириб ётганини кўрасиз, таъбингиз хира тортади.

Айрим ташкилотлар, хаммомлардан оқиб чиқаётган оқава сувлар ҳам зилол сувларни ифлослантираётганини газета материалларида ўқиб қоласиз. Буларнинг хаммаси гуноҳи азимку.

Қуйидаги ривоятга бир эътибор беринг-а.

Унда айтилишича, ниҳоятда бахтиёр бир оила бўлган экан. Улар катта анҳор бўйида, мева-чеваларга бой бог ичида истиқомат қиларканлар. Шундай бахтиёр кунларнинг бирида Аллоҳ уларга пахлавондек ўгил берибди. Келинчак боласини еру-кўкка ишонмас, оқ ювиб, оқ тараркан. Бир куни ховлини супуриб юрса, боласи йиглаб қолибди. Она болага шошилиб, тўпланган аҳлатни анҳорга ташлабдида, уйга қараб чопибди.

Аммо шу кундан бошлаб, бола гулдек сўлиб борибди ва оғир дардга чалиниб, тузалмабди ва вафот этибди. Келинчак Аллоҳдан бошқа фарзанд сўрабди. Лекин у бошқа фарзанд

кўрмабди. Бир куни тушида анхор тўла чақалоқ оқиб келаётганмиш, уларни ушлай деса, ушлай олмасмиш.

Шунда бу аёл бир донишманд олдига бориб тушини таъбирини сўрабди. Шунда донишманд уни обдон тинглагач: “Сиз анхорга аҳлат ташлаганмисиз, кизим”, деган экан.

Айтишларича, туни билан фаришталар ховлига кут-баракани сочиб юришаркан, уй ичидаги аҳлатни кўчага улоқтирсангиз, кут – баракани ҳам улоқтириб юбораркансиз.

Отам раҳматлининг ибратли хислатлари кўп эди. Исрофдан сақланинглар, ҳамма нарсанинг уволи бор дердилар. Ариқдан оқиб келган нон бурдаларини четга олиб кўйиб, буни қайси тарбиясиз ташладикан деб кўярди. Агар сувда турли чиқиндиларни кўриб қолса, биз ўйнаётсак, чақириб, уни кўрсатарди ва : “Сувни ифлос қилган, сувга тупирган одам кўр бўлиб қолади, зинҳор бундай қилманглар, деб насихат қилардилар. Биз ҳам ўз навбатида агар болалардан биронтаси билмай сувга бирон нарса ташлаб юборса, тезда ол, бўлмаса кўр бўлиб қоласан, деб бир-бирларимизга танбеҳ берардик. Хозирда нима бўлаяпти, буни Сизларга тушунтиришга хожат йўқ. Ўзларинг кўриб турибсизлар.

Отамнинг яна бир одатлари бор эди. Юрган йўлларида хас-чўп, тош, кесакни, қоғозларни, нон ушоқларини кўриб қолсалар, уларни четга олиб кўяр, қоғозларни йиғиб тандирга ташлар, нон қолдикларини эса ўпиб, пешонасига суртиб, баландроқ жойга кўярдилар.

Билингни, бизнинг миллий кадриятларимиз, урф-одатларимиз, турмуш тарзимиз экологик тарбиянинг бешиги бўлган.

Қадимдан бир туп ниҳол экиш катта савоб, хайвонот оламига шафқатли бўлиш, хатто чумолига ҳам озор бермаслик, ариқ,ховуз, анхорлардаги сувни тоза сақлаш каби урф-одатларимиз замирида борликни асраш фалсафаси мужассам бўлган.

Ўйланг, хонадонда бир кун сув бўлмай қолса, ҳамма ёққа жар соламиз. Лекин хонадонимизда беминнат оқиб турган сувни ортиқча сарфламаслик учун вақти келганда жўмракни бураб кўйишдек оддий юмушга онгли муносабатда бўлмаймиз.

Ҳалқимиздаги: “Олдиндан оққан сувни қадри йўқ” деган нақли балки шунга тегншлидир.

Ҳар бир инсон ҳар бир хонадонда юқоридаги ишни амалга оширса, қанча сув исроф бўлмас эди.

Айтишларича, Тошкент шаҳрининг бир туманида шу тажрибани ўтказганларида киши бошига қунига 320 литрдан сув тежаб қолинибди. Қаранг, тежамкорлик, сувнинг қадрига етиш қандай ижобий натижа берибти.

Ислом динида сувни исроф қилиш, ортиқча тўкиб-сочиш гуноҳи азим ҳисобланади. Сувни ҳаром қилган кишини Аллоҳ кечирмайди. Ариқ яқинларига хожатхона ёки молхона қурмайди. Имони бор киши ҳеч ҳам табиатни булғамайди, ўлган хайвонларни сувга отмайди, сувга ювинди тўкмайди.

Сув бизни асрайди, биз ҳам уни асрашимиз керак. Сув борки, кўчаларимиз, маҳалламиз, юртимиз яшнаб турибди. Сув борки, боғлар, тоғлар, гулзорлар яшнайди. Уларни кўриб, инсонларнинг қалблари ҳам яшнаб туради.

Ўлкамизда сердарахт кўчалар, боғлар, хиёбонлар жуда кўп. Яна турли туман гиёҳларни айтмайсизми? Булар ўлкамизни серфайзлигидан далолат беради.

Яшил ҳазиналар юртимиз бойлиги. Улар табиатнинг дармондориларидандир. Улар хаводан карбонат ангидридни олиб, тирик мавжудотга зарур кислородни тайёрлаб, етказиб беради, хавони мусаффо қилади.

Шу боис табиатни асраш учун ҳар бир орийтли инсонга: “Сиз кўчат экканмисиз” деб гоҳо-гоҳо савол бериб турилади.

Жавоб: “Ҳа” бўлса, кўнглинг яйрайди. Агар жавоб “Йўқ” бўлса, бир ижирганасизда, сўнг: “Сиздан бир илтимос, у ҳам бўлса шох ва кўчатни асло синдирманг, шунда сиз табиатга катта меҳрибончилик кўрсатган бўласиз, бу илтимосни бажариш кўлингиздан келар” деймиз.

Ривоятларнинг бирида шундай ҳикоя қилинадик, тут дарахтидан “Холинг нечук?” деб сўрабдилар.

- Холим танг. Биров тагимни юмшатиб қўймайди. Ўзинг учун ўл етим деб, бир амаллаб ҳосилга кирсам, таёқ билан урадилар, устимга чиқиб тепадилар, шоҳимдан ушлаб синдирадилар” деб нолиган экан.

Орамизда ям-яшил; кўзни қувонтирадиган, кайфиятни кўтарадиган майсалар устида ёнбошлаб ётадиган, гулларни беҳисоб юлиб, нобуд қиладиганлар йўқ дейсизми? Билингки, хар бир гиёҳ беҳосият эмас. Айрим жойларга дарахтларни кесиб, пайхон қиляётганлар камми?

Инсон учун бу бебаҳо хазинани бойитиш ва сақлаб қолиш хар бир виждонли кимсани бурчи.

“Сердарахт кишлокда бемор кам бўлади” дейишади турклар. Дарҳақиқат шундай. Саломатлигимиз посбонларини авайлайлик, асрайлик, уларни ёшларга тушунтирайлик.

Бобомиз Амир Темур: “Шоҳ бўлсанг ҳам, гадо бўлсанг ҳам боғ ярат, унга эътиқод ва меҳр уруғлари қадалган бўлсин” деб бежиз айтмагандир.

“Ватан остонадан бошланади”, дейишади. Шундай экан, хар бир хонадонга боқиб, у ерда яшаётганларнинг она табиатга бўлган муносабатини билиш, кўриш кийин эмас.

Тасаввур қилинг, шаҳримиздаги хар бир инсон хар йили бир тупдан кўчат экса, кўркамлиги бўйича шаҳримиз Швецариядан қолишармиди? Агар бу яратилган боғ шифохоналаримизда бўлса, нур устига аъло нур бўлади. Уни бир айланган беморни руҳи тетиклашади, гўёки бемор билан тиллашган дарахт унинг дардини олади.

- “Хавода чанг ва тутун бўлмаса эди, одам минг йил яшарди” деган эди. Абу Али Ибн Сино. Балиққа сув нечоғли керак бўлса, одамга. кўкату майсаларга, паррандаю даррандаларга, ҳашорату хайвонларга хаво ҳам шундай зарур.

Тирик мавжудот хаво таркибидаги кислород билан ҳаёт эканини барчамиз биламиз. Соф хаводан ким баҳра олмайди, дейсиз. Салқин ва соф хаво баданни “ювади”, бамисоли “чаяди”. Юрак-томирлар фаолияти ошади. Руҳий доира тиниқ ва равон бўлади, ўпка эркин нафас олади.

“Очик хавода ухланг, овқатланинг” деб бекорга айтилмайди. Соф хаво дармондори. Кўп беморлар шу дармондоридан шифо топадилар.

❖ Лекин хозирда айрим жойларда биз унинг мусаффолигини қай даражада асраямиз. Кўчаларни сув сепмай супураямиз. Кўча,

ховлиларда хашак, хазон, коғозларни ёндираяпмиз. Улардан чиққан захарлар соф хавони булғаяпти. Нега билатуриб, бу ножўя харакатларни қилаяпмиз? Нега шуни қилаётган инсонларни тартибга чақирмаяпмиз? Шу тариқа хаво булғаниб бораверса, оқибат нимага олиб келишини бир тасаввур қилайликчи.

Буларга қўшимча шовкин-сурон ҳам табиатнинг “ашаддий” кушандаси эканлигини ҳам унутмайлик. Темир йўллариغا яқин ўсаётган гуллар холати билан ундан узоқроқда ўсаётган гуллар холатини кузатсангиз, ҳақиқатни дарров англаб оласиз.

Шу боис академик Ё.Турақулов ҳам: “Одамларда табиатга муҳаббат туйғусини уйғотиш масаласи тарбиянинг узвий бир қисми бўлиши керак. Табиатни эъзозлаш кишилар учун бирор мажбурият ёки чора-тадбир эмас, балки табиий, тугма истак бўлиб қолиши лозим” дейди.

Шулардан келиб чиққан ҳолда, табиатни эъзозлашни ҳар кунини, ҳар ким амалга ошириши лозимлигини унутмайлик.

Она табиатни асраш, бетакрор табиатга бефарқ бўлмаслик керак. Ҳар бир оилада болани ёшлигидан табиатга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга ўргатиш, оилада экологик муҳитни ташкил қилиш ва болаларнинг ҳам экологик маданиятни юксалтириш ота-оналарнинг муҳим вазифаларидан бири эканлигини унутманглар.

ДОНОЛАР АЙТАДИ:

1. Фақат соғлом ҳалқ, соғлом миллатгина буюк ишларга қодир бўлади.
2. Дипломсиз, муҳрсиз ва бепул даволайдиган шифокор-қуёшдир.

Ҳаёт сабоқлари

I. Ҳаётдан, тақдирингиздан нолиманг. Чунки яхши ўйлаб кўрсангиз, нима бўлган бўлса ҳам, ҳаммаси яхшиликка бўлган. Масалан:

- Сизни хафа қилишди – кечирини ўргиндингиз;

- Қийин кунлар бўлди – сабр қилишни ўргандингиз;
 - Дард келди – ҳамдардликни ўргандингиз;
 - Ситамлар келди – бардошингизни тарбияладингиз;
 - Тошбағирларга рўбарў бўлдингиз – меҳр беришни ўргандингиз;
 - Касал бўлиб – соғлиқ қадрини билдингиз;
 - Мусофир бўлиб – юртингиз ва яқинларингизни соғинишни ўргандингиз;
 - Ёшликда ўқимай улғайиб – илмнинг қадрини ўргандингиз;
- Бу олган сабоқларингиз ўзингизга, бўлмаса яқинларингизга, фарзандларингизга асқатади. Фақат сиздан илтимос, етим бўлмасдан, ота-онани кадрлашни ва умр тугамасдан ҳар бир лахзани кадрлашни ўрганиб олинг! Чунки буларни қадрини билганингизда, анча кеч бўлиб қолади.

- II. 1. Тиланчининг ёнидан ўтаётиб, еяётган нонингизни бўлишинг.
4. Ёшлар ёнидан ўтаётиб, жахлингиз чиқмасин.
 5. Кексалар ёнидан ўтаётиб, таъзим қилинг.
 6. Қабристон ёнидан ўтаётиб, дуо қилинг.
 7. Хотиралар ёнидан ўтаётиб, уларни эсга олинг.
 8. Билимлар ёнидан ўтаётиб, уларни эгалланг.
 9. Ялқовлик ёнидан ўтаётиб, узокка қочинг.
 10. Бемақсад кишилар ёнидан ўтаётиб, ижод қилинг.
 11. Оқиллар ёнидан ўтаётиб, тўхтаг!
 12. Ғурур ёнидан ўтаётиб, уни сақланг!
 13. Туйғулар ёнидан ўтаётганда, уялманг.
 14. Гуноҳ – куч-қувватга тўлган ёшингизда бир кўчат кабидир. Уни суғуриб ташланг. Акс холда, кексайганингизда у баққуват дарахтга айланган бўлади.
 15. Роҳат хилват билан, хотиржамлик тоат билан, муҳаббат вафо билан ва ишонч ростлик билан бирга эканини унутманг!
 16. Бахтнинг ҳаммаси киши ўз нафсини жиловлашидадир. Бебахтликнинг ҳаммаси эса нафси уни жиловлашидадир.
 17. Бир ишга киришдан аввал ундан чиқиб кетиш йўлини ҳам топиб қўйинг!

18. Хақиқий бойлик- мол-дунёнинг кўплигида эмас, нафснинг тўклигидадир.
19. Биз ёшларга фикрларни эмас, фикрлашни ўргатишимиз лозим.
20. Ақл ҳаммада бўлади, лекин фаросат деган фазилат хақида бундай дея олмаймиз.
21. Орзуларга фақат сабр қилиш билан эришилади.
22. Маънавий бойликни эгаллаган инсон икки дунё саодатига эришади.
23. Сиз ёмонликни кутсангиз, у келмай қолмайди.
24. Бахтни кутсангиз-у сиз билан йўлга чиқади.
25. Касалликдан кўрқсангиз – бемор бўласиз.
26. Жисман йиқилсангиз, сизни қўлловчилар топилади, аммо руҳан йиқилсангиз, сизни тегиб ўтиб кетадилар.
27. Тушлар унтилади, оғриқлар кетади, яралар битади, умрлар ўтади, тақдирлар синади, одамлар ўзгаради, туйгулар йўқолади, ниқоблар ечилади, карашлар ўзгаради, ҳаёллар алмашади, нимадир топилади, нимадир йўқолади, кимдир хотирланади, кимдир унтилади, вақтлар ўтаверади, ҳаёт давом этаверади.
Сиз ҳам бу ўткинчи дунёда омонатсиз. Яшанг, севилинг, севинг, кўнгилларни обод қилинг.

Ш.Энг чиройли ризқлар

(Бунга шукур қилинг)

1. Онанинг дуоси;
2. Отанинг розилиги
3. Аканинг борлиги;
4. Ўғилнинг кулгуси;
5. Дўстнинг эътибори;
6. Яхши кўрган одамингни дуоси;

IV.Ғамдан узоқ бўлиш учун....

1. Ёмон инсонлардан узоқ юрмоқлик керак, токи уларнинг касалликлари Сизга ҳам ўтмасин. Зеро руҳ, шамол кабидир. Агар хушбўй нарсалар устидан кесиб ўтса, хиди ҳам хушбўй бўлади ва аксинча. Қалби тоза руҳли, одамохун кишилар кишилар суҳбатидан инсон баҳра олади.
2. Етти кунда бир марта ювиниш, мусулмон учун зарур амаллардандир.
3. Ўринсиз хазил – мутоиба ва мунозаралардан узоқлашинг.
4. Бировга қарам, муте бўлишдан, одамлардан тама қилишдан сакланинг.
5. Ўзингизни кам гапиришга ўргатинг.

V.Кимлар бахтли, биласизми?

1. Бахт ҳақида умуман ўйламайдиганлар- бахтлидирлар.
2. Бошқа бир инсон кулгусидан қувонадиганлар –бахтлидирлар.
3. Яқинларга бахт улашадиганлар -бахтлидирлар.
4. Ўз хонадониде яшаётганлар -бахтлидирлар.
5. Аллоҳ бераётган насибага шукур ва қаноат қилаётганлар - бахтлидирлар.
6. Бой бўлиш учун эмас, бахтли яшаш учун интилаётганлар - бахтлидирлар.
7. Ота-онаси ҳаётлигида уларни рози қилаётганлар- бахтлидирлар.
8. Кимларгадир бахтли кўринганлар эмас , ўз хонадонига чинакам бахт улашаётганлар- бахтлидирлар.

VI.Кимлар бахтсиз, биласизми?

1. Кўнгил бериб ҳам эътиборга эришаолмаётганлар – бахтсиздирлар.
2. Ўзгалар қайғусидан қуванадиганлар– бахтсиздирлар.
3. „Бахт бойликда” деб ўйлаётганлар – бахтсиздирлар.

4. Юрагидаги дардини айтиши учун яқини йўқлар – бахтсиздирлар.
5. Бахт ҳақида тинимсиз ўйлайверадиганлар – бахтсиздирлар.
6. Ота-она дуосини олмай, ялло қилиб юрганлар – бахтсиздирлар.
7. Ўз уйида ҳам халоват топаолмаётганлар – бахтсиздирлар.
8. Яхши ният қилмай, доим тушкунликка муккасидан кетганлар – бахтсиздирлар.

Хотима

Азиз ўқувчим! Мана рисола ҳам ниҳоясига етди. Сиз уни ўқиб чиккач, китоб жавонингизга элиб қўйишдан аввал, унда баён этилган фикрларни обдон яна бир бор, такроран яхшилаб мулоҳаза қилиб кўринг.

Бу рисоладаги эзгу сўзлар Сизнинг пок қўлларингиздан маҳкам ушлаб, эзгу ишларга йўллашига шубҳам йўқ.

Ҳаёт гўзал. Ундаги гўзалликлардан баҳра олмоқ учун, Аллоҳ сизга умр инъом этди. Унда яшаш эмас, қандай яшаш муҳим.

Манбаалардан маълумки, Луқмони Ҳаким барчаларга ибрат бўладиган одамийлик фазилатларига эга бўлган. У одоби, муомиласи, хулқи туфайли халқ орасида хозик табиб, „Набий“ мақомидаги ҳурмат даражасига эришган. Унинг хикматлари инсонларни тўғрилиққа, ҳақгўйликка рағбат этган, ёлгончилик, мактанчоқлик, мунофиқликни, чақимчиликни қоралаган, инсонлар қалбида эзгулик, меҳр-мурувват уруғини ундирган.

Луқмони Ҳакимдан бу фазилатларга қандай эришгани ҳақида сўралганда, у :„Аллоҳ Субҳонаху ва Таоло инояти ва марҳамати билан тўғрисўз бўлдим, омонатга асло хиёнат қилмадим. Номақбул амалдан узоқ юрдим. Кўзим ва тилимни сақладим. Нафсимни тийдим, аҳдимга вафо қилдим. Меҳмонни яхши кўрдим, қўни-қўшничилик ҳурматини ўрнига қўйдим, бефойда нарсаларга уринмадим. Шояд шу амалларим шарофати билан бунга эришган бўлсам, ажаб эрмас“деб жавоб берган экан.

Одамзод танасида олтига аъзо борки, уларнинг учтаси ўзининг ҳукмида, учтаси эса унга бўйсунмайди. Кўз, кулок, бурун одамга бўйсунмайди. Кўргиси келмаган нарсани кўришга, эшитгиси келмаган гапларни тинглашга, ҳуш ёкламайдиган исларни хидлашга мажбур бўлади.

Оёқ, қўл ва тил инсон ҳукмида. Қўл билан агар ҳоҳланса гўзал буюмлар яратиш ёки гўзаллик масканларини вайрон қилиш ёки шу қўллар билан инсонларга меҳр-мурувват кўрсатиб эҳсонлар қилиш ёки ўзгаларни мулкини ўзлаштириб олиш мумкин. Оёқлар эса, истаса уни ибодатга, илм масканига, истаса ёмон жойларга олиб боради. Тил билан илоҳий каломларни, яхши сўзларни ёки аксинча иғво, ярамас гапларни айтиш мумкин.

Шундан хулоса қилингики, яхши сўз яхши, пок қадам баракали, пок қўл сизга доим шараф келтиради, турмушингиз тинч кечади. Инсоннинг бутун умри синовларга тўла. Шу боис донолар: „Юз йил яшасанг ҳам, юз йил ўқишга, аниқроғи, ўқишга тўғри келади, фақат бунда эринмаслик керак“ дейишади.

Ҳар бир инсон бу заминда бирор яхшилик билан из қолдириш керак. Бу қисқа дунёда ишларингизни беш қилиб яшанг. Бироқ инсофу-диёнатдан четга чиқманг. Сизга берилган эрк, ҳуррият ва ҳурматни сувистеъмол қилманг, гуноҳга ботиш мумкин. Зотан, бу дунёнинг ўз сарҳисоби бор.

Мундарижа:

1. Сўзбоши	3
2. Саломлашиш одоби	5
3. Сўзлаш одоби	9
4. Яхши сўз - жон озиғи	13
5. Ширинсуханлик	15
6. Ҳалоллик	18
7. Яхшилик қилиш	22
8. Камтарлик	25
9. Кечиримлилик	28
10. Ростғўйлик	29
11. Саховатпешалик	33
12. Шукроналик	38
13. Сабр-тоқатлилик	40
14. Ота-онани кадрлаш	43
15. Силайи раҳим	48
16. Устозни улуғлаш	55
17. Ватанпарварлик	62
18. Меҳмондўстлик	65
19. Дўстни ҳурматлаш	67
20. Қалбни тозалайдиган фазилят	69
21. Озадалик	73
22. Нонни эъзозлаш	76
23. Кийиниш одоби	78
24. Табиатни асраш	81
25. Ҳаёт сабоқлари	85
26. Хотима	89

Босмахонага 2020 йил 10 апрелда берилди. Босишга
2020 йил 15 апрелда рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32.
Ҳажми 5.75. босма табок. Times New Roman гарнитураси,
офсет коғози, офсет усулида чоп этилди.

“Step by step print” МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Андижон шаҳар Храбек кўчаси 94-б уй.
Ўзбекистон Республикаси Президенти администрацияси
ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар
агентлигининг 12.07.2019 даги 12-3299. рақамли гувоҳномаси.